

Володимир ПРОЦЕНКО

ДОМЕНИ ЗГУРІВСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ

Видавничий проект
до 430-ї річниці заснування Згурівки

УДК 821.161.2-31
ББК 84 (4Укр)6-44

П-84

УДК 331.5: 316. 334. 55 (477.41)

П-84 Володимир ПРОЦЕНКО
ДОМЕНИ ЗГУРІВСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ
Дослідження та історико-краєзнавчі нариси
Видавництво СМО „Просвіта” вут, 2019 р.–193 с.

Дослідження та історико-краєзнавчі нариси знайомлять з маловідомими й недостатньо вивченими історичними фактами минувшини, добу-тими з історичних джерел, відомих подій і фактів утворення поселень Згурівського краю та його людності з часів панування Київської Русі до жов-тневого перевороту.

Книга розрахована на широке коло істориків, дослідників і читачів.

ISBN 978-966-97402-5-0

© Проценко В.М., 2019
© СМО «Просвіта», 2019

ВІД АВТОРА

Шановні співвітчизники! Ви щойно відкрили цю книжку, щоб стати на стежину пізнання скритної багатьма джерелами з давньої історії Згурівського краю. Ті пізнання історії краю, які подавались істориками минулого століття, безперечно мали політичну окрасу. Тільки правдива, незаперечна інформація про історичні події має право на життя. То ж зосередьтеся і прочитайте книгу до кінця. Якщо у вас уже сформовані інші переконання, – не спішіть закривати книгу. Перегляньте список джерел, які стали основою нових досліджень, висвітлили нові факти історичних подій і вистроїли їх в логічний ряд на сторінках книги. Не дивуйтесь: у списку, за невеликим винятком, – радянські видання, але з кожного з них довелося брати блискучі росинки істини. І оті росинки об'єднались у нариси, що своїми сюжетами передають невичерпну любов до рідного краю, до Згурівки, яка з робітничого поселення кінця XVI століття зростає в провінціальне містечко і районний центр пристоличної області. Ми зобов'язані пам'ятати ті особистості, які приклали свої знання, енергію, матеріальні ресурси, а головне – свою любов до звершень, до піднесення самобутньої культури сільського життя і росту будівничих досягнень громади Згурівщини. Неперевершено прекрасна Присупоївська земля притягає своїми чорноземами не одне покоління хліборобів вкласти душу і серце в її споконвічний щедрий ритм. Працюючи над книжкою, неодноразово звертався через нашу чудову газету «Панорама» з різних питань історії, особливо походження назви Згурівки і ось, за п'ять років роботи над книгою удалось розв'язати цей ребус. Вивчаючи усі історичні джерела, що стосувалися Згурівки і тих особистостей, які першими протоптали стежину до її начал, з впевненістю можу озвучити роки заснування тут поселення мануфактурних виробничників: з 1585 до 1590 року, а особистість, яка створила поселення для збагачення корони Речі Посполитої, не хто інший, як князь Костянтин-Василь Острожський. Найбагатший магнат поклав під сокиру не тільки Присупоївські ліси для виробництва по-

ташу, але розкопав на Супою десятки городищ Київської Русі, використовуючи перетлівши укріплення для виробництва селітри.

Пропонована вам книга складається з трьох частин. Факти історії викладені в добі до Жовтневого перевороту 1917 року, але не завжди це удавалось. Адже деякі факти мали своє продовження в радянський період, який, на щастя, пережили і часто пригадуємо. Новітній відрізок історії лишився для дослідження новітніми авторами. Перша частина книги – це узагальнена історія краю, тісно пов'язана з подіями у навколишніх містах Києві та Переяславі де генерувались історичні події і впливали на історію Присупоївщини. Друга частина – це історія тих сіл, які зіграли важливу роль у розвитку Згурівської провінції. Третя частина – це історична діяльність окремих історичних особистостей в цивілізованому поступі краю і піднесенні майбутньої молоді генерації.

Володимир Проценко

український письменник,
член Національної Спілки письменників України,
заслужений діяч мистецтв України

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАРИНИ

АРХАІКА ПРИСУПОЇВЩИНИ

Сучасні археологічні знахідки дають право твердити, що український народ — автохтони своєї землі. Вони жили на своїй території, починаючи з неоліту. Найпевніший зв'язок між українським народом та носіями курганних поховань датується кінцем 1 тисячоліття до н.е. Перший, хто відкрив у 1901 році села часів неоліту – Черняхів, Зарубинці, Ромашки на Київщині і визнав їх слов'янськими був В. В. Хвойка. Важливі пам'ятки Зарубинецької (Зарубин, Переяславського району) культури охоплює велику площу: від басону Десни, Сейму, Сули, Псла — до притоки Дніпра, як от Тясмин, Рось, Тетерів. Знайдено чимало поселень та городищ — переважно на високих берегах річок. У 1975 році Експедиція у складі працівників Переяслав-Хмельницького та Яготинського історичних музеїв виявили 185 курганів і 30 курганних груп понад річками Спій і Перевід і розкопала деякі з них в урочищі “Терлещина” між Аркадіївкою і Пасківщиною. Експедиційні дослідження за твердженням археолога В.О. Городова, свідчать, що ще до появи скіфів у цьому районі було багаточисленне населення неолітичних мисливців-скотарів. Найстарішими виявилися поховання в курганах біля Богданівки. Вони відносяться до ямної культури, курганні насипи якої практично найдавніші на території України і всієї Східної Європи. А ось розкопаний могильник біля с. Ничипорівки значно пізніший і відноситься до типу слов'янських, утворений з IX століття в часи утворення Київської Русі, коли Переяславське князівство було прикордонним.

Добраничівська стоянка над Супосєм

Виявлені пам'ятки цивілізації понад річками Супій і Перевід належать до різних епох, проте деякі із них належить ще до пізніших віків, тривалість яких визначається від 40

до 10 тис. років тому. Відкриття Добраничівської стоянки у 1953 році вченими-археологами І.Г. Підоплічкою та І.Г. Шовкоплясом дали змогу встановити, що над Супоєм жили люди в епоху пізнього палеоліту, приблизно 15 тисяч років тому. У цей період складається родова організація людського суспільства. Основною формою її стає матріархальний рід. На той час людство досягло відносно високого рівня обробки каменю для виготовлення знарядь праці. Основною галуззю господарської діяльності було колективне полювання та збірництво. Навіть Журавська стоянка, відкрита у 1927 році А.М.Вороним стверджує, що цивілізація була і в часи мезоліту - перехідного періоду від льодовика до сучасного клімату (10- 8 тисяч років тому).

Ще одне важливе дослідження вчених-археологів прямо відноситься до Згурівського краю. Біля села Софіївка знайдені залишки давніх поховань, обстежених вченим Київського інституту археології Ю.М.Захаруком ще в 1948 році тілопального могильника пізньої трипільської культури. Були обстежені перепалені людські кістки, обпалені у вогні наконечники стріл, зроблені із кременю, фрагменти посудин, траплялися мідні прикраси і навіть бойові сокири-молоти, виготовлені із каменю. Влітку 1963 року повторну експедицію Інституту археології очолив Ю.М.Захарук для дослідження на північній околиці села Софіївка. Тут, на ділянці тераси площею 3 га виявлено сліди 8 площадок, з яких досліджено 2 не пошкоджені оранкою. На площадках знайдені зернотерки, глиняні жіночі фігурки та фрагменти кераміки, які належали 136 посудинам – горщикам та мискам. Тільки 19 горщиків були прикрашеними у верхній час-

кам. Тільки 19 горщиків були прикрашеними у верхній час-

Схематичний план трипільського поселення в с. Софіївка

Схематичний план трипільського поселення в с. Софіївка

Схематичний план трипільського поселення в с. Софіївка

тині малюнками дерева чи лініями від яких опускались з проміжками короткі лінії. Миски, виявлені на трипільському поселенні за формою конічні і напівсферичні. Прикрашено 14 мисок з середини під вінцями насічками і перехресними лініями. Було виявлено кілька споруд у вигляді невеличких глинобитних напівземлянок, характерних для трипільців. Вони займалися хліборобством, розводили домашніх тварин, полювали та рибалили, їх посуд вже не завжди прикрашений мальованим орнаментом. Лише на поодиноких посудинах знаходимо досить примітивний декор у вигляді смуг та ліній, нанесених фарбою. В результаті вивчення софіївських некрополів уже в 1995 році розкрито, що західні зв'язки софіївців сягають далі Волині. Виявилось, що матеріальна культура софіївців має риси деяких західних, сусідніх із Трипіллям культур — Баден, кулястих амфор. Обряд кремації має виразне центральноєвропейське, а не місцеве походження. На закарпатські зв'язки та корені складових культури софіївців вказували форми сокир-молотів та навіть сировина, із якої були виготовлені зразки цієї грізної зброї. Тим більше у випадку, коли у тіло людини поцілила не одна і не дві, а 10—15 стріл. Для софіївських некрополів рекорд — 14 обпалених вістер стріл однакового поховання! Отже, маємо певні підстави говорити про жорстокі сутички, які тут відбулися колись із застосуванням потужної швидкострільної зброї дистанційного типу. За типами стріл можна припустити участь у сутичках кількох, принаймні двох-трьох груп воїнів, Але усі стріли належать до типів, які поширені у трипільській культурі. Мабуть, трипільці воювали між своїми родами, які, більш всього, охороняли свої територіальні утворення. Цей найпізніший період Трипільської культури вчені назвали, як «софіївський» тип і віднесли його від 3500 до 2750 років до н.е.

Присупоївщина була людною і в період Кіммерійської цивілізації. Перші насипні поховання виникли близько 4-6 тисяч років тому, до н.е., Проте основна частина курганів з'явилася в епоху бронзи. Вчені дотримуються думки, що територія Київщини була частиною земель, населених скіфами-орачами. Близько 2-3 тисяч років тому вони населяли всю степову і лісостепову Україну до її лісової частини, залишаючи німих свідків цього перебування – могили, що височать у степах групами і поодинці. Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Д.Я. Самоквасов та П.С. Уварова зібрили величезний обсяг археологічних даних про кургани, залишені кочівниками. Свідчення про кургани епохи бронзи – раннього залізного віку містяться у статті П.С. Уварової, в якій зазначено, що проникнення племен відбувалося вздовж русел річок Трубіж, Супій, Удай, Ромен. кочові шляхи існували на просторі від правого берега р. Удай до лівого берега р. Трубіж вздовж річок Супою та Надра залишили групи курганів біля сіл Супоївка, Черевки, Крупілля, Усівка, Красне, Петрівка, Середовка, Макиївка, Ярославка, Озеряни та містечок Новий Биків та Нова Басань і далі, на Чернігівщину. Таких поховань було багато навколо Згурівки, Олексіївки, Аркадіївки, (до 15 могил), проте на сьогоднішній день частина з них знищена оранкою. Скіфське і чорноліське поселення було досліджено під час

проведення археологічних розвідок В.А. Круцем в 1964 році поблизу села Вотове. Він і знайшов залишки кераміки древніх культур. Так, поселення чорноліської культури, яка датується ІХ-VІІ ст. до нашої ери, знаходилося поблизу колишньої ферми. Не дослідженими

лишилися 4 острівці-городища в с. Черевки та по одному в Середовці та Турівці.

У 1961 році в старому руслі Супою під час торфорозробок було знайдено унікальний скарб – набір грецького бронзового посуду для вина, який вчені датують п'ятим

століттям до нової ери. Разом з посудом було знайдено човен п'ятиметрової довжини та рештки кістяка людини. Якщо співставити ці дві знахідки, то стане ясно, що між ними є одне спільне – вони свідчать про торгові зв'язки, які існували в навколишній місцевості. Про найдавніші часи життя людності на теренах району є надзвичайно мало інформації. Справа в тому, що в історичній науці існує думка про наш край, який буцімто довгий час був незаселений людиною, або такий, де людське життя існувало епізодично, а тому великого інтересу для науки не являє. Саме з огляду на це і археологічних досліджень велося мало. Але ці припущення помилкові. Відомості про давнє населення Присупоївщини подають письмові джерела ще з IX віку, з часу утворення Київської Русі. Люди жили на берегах річок Супою і Переводу у Бикові, Красному, Держикраю на околицях нинішньої Софіївки, поблизу Крупілля.

ЩЕДРОТИ СУПОЮ

На залюдненість Присупоївщини впливали і кліматичні умови. У XIV столітті клімат можна характеризувався перевагою з сухої, жаркої погоди влітку і помірними та м'якими зимами. Лише в останній чверті XIV століття спостерігається загальне похолодання. Писемні джерела XV століття найбільш часто фіксують надзвичайні метеорологічні явища – багатоводні сезони на Дніпрі з поступовим зростанням. Високе положення води в Дніпрі згубно вплинуло на життя і господарство мешканців заплави. Саме в XV столітті на відомому поселенні Комарівка, за свідченнями археологічних матеріалів, згасає життя через зміну водного режиму ріки, оскільки безпосередньої татарської загрози йому не існувало.

Старогрецькі та римські письменники VII віку до н.е. Гесіод, Геродот, Софокл, Скілан, Корнелій Непот, Пліши, Тацит, Птоломей у своїх творах згадували про народ венедів, що заселяв Україну. Готський історик Йордан писав, що «анти найхоробріші між венедами, живуть над луком Чорного моря, від Дністра до Дніпра», але за іншими відомостями, в тому числі Павла Диякона держава антів в V ст.

охоплювала значно ширшу територію — від Дону, Чорного моря до рік Висли, горішніх Варти та Одри і частини Богемії. В. Щербаківський вважає, що іменем «анти» називали ряд українських племен. Жили вони якраз там, де пізніше бачимо українські племена. Важлива вказівка і Прокопія, що анти та слов'яни розмовляли однаковою мовою. М. Ю. Врайчевський вважає антив продовжувачами носіїв Черняхівської, себто української культури. Жили анти невеликими поселеннями по берегах річок та озер, займалися скотарством та хліборобством. Могильники їх нагадували черняхівські, але мали й окремі, для воїнів, яких ховали зі зброєю. Мали укріплення не в кожному селі, а спільні — для кількох поселень. Мені нагадує призначення городище на річці Супій біля села Красного та його система оповіщення, куди стікались захисники з навколишніх сіл. М. Ю. Врайчевський пов'язує антив зі зведенням Змієвих або Троянових валів, які тягнуться на десятки кілометрів по річках Віта, Стugna, Рось Трубіж, Сула і, нарешті, через Супій від Переяслава і до Пирятина та від Дніпра до Лубен. Частина цього валу існує біля села Дениси. Він виходить з берегу Супою і тягнеться в напрямку села Помоклі.

П. Ковалевський розрізняє слов'ян-антив, від яких походять руси. Збереглося чимало відомостей про громадську та політичну організацію антив. Прокопій Кесарійський писав, що слов'янами та антами не править хтось один, а здавна управляє ними народне зібрання(вече), і всі справи вони вирішують спільно. За

часів небезпеки вони обирають вождя, авторитет якого визнає весь народ. Відомими вождями антив були Вож (можливо, Бож), Меза, Ардагаст, Мусокій. Об'єднанчі процеси антив дуже важливі, як перша

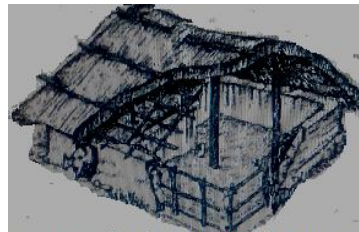

Змієвий вал Пирятин-Переяслав біля села Дениси

спроба предків українського народу створити державу. Поряд з назвою народу *анти* вживалася назва *слов'яни*, які населяли Волинь, Поділля, Переяславщину і Чернігівщину. Про рух українських слов'ян з півдня на північ свідчить на-

зва ріки Десна, приток Дніпра, яка на староукраїнському перекладається, як *права*, тобто по правий бік руху поселення народу. «Повість временних літ» перераховує слов'янські племена, які жили в XI столітті. «Се бо токмо словенск язык в Руси, поляне: деревляне, ноугородци, полочане, дретовичи, север, бужане, зане седоша по Бугу, после же вельшьяне». Всі вони розмовляли однією мовою, яка до цього часу панує серед сільського населення українців. У цьому списку подано племена, від яких походять: український народ – поляни, сіверяни, деревляни, полочани, дуліби. Сіверяни жили на Лівобережжі — по Десні та Сейму, поляни — по середньому Дніпру, деревляни — по Тетереву, Ужу та Горині, а на Волині — дуліби. В X столітті серед усіх українських племен провідне значення набувають поляни з головним містом Києвом, який виріс у IV сторіччі на залюднених місцях. У VII столітті Київ згадується вірменським письменником, який називає його Кияр.

Як свідчать розкопки поселень VII-VIII сторіч на Присупоївщині люди жили великими родинами. Житлами були землянки та напівземлянки з грубами та дерев'яними стінами, обмащеними глиною, або хати з сіними та двома світлицями, що нагадують сучасні українські сільські хати. Біля житла були глибокі ями(погреби) для переховування продуктів. Подібні поселення зустрічаються по всій

Житло Трипільців. Реконструкція Т.Пассек

Україні. Присупоївські поселення мали укріплення — городища з високими земляними валами та глибокими ровами. Зводились вони переважно на високих берегах рік, на рогах, які з двох-трьох боків оточені були річкою. Таких городищ на Переяславщині виявлено щонайменше 76 і можна собі уявити, що в кожне з них нараховувало не менше 1000 воїнів, а уся Переяславщина могла зібрати 50-70 тисячне військо. Тільки воєвода Держикраю із своїх п'яти фортець на Згурівщині міг виставити 5000 дружинників.

Археологічні джерела дають можливість уявити собі головні заняття населення Присупоївщини. Вони займали-

ся рільництвом, на що вказує знайдений хліборобський інвентар та скотарством (знайдені кістки корів, коней, свиней, овець і домашніх птахів). Населення знало гончарство, ткацтво, обробку заліза, інші ремесла. Важливе місце посідало полювання на дикого звіра. В навколишніх лісах було багато турів, зубрів, лосів, оленів, а також тварин з дорогоцінним хутром: білок, куниць, лисів різних типів, а головне — бобрів у річках. А також добували мед та віск диких бджіл.

Арабські письменники багато оповідали про торгівлю слов'ян. Вони писали, що українські купці приходили й до Багдаду, Закавказзя, навіть до Олександрії. Пізніше по Дніпру був прокладений так званий «великий шлях з варяг у греки». Існував і інший шлях, який перетинав Україну з сходу на захід.

Наприкінці X століття Київський князь Володимир об'єднав усі українські племена і встановив спільний для всіх культ бога Перуна. На Русі не тільки поляни мали князів. Так, у X столітті історичні джерела подають відомості, що у древлян правив князь Мал., якого древляни хотіли одружити з княгинею Ольгою після вбивства ними Ігоря в 945 році. Згадує «Повість временних літ» про Тура, князя Турівського. Володимир Мономах ходив на князя в'ятичів Ходоту. Нам відомі згадані в договорі князя Ігоря з греками слов'янські племінні князі Предослав, Володислав, Улеб. Історична праця «Житіє святого Степана Сурожського», в спогадах біля 800 року оповідає про захоплення Сурожа (Судака) руським князем Бравлином. У VIII сторіччі чужоземні джерела згадують Київського вождя Руса і з того часу земля, на якій живуть племена полян та сіверян згадується під назвою «Русь» і «Русь полянська». У «Словнику тюркських мов» Махмуда аль-Кашгарі, складеному в 70-х роках XI століття подано мапу, на якій позначені «Руси» північніше печенігів, а за ними біля Білорусії — слов'яни.

Володимир Святославович об'єднав навколишні землі і стає володарем величезної держави, до складу якої входило біля 20-ти різних племен, серед яких були і слов'янські, і фінські, і тюркські. Межі Київської Русі поширилися до Угорщини, Чехії, Німеччини, Польщі. Головну увагу Во-

лодимир звертав на боротьбу з печенігами, які з південних степів робили напади на Київські, Переяславські і Чернігівські землі. Володимир часто виходив печенігам назустріч, але знищити їх не міг. Для захисту держави від степовиків він будує низку укріплень і переводить до них кривичів, в'ятичів, словен, торків, створює з порубіжну дружину. Старшими дружинниками призначає відповідальних намісників, воєвод. Серед них літопис згадує його рідного дядька по матері – Добриню, воєвод Вовчий-Хвіст, Блуда, Юрія з Домажирич, та Володислава з Держикраю. Володимир роздає приєднані землі в управління своїм синам, яких мав дванадцятьоро, а місцеві князі відходять з політичної арени. Після хрещення Русі частина полянстаровірів, що не сприйняла християнства, переселилася на Подоння, де в ті часи кочували печеніги, гузи, алани і болгари. На початку XI ст. частина цих племен і полянстаровірів згуртувалися і утворилося могутнє суспільне угруповання з самоназвою кумани – «білі лебеді», яких на Русі принизливо звали половцями, яких ловили і приводили до християнської віри. Кочуючи два століття з тюркомовними племенами половці дещо змінили мову, вели кочовий спосіб життя, і почали здійснювати набіги на колишні батьківські землі. У 1060 році Чернігівський князь Святослав Ярославич відбив перший їх набіг і завдав половцям поразки біля ріки Снов. Наступний набіг половців відбувся в 1092 році і ними були захоплені міста Прилук і Посечен. На руській землі половці здійснили 46 набігів і залишили помітний слід в історії України. В кінці XII століття, в часи примирення Київської Русі з Половеччиною, частина половців разом з своїми князями прийняла християнство і осіла на захисних рубежах Поросся, Чернігівщини та Південної Переяславщини так як мовного бар'єру для них не було. Зазвичай половці не були монголоїдами, як донедавна вважали їх деякі історики. Археологічні розкопки їх поховань і відновлення їх луб'я антропологами дали на це чітку відповідь. Половці європейського походження середземноморського типу з високим лобом, тонким, з горбинкою носом, нормальними вилицями і енергійним підбородком. Китайська літопис прямо називає половців «людьми з бі-

лявим волоссям і синіми очима». Історик XIV століття Аль-Омарі писав: «Ці половці – один з кращих тюркських родів по своїй добросовісності, хоробрості, чесності, удосконаленню своєї фігури і благородству характеру». Два століття кочового життя позначилися на всіх тяготах життя русо-половецьких родів. Частина їх за князювання Володимира Мономаха осіла на Згурівщині разом зі своїм князем, який прийняв християнство. Разом з автохтонами – полянами і сіверянами торки і половці утворили місцевий український етнос з спільною мовою та культурою.

СТАРОДАВНЯ ФЛОРА І ФАУНА

Згурівщина за фізико-географічним районуванням входить до Лісостепової зони Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції Північно-Дніпровської терасової низовинної області. Вся площа близька до степового ландшафту з невеликими ділянками лісу. Досліджуючи у XIX ст. цю територію В.В. Докучаєв прийшов до важливих висновків щодо поширення різних типів ґрунтів та взаємозв'язку між складом цих ґрунтів і характером рослинного покриву, що тут у попередні епохи до кінця XIII століття були великі масиви лісу, а на чорноземах, що знаходились на вододільних ділянках і луках проростала трав'яниста рослинність. Завдяки цьому ми можемо до дрібниць реконструювати геоботанічну ситуацію в межах Згурівського району. В попередній, давньоруський, період степові чорноземні ділянки Згурівщини оброблялися і зазнавали інтенсивного впливу людини, тоді як до другої половини XIV століття внаслідок часткової втечі населення від монголо-татар в заплаву ріки Дніпро та інші більш захищені природою місця, ґрунти поступово повернулися до первісного стану. Лише з приростом населення починаючи з 1470-1590 років відновилося активне використання степів Згурівщини. Поверхня Згурівського району – плоска рівнина, розрізана чотирма майже паралельними долинами річок Недра, Супій, Оржиця і Перевід. На цій території немає значних долин і висот. Найвища точка має абсолютну висоту 145 метрів, а найнижча висота 117 метрів над рівнем моря. Лише у де-

яких місцях одноманітність рельєфу порушується курганами – слідами культури наших пращурів. Згурівщина налічує 185 курганів, які своєю присутністю повідомляють, що на цих землях вирувало людське життя наприкінці II і на початку I тисячоліття до н.е. напівкочових кінних арійських народів – киммерійців і скіфів(сколотів). Великі скупчення курганів розміщені на надзаплавних терасах. Оскільки давні земляні споруди – великі кургани, "майдани" – як правило не розорювалися, то вони, окрім історико-культурної цінності, мають й природничу, зберігаючи на собі флору, що була широко поширена з того періоду.

Рівнинний рельєф Згурівщини з численними замкнутими западинами і заниженнями сприяв розвитку процесів заболочення, затриманню вод і засоленню ґрунтів.

Кліматичні умови тут формувалися внаслідок впливу основних кліматоутворюючих факторів: сонячної радіації, атмосферної циркуляції, високої родючості ґрунту та людського фактору. У XIV столітті клімат можна охарактеризувати як період з перевагою сухої, жаркої погоди влітку та помірними, м'якими зимами. Лише в останній чверті XIV століття спостерігається загальне похолодання. Писемні джерела XV століття найбільш часто фіксують надзвичайні метеорологічні явища такі, як спад маловодних сезонів на річці Дніпро з відповідним збільшенням затоплень, які поступово зростали з кінця XIII століття. Високе положення води в Дніпрі згубно вплинуло на життя і господарство мешканців Присупоївських заплав. Саме в XV столітті на відомому поселенні Комарівка, за свідченнями археологічних матеріалів, згасає життя через зміну водного режиму.

В той час у степовій частині Згурівщини панувала трав'яниста рослинність у вигляді луків з великою кількістю солончакового рослинного світу. Над Супоем, поширюється нова рослина – айр болотний, який, крім багатьох місцевих назв, мав ще одну специфічну – "татарське зілля". В заболоченій заплаві річок Супій і Перевід були поширені зарості журавлини звичайної. На оброблених ділянках культивувалися садові культури. Великі площі низинних трав'яних та торф'яних боліт тягнулися вздовж обох берегів цих річок. Важко прохідні болота були серйозною природ-

ною перешкодою степовикам, слугували сховищем для землеробського населення. В болотах видобували лімоніт – болотну руду, яка використовувалася як сировина для металургійного ремесла. Дубово-соснові ліси тягнулися вздовж правого берега ріки Супій і берегів ріки Перевід. Великий лісовий масив існував у заплавно-боровій зоні від Галиці до Згурівки і нижче по течії, який місцеве населення здавна називало «Зелена діброва».

Ліси, як і болота, грали роль основної схованки місцевого українського населення від татар. Вони, як і їх попередники половці, що тут з'явилися в першій половині XI століття і робили набіги до першої половини XIII століття, вважали себе господарями поля, уникаючи лісу. Особливо велике значення мала заплава річки Супій з важко прохідним покриттями та острівками. Саме тут збереглося поселення Красне, що виникло в давньоруський час. Слід зазначити, що населення Красного уникло знищення під час монголо-татарської навали і до цього часу продовжує розвивати культурно-етнічні традиції прашурів. Крім цього, ліси постачали паливо, дешевий будівельний матеріал і матеріал для господарських знарядь, слугували місцем для полювання, бортництва та поташного промислу. Спогади старожилів і знахідки риб'ячих кісток та луски доводять наскільки багатими на рибу були річки Супій і Перевід. Тут водилися щука, судак, окунь, лин, лящ, короп, карась, язь, в'юн, чехонь. Основними промисловими тваринами були тур, європейський лось, благородний олень, дикий кабан, дика коза, козуля, вовк, лисиця, борсук, заєць-русак, бобр, видра, куниця, степовий тхір, ховрах, хом'як, білка, ласка. Залишки тура (роги біля села Турівки) відомі з історії давньоруської Згурівщини, тому доцільно припустити, що в другій половині XIII і початку XVI століття він ще займав тут панівне становище. До Присупоївщини мігрували стада диких кіз та свиней, що відмічалось історичними публікаціями XIX століття. Постійними представниками межиріччя Переводу-Супою були ховрахи, тушканчики великі (зникли протягом першої половини XX ст.), хом'яки, рідкісні тарантули та махаони, що дотепер водяться. Зокрема в очеретах ріки Супій та зв'язаною з ним системою боліт і

озер звичайними мешканцями є: крижень, чирок-свистунок, дика гуска, два види кроншнепів, бекас, чайка степова, норець, лиска, болотяна курочка, сіра чапля, один вид крячки, лелека білий, бугайчик, жайворонок польовий. Рідше зустрічалися лебідь-шипун, велика й мала білі чаплі.

Природні умови і незначна залюдненість в тодішній лісовій місцевості над Супоєм, приваблювала заїзних «уходників». Фактом наявності великої кількості дикого звіра стверджують документи кінця XV століття про головні звірині лови канівського замку навколо ріки Супій. Обов'язок брати в них участь називалось «Супоївщиною».

Кожну весну на прикордонні території, особливо над ріками Супій і Перевід, вирушали черкаські козаки-уходники на так звані «лови» звірини, птахів, добували мед, займалися промислом поташу, дьогтю і селітри. На зиму багато хто з них поверталися до своїх родин, а деякі ватаги, не бажаючи бути під гнітом феодалів, будували хутори і освоювали казково багатющі місця.

В середині XV століття на захоплені Річчю Посполитою наддніпрянські лісо-степи почалася колонізація земель. До місцевого населення і осілих угодників стали приєднуватись втікачі-селяни. На необхідні місця посунула і шляхта, стала захоплювати вільні землі та відбирати у місцевих власників під виглядом «пустинних» городищ. За Казимира IV Ягеллончика було укладено в 1468 році збірник законів — Судебник великого князя Казимира. Ним передбачалося судове покарання втікачам і тим, хто вербував і виводив людей. Потім захоплення земель набрало таких масштабів, що виникла необхідність упорядкувати на цих землях вплив королівської влади.

Казимир IV став надавати права шляхтичам на нові території, на яких запроваджувалося виробництво поташу. Складову частину панського господарства становили промисли. Досить активно велось видобування поташу в Присупоївських лісах. Протягом другої половини XVI століття діяло два десятки поташних буд, які істотно знищили тут лісові масиви.

ЗЕЛЕНА ДІБРОВА

Ще донедавна історики вважали, що Присупоївщина була Диким Полем, а населені пункти були засновані у часи Козаччини, а то і пізніше.

На порубіжжі Чернігівського і Переяславського князівств, понад верхнім руслом Супою і Переводу виявлені городища часів Київської Русі та рукотворні острівці, які могли слугувати форпостами, але їх культурні шари знищені селітряним виробництвом. Силуети подібного острівця можна побачити з висоти між Згурівкою і Черевками, на території сіл Турівки і Середовки, в заплавах Переводу між Середовкою і Погребами, між Терлещиною і Іллїнським. Тут стояв величезний побережний ліс, який пращури звали «Зелена діброва» і лише село Красне у всій своїй красі утопало в красивому лісовому просторі. Цікаво, що в заплаві Супою і біля Згурівки можна розпізнати чотири острівки, що знаходиться в межах села Черевки. Місцевим краєзнавцям і юним слідопитам, безперечно, буде цікаво розвідати ту давньою старину. Нинішня Згурівка розміщена з лівого боку Супою. Її будували в пізніші часи, коли Переяславським старостою став Костянтин Василь Острожський. На початку його князювання «Зелена діброва» ще буяла у своїй красі. Але в ті часи серед польської шляхти яріла ейфорія збагачення і Острожський, маючи дозвіл короля на освоєння земель і природних ресурсів, осадження козацтва і залучення населення та виробництво поташу і селітри, пустив майже усю «Зелену діброву» під сокиру. Лишився невеликий гай «Дубинка» до 8 гектарів в районі нинішньої Згурівки, з якого і виріс в майбутньому дендропарк.

КИЯВІЯ І СЛАВІЯ

КНЯЗІВСТВО КИЯНИЧІВ

Легенда про заснування Києва Києм, Щеком, Хоривим і сестрою їх Либіддю в усних переказах переходить від покоління до покоління. Правда професійні історики небагато

що знають про цей факт і дотепер не прийшли до єдиної думки з цього питання. Новгородські літописці XI-XII століть помістили цю легенду в хроніках за 854 рік, щоби зрівняти Київ зі своїми містами у віці, а Кия назвали простим перевізником через Дніпро. Багато суперечок серед істориків постає щодо назви Русь. Достовірно ми знаємо, що велике місто Київ було названо ім'ям князя Кия, а ось Русь Полянську деякі джерела пов'язують з діяльністю маловідомого полянського князя Руса. У X столітті візантійський письменник Симеон Метафраст згадує могутнього вождя Роса, який дав ім'я войовничому племені росів. Згадано про Руса у «Великій хроніці про Польщу, Русь та їх сусідів», де Рус представлений як брат Чеха і Ляха. То ж князь полянських росів під іменем Рус міг існувати. Заглиблюючись у історичні джерела і особливо в літописні назви твердинь, які залишали після себе князі, слід князя Руса проглядається на теренах Переяславщини і Київщини. Полянський городок Руса на Трубежі, згаданий у літописах Русотин міг, бути іменованим сіверцями. Вони додавали до назв оборонних міст слово **тин**, адже на той час укріплення обносились високим гостроколом. Так, тодішні оборонні міста Пирятин і Яготин у назві розкривають своє призначення: пиря (гостріє) і яго(височінь), а тин – укріплення. Значення слова **пир** відоме нам як загострення на кінці ратища і воно інколи зустрічається в літературних творах, а колишнє слово **яго** нині трансформувалось у слово **ого**, яке носить смисл величини.

Ще одна містина Руса могла знаходитись на території нинішньої Київської Русанівки. Те, що ця місцевість перейшла у монастирську власність, як і багато інших дарованих князями своїх земель, залишилось назавжди названим в честь легендарного Руса – Київська Русанівка. Відомо, що в наші київські князі мали свої загородні дворища чи родові палаци і Русанівка не випадково носить частинку давньої історії Києва.

Найвидатніший історик середньовіччя киянин Нестор провів своє дослідження для з'ясування найдавнішої нашої історії. Він вивчив стародавні оповідання про походи готів IV століття та слов'янського князя Буса, полоненого гота-

ми, описав нашестя аварів та походи наших пращурів на Балкани у VI столітті і, головне, він змалював особистість Кия. «Якби Кий був перевізником, — писав Нестор, — то не міг би їздити в Царгород. Але Кий був князем у своєму племені і приїжджав до імператора, ім'я якого нам невідоме, але ми знаємо, що від того імператора, до якого він їздив, князь отримав велику честь. По дорозі назад на Дунаї Кий побудував на вподобаному йому місці невелике містечко і припускав осісти в ньому зі своїми одноплемінниками, але місцеві жителі чинили опір. Досі дунайці називають це місце «городища Києвець». Кий же повернувся у своє місто Київ, тут і помер... Після смерті Кия і його братів династія Кияничів правила в землі полян. На жаль, у неодноразових переписах творах Нестора не переховуються князі з династії Кияничів. Мені здається, що після згадки Нестора про династію він міг викласти перелік князів, а ось переписчики, які виконували замовлення зрівняти виникнення Києва з містами Московії, могли цю частину твору зовсім не переписувати. На жаль Нестор не подав імені візантійського імператора. Однак його дослідження про князя Кия цілком вписуються у події світової історії VI сторіччя. Запрошення князя сусідньої держави з дружиною необхідне було імператорові Юстиніану (527—565). Саме тоді племена нападали на імперію, а були необхідні союзні Візантії племена для захисту. За часів Юстиніана про «русів — народ богатирів» знали не тільки в Константинополі, але і на тисячу кілометрів південніше, в Сирії. У своєму опису кочівників причорноморських степів Псевдо-Захарій Ритор у середині VI століття назвав їх осілих сусідів «народ руса», що без ніяких сумнівів це стосувалося войовничого вождя Руса. Звернення Візантії до русів по допомогу могло мати місце лише тоді, коли поляни уклали угоди з імперією. Довгий час Візантія була відокремлена від Полянської Русі гунами і готами. У 488 році остготський король Теодоріх відвів свої війська з Балкан на захід, почавши завоювання Італії, а через п'ять років, при імператорові Анастасії Дикору, почалися перші походи дружин Руса на Візантію (483, 499, 502 рр.). До речі, у найдавнішій частині Києва (на Замковій горі) були знайдені монети, що чеканилися за часів

імператора Анастасія. Виходячи з цього, можна зробити висновок: літопис Нестора про князя Кия не може бути віднесена до IX століття, а на три сотні років раніше — до VI сторіччя. Втім, слід надіятись, що археологічні розкопки відкривають наше ранньополянське місто. Одна з найбільш незвичайних знахідок, розкопаних на Київському Подолі – невелика напівземлянка біля 10 кв. м., що датується будовою близько VII століття.

Знахідки римських монет перших століть нашої ери в Києві свідчать про те, що на стародавніх київських площах велися торги. Поблизу Львівського майдану сто років тому знайдений скарб: у ньому було близько пуда римських монет і медалей, укладених у відро. Знайдені подібні скарби на Старокиївській горі і в Печерську. На місці майбутнього Києва було тоді декілька невеликих полянських селищ, і знахідки монет підтверджують думку автора «Слова о полку Ігоровім», що щасливі часи в історії Києва пов'язані з «Трояновими століттями». Можлива, широка торгівля слов'ян з Римом почалася з часів царя Траяна, що правив у 98—117 роках н. е., але більш за все, це був Київський князь Троян, який створив Троянські вали навколо держави, які ще називають Зміїними валами. Указані знахідки монет і речей часто наводили на думку, що історію Києва слід починати з рубежу нашої ери і що столиці України більше, ніж дві тисячі років. При цьому дослідники іноді спиралися на церковну притчу, написану ігуменом Сильвестром у 1116 році, яка свідчила, що на одній з київських гір побував апостол Андрій, спорудив на ній хрест і нарік, що тут «виникне велике місто». Але насправді, апостол Андрій міг побувати налюбій із Наддніпрових гір, де ще не було цивілізації. Відомо, що Київщина шість тисячоліть тому мала Трипільську цивілізацію і, безперечно, князь Кий заселив київські висоти у V столітті. Археологи ще в 1908 році виявили на Старокиївській горі, усередині так званого «міста Володимира», самостійну невелику фортецю, обнесу валом і ровом. Сучасні київські археологи на підставі кераміки на зразок «корчака» датують це містечко V-VI століттям н. е., що підтверджує припущення про час, який описував Нестор. Необхідно відзначити, що в літописі мо-

висься про те, що у Кия спочатку була резиденція в одному місці, а потім він з братами заснував нове місто. Також розповідається про установку в новому місті двох ідолів на горі. Розкопки Вікентія Хвойки в 1908 році виявили свого часу на Старокиївській горі, майже в центрі «городка» Кия, два язичницькі жертovníки: один з чотирма виступами точно по сторонах світу (богові Всесвіту Роду, або Сварогу) й інший — круглий (можливо, богові сонця Дажбогу).

То де ж було перше місто Кия? Літописний текст свідчить: «І сядяше Кий на горі, ідеже нині узвіз Боричів». Боричів «узвіз» починався біля кута верхньої фортеці Кия (недалеко від того місця, де знаходиться Андріївська церква) і виводив за місто на Поділ. На перший погляд все співпадає — фортеця Кия і початок спуску дійсно є сусідами. Але дуже дивує те, що в інших місцях поданої хроніки літописець Нестор, який відмінно знав топографію Києва, згадував територію стародавнього «городка» Кия, але двічі позначав її найпомітнішим орієнтиром: за Десятинною церквою. Первісна ж резиденція Кия позначена спуском і дорогою до Дніпра, що проходить поза містом. Вона знаходилася дійсно за межами Старокиївської гори, у «Боричева току» — це Замкова гора, омивана течією річки Киянки. Замкова гора — високий берег з крутими, обривистими краями — була заселена вже в V-VI століттях. Більш того, археологи вважають, що саме звідси йшло заселення навколишніх місць, а це повністю підтверджує висловлене вище припущення про первісне місцеперебування князя Кия. Тут, на Замковій горі, був могутній культурний шар, датований візантійськими монетами імператорів Анастасія й Юстиніана. Як же називався цей «докиївський» Київ? Розповідаючи про те, що човни сходяться до Києва з Новгороду, Смоленська, Чернігова, Костянтин Багрянородний пише, що всі вони «збираються в київській фортеці, званою Самбатас». Імператор добре знав Київ і згадував його неодноразово, але в даному випадку назвав, очевидно, якусь частину міста, пов'язану з річкою, гаванню, затоном. Це могла бути одна з невеликих гір, розташованих поблизу Подолу. Історична роль Києва, починаючи з того часу, безперервно зростає. Ймовірно, саме в цей час відбувається

зародження Полянської Русі. Цей союз охоплював територію близько 120 тисяч квадратних кілометрів і тягнувся на 700 кілометрів на північ, аж до Західної Двіни і був справжньою державою. Київським історикам середньовіччя було чим гордитися, коли вони порівнювали місто з Римом і Александрією — Київ був столицею найбільшої в Європі держави. Київські князі поріднилися з імператорськими і королівськими дворами Візантії, Угорщини, Франції, Польщі, Англії, Швеції, Норвегії. Заснування Києва стало початком формування київської держави, яка набрала розквіту за князювання князя Трояна Киянича, який побудував в Києві першу християнську церкву і Троянські (Зміїні) вали.

СЛАВІЯ

Відродження Переяславського замковища після тривалого занепаду розпочав один із шанованих мужів, що прислужився Україні Василь Костянтин Острозький.

Грамота короля Стефана Баторія за 1580 рік дозволяла князю Острозькому збудувати замок на Переяславському городищі та займатися колонізацією Переяславщини. У приватне володіння Острозького потрапило 80 міст, 2760 сіл та 60 000 підданих. Господарська діяльність приносила князю такі прибутки, які можна було зрівняти з прибутками польського короля. Князівство Острозького було майже окремою державою в Речі Посполитій. Після несподіваної смерті Стефана Баторія Костянтин Острозький відіграв значну роль у виборі нового короля. Князь Острозький підтримав кандидатуру Сигізмунда III і доклав чимало зусиль для його перемоги на виборах, за що згодом король віддячив Острозькому наданням нових земель. З 1585 року Переяславщина стає під протекцію Василя Костянтина Острозького, який, з огляду на значення міста Переяслава, як центру видобутку поташу і селітри, здійснює реконструкцію Переяславської фортеці. Князь запрошує чимало

іноземних будівничих, які відігравали провідну роль у розбудові його міст. Особливе місце серед цієї когорти архітекторів належить П'єтру Сперендіо, який реконструював замок – Переяславську фортецю за проектом, який особисто намалював Острожський. Князь створив на Переяславщині центр видобутку поташу та виробництва селітри і чимало приділив уваги моно фактурному виробництву у Биківській волості. Він осаджує тут козацтво, створює виробничі промисли, запрошує закордонних фахівців, доручає управління князю Юрію Рожиновському, який попав під протекцію магната через своє зубожіння. Історик Бершадський С.А. досліджуючи «Русько-єврейський архів» прийшов до висновку, що князь Василь-Костянтин Костянтинович Острожський віддав в оренду свої промисли євреям, зокрема, для вироблення поташу й вирубки лісу. З 1569 року промисловці Єсько та Рубінович були найняті для виробництва поташу за 300 червоних золотих у рік. Промислами управляли до 1592 року комірник князя Тимофій, що згадується наприкінці 1590 року, а потім його послідовник Василь Буневський, згаданий у 1602 році. Серед історичних документів 1592 року знаходимо представника княжого роду Роженовських – Юрія Семеновича, у власності якого перебували земельні наділи Биківської волості.

Підвищено військово-стратегічне значення Переяславського князівства зумовило і відповідним розміщенням в ньому укріплень, сконцентрованих у двох напрямках: південно-східній по річці Сулі і північно-західній в районі Переяслава, переважно в межиріччі Трубежу і Дніпра. Центральний напрямок укріплень, до яких належали містечка верхнього Супою. Вони слугували для зосередження військових резервів і матеріальних ресурсів князівства, одночасно цей напрямок укріплень прикривав підступи до Києва. На землях Переяславщини археологи нині досліджують найбільше місто світу того періоду - Галон, яке було спалене під час походу персидського царя Дарія I Великого на Скуфію в 512 до н. е. На території міста Переяслава-Хмельницького знайдені поселення черняхівської культури початку III століття, пов'язані з першими державними утвореннями Русі. На підвищеному березі ріки

Трубіж, за півкілометра від гирла, існувало велике, літописне місто Устя, поселення XI – XIII століть, згаданого під 1096 роком. В районі злиття Альти та Трубежу розташовано городище літописного Переяслава Руського. Тут зберігся дитинець площею 12 гектарів. Назву місто Переяслав отримало від колишньої назви царства Славія, про яке нам повідомили в своїх працях арабські мандрівники Ал-Балхі, Ал-Істархі і Джайхані. Славія займала територію сучасного Переяслав-Хмельницького району на Київщині і охоплювала східні райони сучасної Чернігівщини. Так Аль-Істахрі писав: “Руси складаються з трьох племен, з яких одне є ближче до Булгара і їхній цар живе у місті, яке називається Кийва... Друге плем'я, що живе далі за першим, називається Славія, і цар їхній у місті Салау (Слава). Ще інше плем'я називається Артанісю, а цар його живе в Артї...”. Древня історія міста безперечно пов'язана з державою Славія і включає в нинішню назву міста *Пере-я-слав* дослівний зміст – *перед цим я Славія*.

У Переяславщині народилася назва нашої держави – Україна. Можливо вона виникла ще до існування Славії, а можливо, застосовувалась поряд з назвою цього царства, але, в усякому разі, ця назва згадується у Київському літописі 1147 року для позначення південного пограниччя Русі, тобто Переяславських земель. Нинішні російські історики хочуть прив'язати давню Славію на територію колишнього Великого Новгороду без жодних на те підстав. Імператор Візантії Костянтин Багрянородний у своїй праці “Про управління імперією” називає дату заснування Немогарда (так він називає Новгород) і відносить опісля 10 століття. Цьому є підтвердження дослідження дитинця Новгороду, який виник не раніше 989 року. То ж, арабські вчені не могли писати про те, чого ще взагалі не існувало. Росіянами, навіть, не сприймається войовниче гасло Переяславських княжих дружин: «Слава Україні!», яке трансформували через тисячоліття в лави вояків Української Повстанської Армії переяславські незалежники. В цьому гаслі закладені обидві назви, які колись ідентифікувало місцеве давньоруське княже утворення, а нині стали не тільки всенародним гаслом, а і позначили назву нашої держави.

Місто Переяслав існувало задовго до його першої письмової згадки, адже за наказом князя Володимира Великого у 993 році будувалося укріплення переяславського дитинця поруч з городищем колишнього міста Устя Полянської Славії. А ще раніше, у 907 році згадка про Переяславську фортецю занотована князем Олегом у договорі між Київською Русю і Візантією, де Переяслав згадується як одне з трьох найбільших міст Київської Русі. На жаль, у 1239 році Переяслав був зруйнований монголо-татарами. Археологічні розкопки дають нам уявлення про велич міста. На дитинці знаходилася резиденція князя і вищого духовенства. Єпископський двір у другій половині XI століття був огорожений кам'яною стіною з надбрамною Федорівською церквою. Тут же знаходилися Михайлівський собор, Андріївська церква і інші кам'яні споруди. Археологічними розкопками відкриті фундаменти Михайлівського собору і залишки Єпископських воріт з частиною стіни єпископського двора. На княжому дворі стояла кам'яна церква Богородиці, побудована Володимиром Мономахом в 1098 році.

Перші осадні козаки на Переяславщині з'являються в історичних джерелах за 1500-1514 роки завдяки організації Запорозького війська його першим гетьманом Євстафієм Дашкевичем та осадження ним нових козацьких населених пунктів біля Бикова. Устрій осілих козацьких полків почався з прийняття булави князем Євстафієм Ружинським з 1515 року. Він поділив околичних та курінних козаків на полки, кожному полку надав в резиденцію місто, назвавши за його назвою і сам полк. Тодішні Переяславський полк мав до двох тисяч козаків. Першими сформованими сотнями були Переяславська і Биківська. Полковники і сотники вибирались товариством та козаками і вибрані особи залишались в цих чинах до кінця життя. Місто Переяслав почало відновлюватися в 60-ті роки XIV століття після розгрому татарських орд військами литовського князя Ольгерда. Переяславщину відбудовували осадні козаки навколишніх сіл, приписаних до княжого війська Острозького і полонені татари. У листуванні турецького султана Сулеймана II до короля польського Сигізмунда I. В листі повідомляється, що восени 1545 року прийшли козаки з Переяслава на

чолі з Яцьком і Мануйлом до замку під Очаків і наробили великої шкоди. Іншим листом під 1570 року Сулейман II вимагає від короля Сигізмунда Августа кари для козаків, які чинять шкоди татарам. Він скаржиться, що в українських містах, серед яких згадується й Переяслав, утримується більше тисячі татарських бранців. Як наслідок цих скарг, двадцять полків сформованих Ружинським, Стефан Баторій у 1576 році скоротив до десяти.

За часи Литовського володіння Україною, місто Переяслав пов'язано з діяльністю князя Острожського, який з 15 грудня 1559 року ще й займав найвищу посаду на українських землях Речі Посполитої – воєводи Київського. З того часу на півстоліття він стає володарем всієї України: контролює збір податків, стежить за скарбом, організує будівництво важливих військово-стратегічних об'єктів, займається мобілізацією війська на випадок війни, керує збройними силами та ополченнями, здійснює правосуддя. Він єдиний, хто володів в Україні титулом князя-державця і ніс за державні справи повну відповідальність перед польською короною.

ТАТАРО-МОНГОЛЬСЬКА НЕВОЛЯ

Українські землі, в тому числі й Згурівщина, завжди були принадою для кочівників - вихідців із східних азійських степів, які намагалися заволодіти споконвічно українськими землями з чудовими пасовиськами і родючими ланами. На початку XIII століття у монгольських степах утворилася держава, яку очолив Чингізхан. Монголи створили добре організоване військо і повели свої "тумени" на захід. Під копитами їх коней впали високорозвинені держави Середньої Азії, а також ханства Сибіру, північний Китай, Північний Іран. У 1221 році полчища Чингізхана зруйнували Азербайджан і Грузію. В 1223 році монгольські «тумени», очолювані Джебе і Судебе, прийшли на українські землі. На річці Калка вони завдали поразки об'єднаному війську Київської Русі, а вслід і половцям, які, власне, й стали однією з причин поразки руських князів. На недовгий час вони відійшли на Схід, збільшили свої сили і з'явилися знову

напрвесні 1239 року. Полководець Бату-хан Менгу 3 березня захопив штурмом Переяслав, який героїчно оборонявся перед цим майже два тижні. Як пише відомий переяславський краєзнавець М. Сікорський, "Менгу-хан наказав поставити пороки – стінобитні машини, розбити Єпископські ворота й міські укріплення. Стіни Переяслава впали й вороги вдерлися до міста. Почалися вуличні бої, але сили були нерівні. Татари захопили місто, пограбували його, а мешканців, які не встигли сховатися забрали в полон". У 1240 році було взято і зруйновано Київ. Над українськими землями опустилася семисотлітня власна бездержавність та послідовна монголо-татарська, литовська, польська, російська окупація. Цей період нашої історії фахівці оцінювали по-різному: монголо-татарська навала, польсько-литовське визволення, російська допомога старшого брата. Щоб зрозуміти зміст цих заполітизованих термінів, потрібно мати точку зору власних українських інтересів, української державності. У 1243 році на землях західніше Волги хан Бату заснував державу, яку знаємо з історичних джерел, як Золоту Орду. Переяславська земля, в тому числі й землі Згурівки, увійшли до складу цієї деспотії. Монголо-татарський гарнізон розташувався у Переяславі.

А.А. Гордєєв, історик донських козаків, у першій частині своєї фундаментальної праці "Історія козаків" (М., 1992) пише: "Від центру Золотої Орди, від міста Сарая, на всі боки на тисячі верст, були встановлені поштові лінії, на яких було поставлено 400 тисяч коней і ціла армія обслуговуючого їх персоналу. За всім-цим були через 25 верст встановлені ями, на яких знаходилося до 400 коней. Рух по Ямських лініях був зі швидкістю до 250 верст на добу ... На всіх річках були встановлені поромні й човнові переправи, обслуговування яких також здійснювалося місцевим населенням". Ось так Стани гінців Київської Русі стали Ямами Золотої Орди. Без сумніву, наші степи стали на деякий час випасами для чисельних стад, з якими прийшли сюди східні завойовники. На берегах річок існували тимчасові кочовища, стояли юрти. Чи існували в цей час на теренах району якісь українські поселення, вважаючи на ту жорстокість, яка існувала у монголо-татарських завойовни-

ків, можна зробити припущення, що те нечисельне українське населення, яке мешкало на берегах річок району, було вимушене виконувати явні повинності. Завойовники зруйнували залюднені давні городища, на яких виникли Биків, Петрівка, Макиївка, Турівка, Черевки, Войтове, Красне та ін.

ПІД ВЛАДОЮ ЛИТВИ І ПОЛЬЩІ

Супротив Золотої Орди розпочався наступ Литви на Подніпров'я в 50-х роках XIV століття. Його очолив великий князь литовський Ольгерд (1345—1377) з династії Гедиміновичів. У 1356—1356 роках він захопив Чернігово-Сіверщину, а в 1362 році за допомогою українських ополченців розгромив монголо-татарське військо і приєднав до Литовської держави Київщину, Поділля та Переяславщину. У 1377 році після тривалої боротьби Ольгерда з Польщею були приєднані Берестейській, Володимирський і Луцький уділи. Згодом офіційний титул литовського князя розпочинався словами: "Великий князь Литовський і Руський". Тому й державу ряд істориків визначають як Литовсько-Руську. За висновками М. Грушевського Литовське князівство зберігало традиції Київської Русі більше, ніж Московія. Наступний володар Литви Ягайло (1377—1392) об'єднав Польщу і Литву в єдину державу внаслідок свого шлюбу з польською королевою Ядвігою. Українці, які більше двох століть перебували у складі Великого князівства Литовського, мали відносно сприятливі умови для свого розвитку. Але з прийняттям Кревської унії, права поступово обмежуються, істотно змінюється становище православної знаті, українці відтісняються на другий план, поступаючись представникам католицького віросповідання. Активнішою стає також політика великих князів, спрямована на ліквідацію залишків автономії українських земель.

На Волині, Київщині і Переяславщині домінували володіння князів Острожських, а частину Переяславщини і Чернігівщини охоплювали володіння князів Вишневецьких, які походили від Чернігівських князів Ольговичів.

У 1590 році Варшавський сейм затвердив за шляхтою право на володіння значною частиною земель лівобережжя. У жалуваних грамотах надавалося право закладати на цих землях фільварки, замки, збирати із селян податки, що сприяло подальшій колонізації України. Тому для утвердження влади князі Острожський і Вишневецький у своїх володіннях відбудували укріплення – “городки”, “замковища” і “вісі” для оборони від нападів турків і татар. В містах і селах лівобережжя нараховувалась до 5 тисяч димів (господарських будинків) тому вони активно заселялися втікачами з Волині, Поділля, Галичини, Полісся, які масово тяглися сюди, рятуючись від релігійно-кріпосницького гніту польської шляхти. Такі втікачі на певний час (від 10 до 30 років) звільнялися від сплати податків і вважали себе вільними людьми і покозачившись, йшли у княже військо. Так, близько 1589 року на місці давнього городища (сучасні Лубни), князем Олександром Вишневецьким було закладене місто Олександрів кількома роками пізніше – Михайлів (сучасний Пирятин). У 1590 році Константаном Василем Острожським упорядковані Переяслав, Яготин, Березань, Новий Биків, Козацьке, Нова Басань осаджено виробничників поташу над Супоєм в поселенні Згурівка, а його сином Янушем відбудовано Обухів і Васильків із селами і хуторами. Протягом наступних тридцяти років братом Олександра Вишневецького Михайлом були упорядковані Прилуки, Лукомль, Жовтин, Хорол, Іркліїв, Галиця, Воронки (1601), Гельмязів (1613), Кропивна (1616), Богушівка (1619), та багато інших поселень. На мешканців укріплень покладали важливу оборонну місію від московських і татарських набігів. Український вчений історик Михайло Грушевський стверджував, що найбільше переселенців за Дніпро ішло зі східної та південної Київщини, шукаючи дальших і безпечніших від панського гноблення країв”. М. Грушевський писав, що вихідці з Черняхова (коло Житомира) йдуть до Гоголева, Бориспільської волості, Прилук; з Рожева (на захід від Києва) – до Бикова, Жеребятина, Лубен, Сенчі, з Ходоркова (на полуд. від Рожева) – до Бобровиці, Бикова, Басані, Березні, Сенчі; з Ржищева і Трипілля – до Остерської і Бориспільської волості, до Кропивни,

Піщаного, Жовтина, Лукомля, Сенчі; в Пирятині знаходяться втікачі з Новоселець (місто Побоже), з Лучина, Безрадич, Княжич (на зах. і полуд. від Києва); в Прилуках – з Чорнобиля, Вороніна (Макарова), Черняхова, Рожева, Кривого (київське Полісся і Житомирщина)”. За 16 років населення Лівобережжя збільшилася до 230 тисяч чоловік.

**Ресстр
володінь князя Єремії Вишневецького на Вишневецьчині 1622 рік**

Лубни	2646	40	Самбор.....	198	---
Хорол	1297	8	Глинськ.....	264	16
Горошин	107	11	Варва	2037	21
Лукомль.....	524	—	Переволочн.....	426	10
Оржиця	91	—	Сокиринці	128	12
Буромль	158	6	С р і б н е	1830	11
Вереміївка	327	—	Чернухи	944	9
Жовнин	312	9	Снятинка.....	436	14
Чигирин Діброва.....	137	6	Вороньки.....	145	1
Пирятин	1749	38	М н о г а	285	3
Білошапки	374	3	Курінка	346	24
Держикрай	318	—	Лохвиця.....	3325	35
Золотоноша	273	13	П і с к и	349	6
Піщана	230	8	Сенча	1403	31
Домонтів	243	5	Комишне і Ручинці	1194	9
Прилуки	366	36	Хомутець	446	8
Полтава	812	11	Сергіївна і Робишівка.....	214	—
Монастирище	939	12	Царів Брід.....	104	2
Галка	824	6	Липова Долина	150	2
Журавка	474	16	Райгород	137	—
Городня	312	12	Опанасівка	17	—
Гмирівка	135	2	Талалаївка	60	—
І ч н я	1494	3	Ромни	6000	—
Іваниця	336	3	Мошни	1400	—
Г о л е н к а	304	2	Корибутів.....	600	—
Красне	995	4	Кулигородще	80	—
Липове	381	9	Кропивна	184	—

Михайло Вишневецький був каштеляном Київським впродовж п'ятнадцяти років і похований в Печерській церкві 1584 року. Він був головним здобувачем нових земель і маєтностей, які від нього дісталася в спадщину сину Михайлу Михайловичу, старості Овруцькому. Цей князь жив у своєму рідному гнізді, у Вишнівці на Волині, а ревізором його Української вотчини був князь Семен Лико, похований у Печерській церкві в 1621 році.

В деяких історичних джерелах згадуються володіння внука Михайла Вишневецького Ієремії (1612-1651 рр.), по-

в'язані з Биківською волостю. Володіння йшли лівобережною полозою України через усю Полтавську губернію, захопивши не мало і Засульської і Присупоївської полосо, охоплюючи Чернігівську губернію майже до Конотопа. Аналізуючи реєстр населених пунктів Вишневецького, межа його володінь проходила по річці Перевід, однак до його земель не входили населені пункти, які знаходились на річці Супій, існуючі на той час Яготин, Черевки, Биків і інші хутори до верхньої течії Супою. Його володіння починались від Вороньків, тяглись до Галки і Держикраю на Переводі і до кордонів Московщини. На цьому просторі України за князем Ієремією рахувалося 56 великих міст і сіл, а в них – 39,857 господарів, яких обліковували в ті пори не по кількості душ, а по-димно і подвірне, по кількості хат і дворів. Кожен господар, щоб бути вільним від панщини, платив у казну князя по п'ять талярів щорічно. Крім того, у князя Вишневецького в Україні було безліч економічних хуторів або фільварків, а річках рахувалося за ним 423 млинових кола, і за кожне коло сплачувалося йому від мельників щорічно по два червоних золотих, що складало близько півтори тисячі карбованців сріблом. Та у всіх містах, селах і хуторах князя Ієремії йшов на нього шинок – це каламутне і нездорове, а також різні побори хлібом, медом, худобою, птицею і всякою всячиною, які тоді були у звичаї,— про які говорить його сучасник Боплан у своєму описі України.

ВИНИКНЕННЯ ЗГУРІВКИ

ПОСЕЛЕННЯ НА ЗВУГЛЕНИХ ЗГУРАХ

Після Люблінської унії 1567 року в українські землі посунав величезний потік польських феодалів, Вони витіснили місцевих землевласників, захоплювали величезні простори – тисячі сіл, сотні містечок і замків під виглядом «пустуючих». Скарги і судові процеси не давали позитивних результатів, бо польські феодали займали ключові посади і вся судова система була в їхніх руках. Так, Черкаський староста князь Олександр Вишневецький наприкінці

XVI століття захопив більшу частину Лівобережжя і вивпросив у короля підтвердження на землі від кордонів з Московським князівством до Дніпра. Заселяючи ці землі селянами із внутрішніх провінцій, Вишневецький давав їм різні пільги, зокрема свободу від усіх повинностей на 20-40 років. Ще більші земельні наділи отримав найбагатший в королівстві магнат, воєвода Київський, маршалок Волинський, а потім і Переяславський староста Василь Костянтин Острожський. Люди, які постійно оточували Острожського й виконували його численні доручення, насамперед, це служебники князя, серед яких були навіть представники давніх князівських родів, які зберегли князівський титул, але зубожіли й мусили прийняти протекцію магната та служити в його почті. Це Булиги, Жижемські, Пузини та окремі представники княжого роду Роженовських. В 1572 році князь довірив функції намісника київського воєводи Василю Рай, який до цього справно виконував функції князівського маршалка при дворі. У 1605 році Острожський призначив Гаврила Гойського на уряд київського хорунжого. Управителі та, економи Острожського командували загонами дворової охорони, козацького і татарського війська, яке осадив на своїх землях князь. Вони переманювали на Переяславщину селян з Поділля і Волині і поселяли на нових землях.

В 1540–1550 роках князь Острожський більше опікувався розбудовою маєтностей на Київщині, налагодженням оборонних споруд для захисту від нападу з боку Половецького степу, а Вишневецький дбав про оборонні об'єкти з боку Московського царства. Магнати та їхні урядники поварварськи експлуатували природні багатства України, вирубуючи ліси понад річками для будівництва укріплень, видобування з деревини поташу і запровадження землеробства, особливо у центральних волостях, де тримали осідлі резервні війська, займалися ловами турів і відправляли у Варшавські королівські угіддя.

У 1573 року запроваджена необмежена панщина у маєтках «з волі пана». Це означало, що селянин мав виконувати всі роботи, як того вимагав феодал. «Литовський статут» 1588 року остаточно закріпив селян. Костянтин Ос-

трожський, дозволив переселитися селянським родинам на свої нові землі, а в 1585 році відновив і збільшив козацькі населення у Биківської волості та заснував нові поселення на межі «Вишневеччини». Чисельність населення Лівобережжя збільшилася з 4,5 тисяч до 230 тисяч чоловік. Виникли фільваркові господарства. Лани заколосилися хлібами, поля наповнилися кіньми, волами, коровами, стави й озера – рибою, а ліси – стуком сокир і голосами людей. У небі час від часу з'являлися клуби диму від спалюваних на поташ і дьоготь дерев. На території Присупоївських лісових масивів в районі нинішньої Згурівки виник присілок де прижилися наймані майстри, робітники і переселені з Поділля та Волині. Вони займалися мануфактурним виробництвом поташу і дьогтю.

За актовими книгами Руського, Белзького і Подільського воєводства польський історик Маврицій Горн виявив у книгах дані про 9 794 родини, які залишили свої двори, забрали худобу і збіжжя і всією родиною втекли від феодала на нові пустинні городища; з них 8 361 родина пішла геть з 1 854 сіл, причому оселилося у південно-східних містах України 2 953 родин, а поруч у відроджених селах — 4 419 родин, невідомо де — 989 родин.

В цей час населені пункти Биківської волості були заселені вірним козацтвом для поповнення війська князя Острозького. Масова міграція населення у новостворені і запустілі міста і села міжріччя Супою і Сули відбулась до 1590 року. Населені пункти були компактно залюднені.

Багатство навколишніх лісів, що тяглися до низовин Супю від Галиці до Яготина зумовило найнятих князем Острозьких мануфактурників скористатися дармовими природними ресурсами. Єврейські підприємці Єсько та Рубінович заснували тут поташний (калійний) промисел. Це було виробництво мануфактурного типу. Воно розташовувалося за місцем заготівлі сировини – у лісовому масиві. Зустрічаються дві скарги Проскур на переяславських

ПІЧ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ПОТАШУ

жидів за їх наїзди на Глинщину та городище Більське та розкопування валів у фортецях. У другому документі тут же згадуються селітроварники біля Оржиці [Otyse] та Лубен. Судячи зі своєї географії селітряного виробництва були і понад Трубежем, і понад Супоєм, десь у 1585-1590 роках. Тут будується комплекс приміщень виробничого призначення з відповідним устаткуванням (випалювальні печі, чани для вилуговування золи, виварювальні котли, ємності для зберігання продукції та ін.), а також приміщення-бараки для проживання закордонних спеціалістів та переселенців з Поділля. Виготовлення поташу проводилося шляхом вилуговування деревної золи (без домішок вугілля) водою. Отриманий внаслідок цієї операції попіл, містив калійну сіль. Його випаровували в металевих сковородах і котлах. Потім сирий поташ прожарювали (смальцювали) у спеціальних печах. Готовий поташ застосовувався у виробництві селітри, скла, мила, сукна і фарб. Як правило, у цей період кваліфікована робоча сила (спеціалісти) залучалася на умовах найму з країн, де таке виробництво було розвинутим. В основному вербували майстрів з Чехії, Словенії та Румунії. На транспортні роботи залучались феодальне залежні селяни. Кількість працюючих було до трьох сотень, зайнятих на випалюванні поташу і на допоміжних роботах (пильщики, коритники, бондарі, поташники, фурмани, візники). Основною продукцією поташного промислу була "фальба" – деревна зола, доведена до певної кондиції, та "сфальцьований попіл", перепалений в спеціальних печах, а також кальцинований поташ. Поташ відправлявся до Польщі і реалізовувався переважно на внутрішньому ринку. Деяка частина його поставлялась в Туреччину. Це була перша хвиля здобуття провінційного виробничого підйому тільки що створеного поселення, зростання зацікавленості в мешканців навколишніх сіл отримати прибуткової спеціалізації та досвіду в іноземних майстрів, а і заробити земельний наділ. Та дармових лісів вистачило на пів століття. Занепад поташного виробництва відбувся напередодні Козаччини. Але невелика частина «Зеленої діброви» до 8 га лишилась у межах теперішнього Згурівського дендропарку. Ось з цього часу виробниче поселення, яке не

входило до жодного адміністративного поділу стає селом із природною назвою від згорілої навколишньої землі Усі хто з виробничників забажав лишитись на постійне місце проживання отримали земельні ділянки. Для будівництва житла осідлі мануфактурники використовували добутий новий будівельний матеріал – згур, або оксид землі, який збирали зі стінок печей. Біля осілих мануфактурників отримали земельні наділи і козаки на вистугу. Мешканці назвали село Згурівка не випадково. Цей новий будівельний матеріал – шлак, що утворився в процесі кристалізації землі від вогнища, іноземні майстри називали –згур. Він став використовуватися не тільки осілими виробничниками, а і селянами навколишніх сіл. Призабуте слово *згур*, *згура* здавен використовується в Албанській, Польській, Румунській, Словацькій, Чеській та Українській мовах в часи Козаччини. На польській мові (*ZGURĀ, zguri*). Для усіх країн зміст цього слова однаковий і означає закристалізовану землю в результаті впливу високої температури. Назва поселення Згурівка, як і багато інших поселень в Україні, які містять у своїй назві корінь *згур*, засновані в кінці XV на початку XVII століть на виробництвах поташу і дьогтю.

Ще до 1630 року, коли Г.Боплан упорядковував карту України, то позначив невелику ділянку лісу біля села Новий Биків, яку назвав «Зелена діброва». На усіх пізніших картах ця ділянка відсутня, а нині там даленіють поля з родючими чорноземами.

Поряд з виробництвом поташу Згурівщина була охоплена і виробництвом селітри. Сировиною використовувався перегній із могил і старих валів городищ. Селітряне виробництво було надзвичайно поширеним. Особливо численні селітряні майдани існували на Задніпров'ї. Після смерті Острожського з 1621 року селітряне виробництво було передане у відомство королівського коморника Бартолімея Обалковського «у всій землі Київській і по всій тамтешній Україні». Потім у 1636 році селітряне виробництво об'єднала урядова «Адміністрація селітряних маєтків», якій підпорядковані: Березань, Биків, Яблунів, Миргород, Полтава, Зигмунтів, Краснопіль, Крупіль і Чумгак.

До періоду 1585-1590 років слід відносити початок і створення Згурівського дендропарку, який складався з місцевої флори і фауни. Підтвердженням цьому – Згурівський дуб-гігант, якому б на сьогодні виповнилося 450 років.

МІСЦЕВИЙ ВИНОГРАД ГУРІВКА

Назва селища, що історично склалася від оксиду землі - згури може мати і інше походити і від староукраїнського слова *гура*, де *гу* означає *великий*, а *ра* – *сонце*. Таку назву наші предки дали місцевому винограду. Гура чи гурівка, що містить сили Сонця і велич планети Земля, здавен росла над Супоєм збиралася у відповідний період часу: в першій чверті місяця, під час сходу сонця до полудня. Археологічні розкопки, які стосуються часів існування Трипільської культури підтверджують, що в Україні 7000 років тому наші пращури вирощували виноград, аличу і абрикоси. Розкопки навколишніх скіфських поховань свідчать, що для повного благополуччя померлого біля нього клали до 100 літрів виноградного вина. Садовий виноград за даними археологів з'явилася сім тисяч років тому. Засупоївці називали ці сонячні плоди гурівка. Фахівець, що його культивував називали гуральником, а місце, в якому викурювали вино – гуральня. Із зміною кліматичних умов гурівка ставала морозостійкою. На даний час вона знайшла своє місце у садах та дворищах не тільки Згурівки, а і північніше. На зиму гурівку не прикопують. Її висаджують обабіч металевих дворових терас та обсаджують альтанки.

Тож слово *Згурівка* може походити від назви місцевого винограду *гурівка*, що мало ймовірно, але усі версії походження назви села слід розглянути. Сама назва винограду гурівка по своєму змісту характеризує селище, як *велике* та *сонячне*. На сторінках «Панорами» чергова стаття Олександра Синільника «Згурівка – ще одна версія походження назви» дещо збагатила уявлення про історичні факти, пов'язані з нашим містечком, які мають право на життя. Автор дуже обережно висловлює свої припущення і відразу зрозуміло, що така форма подання матеріалу прияманна історикам. Деякі висновки в статті схвалені, а де-

які суперечливі. Для обґрунтування версії були присвячені дослідження, пов'язані із стариною Згурівського краю, що стосуються виноградарства і виноробства.

Слово *гура* наші предки запозичили в арійців. Нині воно розповсюджено не тільки в Україні, але в Польщі та Німеччині. Звертаючись до першоджерел цього слова, занотованого у православному святому писанні, місце виникнення *гури* вважається Вірменія. В Корані мусульман теж згадується «*гурія*». Дослідники Корану цей термін ототожнюють не з «крайськими дівами», а «білим виноградом». Сирійсько-арамійська мова, якою був написаний Коран тлумачить слово «*гур*» - білий. В цьому святому письмі "*гурі*" порівнюються з кришталем і перлами, а згідно з уявленнями про рай, він сповнений фруктів, і особливо білого винограду.

В Київській Русі *гура* мала особливе значення, як продукт лікування і харчування. Напій з *гури* по цей час використовують у народній медицині як засіб, що регулює артеріальний тиск. Всього 20 грамів цього напою може зняти гіпертонічний приступ. Десертний напій «*гуру*» виготовляють із недостиглого винограду, а вино «*гурівку*» із стиглих плодів у спеціально обладнаних ґуральнях.

Наші предки постійно покращували якість місцевого винограду і успішно його культивували по узбережжям річок. Найбільші його плантації в часи Київської Русі знаходились в Переяславському князівстві, особливо обабіч Супою і Переводу. Про це згадано у письмових джерелах, датованих X століттям. Серед них, наприклад, літопис Никона (1151 р.): «...**торки волост (союзники яслава) села пожгоша виногради присекоша...**» У фортеці Держикрай, що колись височіла на острівці ріки Перевід неподалік села Середовки була друга в окрузі ґуральня по кількості виробництва вина. Про виноградники згадував і мандрівник Михалон Литвин, що прибув до Києва у 1544 році. Він відмічав: «в **Київщині ростуть ... виноградні лози з великими гронами, попід берегами річок...**» Багато свідчень знаходимо в інших джерелах XV століття, де згадуються про успішні спроби культивувати виноград в монастирських садах. Так, А. Е. Регель в праці «**Изящное садо-**

водство...» згадує монаха Антонія, який у 1051 р. заклав у лаврі яблуневий сад і виноградники, які давали непогане вино і храми були забезпечені церковним вином. З виноградних лоз Київщини були закладені плантації в Чугуєві і Ново-Полоцьку, які вирощували його для царського столу. Ці плантації проіснували не довго. На початку XVIII століття вони були перенесені на київські схили. Наші пращури називали населені пункти співзвучно тим, де вирощували ці сонячні плоди. Це село Гурине в Харківському районі, Гуринівка в Білопільському районі Сумської області і однойменні села в Золочівському районі Харківської області та Корюківському районі Чернігівської області, Гурівка в Долинському районі Кіровоградської області та Гурівці в Козятинському районі Вінницькій області, Гурівщина в Києво-Святошинському районі.

Шталенберг, який після 15-літнього полону повертався з Росії, засвідчив, що вина Подніпров'я кращі вин Саксонії. Професор Юнкер, який супроводжував графа Мініха під час походів проти турків (1736-1737) засвідчив, що виноград культивують на узбережжі Супої і в Лубнах. В 1765 році винороби Петро і Степан Войновичі за погодженням імператорського двору з київських виноградів виготовляли спирт і продавали на користь казни. Члени Академії Наук Російської Імперії Гілденштет, Гмелін і Палас визначили місця, де можна культивувати виноград по Українську лінію на Дніпрі і зазначили, що виноград в Батурині і Глухові не завжди встигає дозрівати. В 1802 році Олександр I дав вказівку графу Кочубею відкрити училище з виноробства і виноградарства, яке було ним створене в 1804 році в урочищі Ачикляр поблизу Судака. Майстри з виноградарства і виноробства направлялися в усі губернії в т.ч. Полтавську і Київську.

За офіційним переписом 1863 року у Згурівці теж діяла гуральня, яка в 1910-13 роках графом Петром Кочубеєм переобладнана на цукроварню. Століття тому у Згурівці працювали гуральні і викурювалася гурівка.

Ще одна версія походження назви Згурівки від Тимофія Згури треба зазначити, що його історична постать (з деяких джерел Згурський) відома. Він слугував Україні як

дипломат, державний діяч. Із зрозумілих причин він змінював своє прізвище, бо мав багато ворогів. Тому прізвище Згура чи Згурський він взяв від Згурівки, повністю погоджуюсь з автором статті Синільником. Це підтверджує не Генеральна карта України, як пише Синільник, а Спеціальна карта України того ж військового інженера Гійома де Боплана. Він десь між 1620 і 1630 роками обстежував Присупоївські поселення і позначив населений пункт Згурівку на побережжі Супою, вище Усівки, десь в районі нинішнього села Черевки. Тому багато дослідників не звертають увагу на надпис Сгуронка - Згиронка з іншого боку ріки. В ті часи, коли Іван Мазепа міг бути із Згурою в 1654 році на службі у польського короля Яна Каземіра, Згурівка вже існувала. Виникнення Згурівки більше всього пов'язане з діяльністю князя Константина-Василя Острожського за яким у 1590 році Варшавський сейм з Переяславськими землями затвердив верхню Супоївщину. Він залучив населення для відбудови старих укріплень і заснував ряд нових хуторів.

НАЙДАВНІШІ ПРОВІНЦІЙНІ ПОСЕЛЕННЯ

ВЕЛИКИЙ КРУПІЛЬ

Місто Круполь, Кручполь, Крукове Поле, Круки і польський Яруспіль – це різні назви давнього поселення Великий Крупіль зустрічаються в історичних джерелах. І як би вони не звучали Крукпіль, Крупіль, Крукове Поле чи Круки, виникнення цих назв пов'язане з раннім християнством, давши ці ойконіми від топооними Кру- (з лат. *crux* 'хрест'): Великий Крупіль має свого «молодшого брата» - Малий Крупіль, Таке споріднення існує коли у назвах сусідніх сіл створене протиставлення за ознакою „Великий” – „Малий”, то перший тип назв завжди стосується давніших поселень, а другий – новіших, але нерідко теж досить давніх.

Полтавський губернський археолог М.В.Щербаковський розв'язав усі питання відносно доби заснування Крупілля, та, на жаль, зробив відкриття поселення археологічної культури часів неоліту поблизу Крупілля на десяток років пізніше Хвойки, то ж ця землеробська культура мідної доби могла називатись крупільською. Збереглося із цього поселення трипільської доби 112 експонатів, а саме: фрагменти кераміки, зразки глиняної обмазки, миска, кубова двогорба посудина. Щербаковським були розкопані навколишні кургани епохи бронзи та скіфського часу в околицях сіл Лукаші (31) та Великий Круполь (19). Крім того він дослідив кургани біля сіл Мала Березанка (1), Гречаники (1), Пилипчичі (8), Софіївка (2) і 143 кургани на чотирьох давньоруських некрополях у м. Переяславі. Ним досліджено 117 могильників на Альтицькому, в урочищі Ярмарківщина та біля села Підварки.

Розкопки 1913 року кургану №21 "Попова Могила" с.Великий Крупіль

Працюючи завідувачем археологічного відділу природно-історичного музею Полтавського губернського земства В.М Щербаковський у 1913 році на околиці Великого Круполю біля кургану №6 виявив городище і речі скіфського періоду: бронзові наконечники стріл, бронзові бляшки та ворворки до вуздечки. Поряд, в кургані № 21 розкопав шість бронзових литих прикрас до кінської вуздечки, більше сімдесяти бронзових тригранних наконечників стріл, фрагменти залізних вудил та двох наконечників списів, фігурна прикраса до кінської вуздечки у вигляді масивної задньої лапи хижого звіра, так званої "ведмежої лапи", круглі бляшки. Фігурна прикраса (наносник) у вигляді голівки орла з великим загнутим донизу дзьобом та великими круглими випуклими очима. В кургані № 26, місцева назва "Попова Могила" знайдені три глиняні ліпні посудини та виріб із каменю, схожий за описом В.М. Щербаковського на випрямлювача древків стріл. В кургані № 31 крем'яний виріб – долото прямокутної форми, кубок циліндричної форми.

У селі Великий Крупіль на городищі була знайдена

Два горщики з кургану №26

Горщик і долото з кургану №31

Розкопки 1913 року з курганів епохи неоліту-бронзи с. Великий Крупіль

на городищі була знайдена римська монета із зображенням імператора Марка Аврелія Антоніна (26.04.121 г. — 17.03.180 г.), римського імператора який посів на престол з 07.03.161 року. Це свідчить про існування найдавнішого поселення на території Згурівщини і зв'язок місцевих жителів з римлянами з кінця II століття нашої ери. Крім того, давні вишки Великого Круполю під-

тверджує городище на валах і курганна група II тисячоліття до н.е.

За офіційними документами Волинського воєводства Круполю у 1570 році було надано Магдебурзьке право. Можливо, хтось доведе, що існувало з такою назвою інше місто на Волині, але дослідження, проведені О. Барановичем, які стверджують таку очевидність, що адміністративне підпорядкування Круполю, що знаходилось на лівобережжі українських земель належало Волинському воєводству. Вивчений ним Реєстр Волинського воєводства зазначав 116 міст і 2 146 сіл, підпорядкованих воєводству, у яких налічувалося не менше 108 750 димів. З цих поселень він виявив 17 (з 673 димами), які були розташовані за межами Волині і безпосередньо 15 у Київському воєводстві. Ці поселення сплачували податки волинським поборцям, як і містечко Крупіль, яке на той час стало належати польському королю і в районі села побудовано місто Яруспіль - королівський центр адміністрації селітряного виробництва на українських землях. Це відомо з джерел створеного Переяславського староства, який сформував окрему своєрідну «Адміністрацію», що включала території з селітряними промислами. Відносно часу її заснування в історичній літературі найчастіше зустрічається дата 1621 рік, але виробництво селітри здійснювалось на півстоліття раніше. Згідно документальних джерел після смерті Яна Острожського

(1611) король надав Яну Чернишевському довічне право на видобуток селітри в Києві і по всій Україні, а по його смерті (1620) цим привілеєм король удостоїв Бартоломія Обалковського, який отримав промисли по смерті створені Острожським в містах Березань, Биков, Яблунів, Миргород, Зігмонтів і Крукполе. Старовство Острожський розпочалося на цих землях з 1585 року. Наступна згадка про Крупіль також пов'язана з селітрою. Так, 1636 році Крупіль згадується як містечко, що належить до «Адміністрації селітряних маєтків» - організації, що займалася видобутком селітри на Україні.

З початком Козаччини крупільські козаки створюють беруть участь в національно-визвольній війні. У 1648 році Крупіль увійшов до складу Басанського сотні Переяславського полку.

У 1648 виходить у світ «Генеральна карта України» Гійома Левассер де Боплана, яка позначає Великий Крупіль, як укріплення Ярусипіль.

У козацькому реєстрі 1649 року в Яготинській сотні фігурує козак Дем'ян Крукполець. Наступна згадка села Крупіль позначена в маршруті 1653 року московської делегації для участі в Переяславській раді.

На короткий час, на стадії реформування, до Переяславського полку у 1654 році належала Крупільська сотня, яка тог ж року включена в склад Басанської сотні. Точний склад сотні і її пристрій невідомі, тому що вона була в тому ж році розформована, і з цього часу Крупіль був єдиним містечком в полку, який не мав власної сотні і належав до іншої. У вересні 1689 року Іван Мазепа підписав жалувану грамоту на Крукполе Йосипу Завадському.

Але слід повернутись до подій 1646 року коли Крупіль хотів приєднати до маєтностей Вишневецьчини князь Я. Вишневецький і, мабуть, не без королівського погодження, адже поселення значилося серед королівських маєтностей.

тей. Та похід Вишневецького був безуспішним. Мабуть, крупільські козаки вчинили жорстокий супротив. Після цієї схватки королівський центр Ярусіль в усіх наступних історичних джерелах не згадується. С

Серед наступних власників Крупілля був Думитрашко Родіон (Райча) Григорович (1635 – 1705), який за свої полковництво в Переяславі (1666 – 1671) осадив Крупіль козацтвом. Мабуть, Вишневецький все-таки поселення розрушив. Крупіль переходить наступному власнику тому, що попередник помер бездітним і за заповітом Крупіль дістався племіннику Думитрашко-Райча Дмитру Марковичу значному військовому товаришу, який у 1707 році брав участь в поході під керівництвом Мазепи, був при ньому у Жолкві. Після виступу Мазепи заарештований у с. Недра, засланий до Сибіру у 1709 році де і помер в проміжку між 1711–1715 роками. Його маєтності конфісковані, сс. Лук'янівка і Крупіль були передані перекладачу Київської губернської канцелярії Федору Корбі, якому було підтверджено ці володіння грамотою 1719 року. Він поруч заснував хутір Корбина Гребля. У 1731 році вдова Федора Корби спадкувала його маєтності, а в 1735 році вдова Марка – Думитрашко-Райча Уляна Гаврилівна (1715 – 1735) разом з сином Захаром, значковим товаришем Переяславського полку успадкували маєтності Марка Васильовича. Вони ж у тому 1735 році продали власний дідівський ґрунт у с. Крупіль місцевому козаку. Опис Київського намісництва 1781 року свідчить про те, що у містечку Крупіль на той час проживали: один дворянин, два різночинці, один представник духовенства, один церковник. Тут Крупіль було двісті сімнадцять хат. З них сімдесят чотири хати виборних козаків, сімдесят шість - козаків підпомічників, шістдесят сім хат належало посполитим, різночинним, козацьким підсусідкам і підсусідкам владики.

У Книзі Київського намісництва 1787 року знаходимо відомості про те, що Крупіль Великий належало казенним людям різних чинів, козакам і власникам – колезькому раднику Івану Корбі та сотнику Басанському, шляхтичу Семену Яковичу Пилипенко. Тут проживало 749 чоловік. Крупіль Малий належав казенним людям різних чинів, козакам

і власникам – графу Олександрю Андрійовичу Безбородьку, колезькому раднику Івану Корбі та сотнику Басанському Семену Яковичу Пилипенко, який отримав його у спадок. У селі Малий Купіль проживало 347 особи. З 1834 року містечком Крупіль володіє син Генерального осавула Степан Степанович Бутович (1700–1746), бунчуковий товариш, учасник сулацького, турецького, польського, і перського походів. Згідно духівниці матері отримав села Карильськ, Черевки, Хотивель, половину Старосілля і двір у Седневі. У 1738 р. мав житловий двір та 4 шинки у Кролевці, 19 хат посполитих у с. Подолова та підсусідків 16 хат у Кролевці. Друга його дружина Ірина по заповіту отримала половину Круполь. Після його смерті згідно заповіту від 6 листопада 1746 року маєтки успадкував син Бутович Петро Степанович (1735–1802) – службу розпочав з 1754 року Головнім канцелярії військовим канцеляристом, військовий товариш (1764), бунчуковий товариш у Чернігівському полку (1773 – 1781), колезький асесор з 1781 року. За даними 1859 року в Великий Крупіль проживає 1107 жителів, містечко має 232 дворів, православна дерев'яна Михайлівська церква, розібрана, 2 заїжджих будинки, 37 вітряних млинів і масло-робний завод. Відбувалося 5 ярмарків на рік.

З 1870 року в Крупільському маєтку Бутовичів зберігався оригінал портрета Івана Мазепи, який був вивезений в Громадянську війну до США і згодом повернутий в Україну.

Портрет потрапив у Крупіль через пожежу будинку Бутовичів у Черевках, де він зберігався, як сімейна реліквія. Портрет був подарований Бутовичам самим гетьманом.

У 1878 році сторічну церкву в Круполі розібрали, а замість неї до кінця року поставили нову, теж дерев'яну. Значна кількість грошей на будівництво Михайлівської церкви була пожертвована Бутовичем, а частково прихожанами Великого і Малого Круполі. При храмі діяли бібліотека і земське училище.

У 1902 році ігумен Михайлівської церкви Дмитрів Філянський уже мав 2441 прихожанина.

Станом на 1910 рік населення у містечку Великий Крупіль становило тисячу шістсот дев'яносто чотири особи,

був паровий млин, до двох десятків вітряків, діяла церковно-парафіяльна, а згодом - народна школа, в якій викладали двоє вчителів.

На той час містечко було одним із торгових центрів Східної Київщини з базарною площею на пагорбі і багатьма крамницями. Ярмарки проходила щоденно. Сюди їхали купці по дешеве зерно і муку. Городок славився різними тканинами, особливо сукном, який завозили купці Золотоноші і відкривали свої торгові рундуки. На самому високому пагорбі було зведено помістя Бутовича. В центрі стояли ще два гостинні особняки, поруч будинок економії, стайня, комори і казарми для найманих працівників. Події Громадянської війни і Української революції привели до значного зменшення населення містечка. Після встановлення радянської влади, Великий Крупіль втратив статус міста. У 1923-1925 роках Великий Крупіль входить до складу Лехнівського району Прилуцького округу, стає центром Великокрупільської сільради, до складу якої, крім села Малий Крупіль, входив хутір Корбина Гребля. У 1925 році Лехнівський район відійшов до Київському округу. У 1926 році активісти села з Михайлівської церкви утворили клуб, який у 1929 році був знищений пожегою.

Видатні крупільці.

ЗАБІЛА МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився в 1691 році в містечку Крупіль, мав біля містечка дідівські ґрунти. З 1719 року отаман Крупільського коша. З 1724 року по 1725 рік був Басанським наказним сотником. У реєстрі 1726 року значковий товариш Переяславського полку. Дружина Уляна Гаврилівна Забіла (1715 – 1735). Мали сина Захара 1716 року народження.

Михайло Забіла загинув у 1727 році.

КУЦІЙ ПЕТРО АНТОНОВИЧ

Народився у 1922 році в с. Малий Крупіль. Учасник Великої Вітчизняної війни, Герой Радянського Союзу із 1943 по 1954 рік. На початку вони разом з батьком працював у поліцейській управі окупантів, і як пізніше стверджував, виконував заведення підпільного комітету, що базувався в Новій Басані. Згодом був мобілізований польовим військоматом і зарахований стрільцем в 1-й баталь-

йон 1318-го стрілецького полку 163-ї Роменської стрілецької дивізії. У бою за Дніпро Куций гранатами підірвав обслугу ворожого міномета на плацдармі, а в наступні дні вогнем з автомата знищив більш як 10 ворогів. Вночі 10 жовтня з однополчанами форсував Дніпро і в боях за село Гута Межигірська Вишгородського району Петро Куций першим піднявся в атаку, закидав гранатами засідки німецьких автоматників, захопив два міномети ворога. Завдяки його героїзму, був звільнений населений пункт від окупантів. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 29 жовтня 1943 року за успішне форсування Дніпра, відвагу і героїзм червоноармієць Куцому присвоєно звання Героя Радянського Союзу з врученням ордена Леніна і медалі «Золота Зірка».

Після війни партизани села Великий Крупіль звернулись у прокуратуру про притягнення Куцого до кримінальної відповідальності за роботу під час окупації у ворожій поліції. Твердження Куцого про його належність до підпільного комітету «Лукича» була врахована і в притягненні до кримінальної відповідальності відмовлено. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 січня 1954 року за ряд хуліганських проступків, що мали місце з невдоволеними односельцями, які порочили звання орденоносця, відповідно до «Спільного Положення про ордени СРСР», Куций Петро Антонович був позбавлений звання Героя Радянського Союзу і усіх нагород. Морально знищений він виїхав із села і подальша доля невідома. Після тривалих слідств підпільний комітет «Лукича», що діяв у Новобасанькому краї, визнано осередком київського підпілля, створеного для боротьби з фашизмом. Біографія Героя потребує ретельного дослідження, а особистість – реабілітації.

НЕВСЬКИЙ МИКОЛА ЛЕОНТІЙОВИЧ

Народився 4 лютого 2012 року в с. Малий Крупіль Тричі кавалер ордону Олександра Невського, підполковник, ветеран війни. Закінчив Войківський сільськогосподарський технікум і Київський педагогічний інститут.

З 1934 по 1936 роки служив в армії. Звільнений в запас з посади командира взводу.

Працював вчителем у м. Переяслав-Хмельницькому. Призваний в Червону армію у вересні 1939 року начальником штабу дивізіону. Воював на фронтах з вересня 1941 року. За проявлену мужність, героїзм і вміле керівництво артилерійським полком Микола Леонтійович нагороджений 8-ма орденами і низкою бойових медалей. Він кавалер трьох орденів Олександра Невського – один з 5 кавалерів цих орденів, нагороджених в державі. Після закінчення війни М.Невський лишився в армії і служив на посаді командира полку, потім старшим викладачем Рязанського артилерійського училища. Звільнений із збройних сил у 1959 році в званні підполковника. Переїхав у місто Ригу. Помер 31 жовтня 1990 р.

УКРІПЛЕННЯ КРАСНЕ

Мальовниче село Красне Згурівського району Київської області виникло за часів Київської Русі. Воно належало Переяславському князівству, яке займало землі по Трубежу, Супою і Сулі до Ворскли, тягнулось на північ і північний схід до верхів'я цих річок, до вододілу їх біля Десни і Сейму з одного боку та Північного Донця з іншого. На північному заході воно приєднувалось до власності київських володінь, які простягались з лівого боку Дніпра, як це повідомлено в XII ст. Рубіж проходив по р. Корани (1139; Лавр., 134, теп. Барані, лівій притоці Трубежу). Найдавніша згадка про село занотована за 1085 рік у “Повчанні Володимира Мономаха синам своїм”, одному з розділів “Повісті врем'яних літ”: *«И на весну посади мя отець в Переяславлѣ перед братьею, и ходихом за Супой. И едучи к Прилуку городу, и сретоша ны внезапно половецьскыя князи, 8 тысячь, и хотехом с ними ради битися, но оружье бяхом услали наперед на повозех, и внидохом в город; толко семцю яша одиного живого, ти смерд неколико, а наши оных боле избиша и изымаша, и не смеша ни коня пояти в руце, и бежаша на Сулу тоє ночи. И заутра, на Госпо-*

*жин день, идохом к Беле Вежи, и Бог ны поможе и святая Богородица: избихом 900 половець, и два князя яхом, Багубарсова брата, Асиня и Сакзя, а два мужа толко утекоста. И потомь на Святославль гонихом по половцих, и потомь на **Торческый** город, и потомь на **Гюрге**в по половцих. И паки на той жестороне у **Красна** половци победихом; и потомь с Ростиславом же у **Варина** веже взяхом. И потом ходив **Володимерю**, паки Ярополка посадих, и Ярополк умре». (ПСРЛ, I, Поуч. Мономаха, 103).*

Битва з половцями за рікою Супій біля села Красне відбулася у 1079 році. Володимир Мономах одержав перемогу, потім взяв вежі біля нинішньої Варви неподалік Прилук. Відповідно цього літопису Красне існує 935 літ, але більше всього, воно заснованим ще раніше, у 1015 році князем Володимиром Великим. Князь у той час зводив укріплення в цих краях. Інформація повідомляється у літописі. Тут князь Володимир вперше заснував південні міста на Десні Трубежі і Сулі (Лавр., 52). В міста були поселені "кращі мужі від Словен і від Кривич – і від Чуді і від В'ятич". Це явне підтвердження, що місцеве сіверське населення було тоді занадто слабе, або ж його зовсім не було на цьому порубіжжі, або воно було витіснено чи відступило у безпечніші місця від нападів печенігів. В археологічній літературі минулого століття описане одне з найбільших городищ на р. Супій, поблизу села Красне. На схід від села Красне височить гора Рожкова. З неї і видно городище у вигляді острівця серед Супою. Далі від села видніється гора Шатар, яка розташована в напрямку Прилук. Обидві гори входять до системи укріплень городища. На горі Шатра були дозорні шати в яких цілодобово чергували воїни і на випадок небезпеки подавали сигнал дозорцям, що стояли на чатах на горі Рожковій. Залога Рожкової трубила в рожки (дуди), що було сигналом для жителів Красного негайно укриватися за стіни городища і бути готовими дати ворогу відсіч. Археологічні дослідження острівця-городища вказують на збіжний період його заснування з укріпленнями по Сулі.

Пізніше відомі і торки, які оселилися на лівій стороні Дніпра і визнавали над собою владу переяславського князя. За звісткою XII ст. вони розселились в околицях Баруч-

міста, що лежав поблизу укріплення Бронь-Княжа (112; Лавр., 129), нині Браниця Бобровицького району на річці Грабарівка, лівій притоці верхнього Трубежа, Нежатин (1135; Лавр., 132), Городна (там же), нині районний центр Чернігівської області вище Прилук, – і Срібне (Іпат., 107) нині районний центр Чернігівської області знаходиться по Роменському тракту на р. Лисогор в північній частині Прилуцького і в південній Ніжинського району, і в околицях нишньої Баришевки та Носівці (Ніжинського району). Втім, це наполовину осіле населення не завжди виправдовувало очікування руських князів, і вельми часто виявляло ворожість проти них і корінного слов'янсько-сіверського населення. За 1080 рік літописне повідомлення декларує, що переяславські торки заратились на Русь, і були приборкані Володимиром Мономахом (Лавр., 87). У першій чверті XII ст. торки самі покинули Руські землі (1120; Лавр., 128), разом з печенігами (1121; Іпат., 8), – "и тако мятущеса сде, онде, и тако погыбоша". Завдяки торкам і енергійній діяльності Мономаха в кінця XI ст. кочівники були вимушені обмежити свої спустошливі набіги за Сулу і життя в Красному та навколишніх селах і хуторах Супоївщини було спокійне.

За переказами старожилів назва села Красне пішла від красного поля, згаданого в літописних джерелах в зв'язку з побоїщем і пролиттю кров'ю місцевих жителів і ординців. За іншою місцевою версією, населений пункт отримав назву від ставу, який стояв червоним від великої кількості риби – красноперки. А ще одна версія стверджує, що в давнину від села Згурівки до Красного, Бикова і Галиці зростив ліс, який мав гарну назву – Зелена Діброва. В осінню пору навколишні дуби, клени і берези набирали червоного забарвлення і село потопало в червоній красі. В усякому разі усі три версії тільки підтверджують назву села, яка до сьогодні лишилася незмінною.

Через Красне проходив торговельний шлях на Поволжя: Київ – Булгар. Він був частиною транс'європейської торгової магістралі Галич – Київ – Волжські Булгари. Маршрут з Києва до Поволжя був обраний не мимоволі, а з урахуванням особливостей середньовічних сухопутних доріг (тяжіння до вододілів) і географічних умов місцевості. Ре-

конструюючи ділянку шляху Б.А. Рибаків виділив 10 пунктів, які могли бути базами для відпочинку купецьких караванів. Це Київ, верхів'я р. Супій (Биків, Красне), Прилуки, Ромни, Межиріч, Білогір'я, Гочев, Обоянь та ін.

Інше письмове повідомлення про Красне Биків, Усівку, Турівку, Держикрай міститься на Спеціальній карті 1631 року французького дослідника Г.Боплана.

Пригадується Красне і у зв'язку з Переяславською радою. В грудні 1653 року; російські посолы на чолі з боярином Бутурліним їхали до Переяслава через Прилуки, Красне, Биків, Басань, Баришівку.

Унаслідок вторгнення монгольської армії під проводом Батия, протягом осені 1237 року та весни 1238 року руські землі зазнали великого спустошення. З березня пало місто Переяслав. Ворог перетворив його на купу руїн. Було зруйноване і укріплення Красне та багато інших міст. Восени монгольське військо вторглося в Чернігівське князівство. Відомо, що після монгольського нашествия в Переяславських і Чернігівських землях лишився живим кожен десятий житель.

У 1362 році великий польський князь Ольгерд (1296 – 24.05.1377), який був одружений на сестрі князя тверського Михайла, в битві під Синіми Водами розбив татар і перебрав переяславські землі до складу Великого Князівства Литовського.

Красне з 1630 року адміністративно підпорядковувалось Биківській сотні потім входило до Яготинської, пізніше до Басанської сотні Переяславського полку, і до Козелецького повіту (1782-1802), до Прилуцького повіту (1802-1923), до Турівського р-ну Прилуцького округу (1923-30). Поряд села Красне був хутір Лоснічин (нині не існує), який належав козаку Яготинської сотні Терлецькому Семену Михайловичу (1672-1748). У 1727 році в сільській церкві Різдва Богородиці настоятелем священик Григорій (?-1760) - навчався філософії в Києво-Могилянській Академії, серед учнів філософії. В с. Красне Басанської сотні у 1781 році в селі проживали 4 родини дворян і шляхетства, 2 різночинці, 1 представник духівництва і 1 - церковник; налічувалося 89 хат козаків (57 виборних, 32 підпомічників), 99

хат селян та підсусідків. В 1787 налічувалося 783 душі чоловічої статі казенних людей, козаків і селян К. Г. Розумовського, майора Калиновського, сотника Прийми та військового товариша Шаргородського. Дерев'яна церква Різдва Богородиці була побудована у 1764 році, поновлена двічі у 1834 та 1878 роках. В 1859 році в селі було 87 дворів і 1115 жителів. У 1861-1866 роках селяни Красногого підпорядковані Згурівському Волосному правлінню тимчасовозобов'язаних селян, а козаки й казенні селяни – Рудівському Волосному правлінню відомства Палати державного майна. Після реорганізації волостей Красноє у 1867 увійшло до *Згурівської волості 3-го стану*. В 1886 році в селі налічувалося 206 дворів козаків, 4 двори селян казенних, 53 двори селян-власників, які входили до трьох сільських громад (колишні Кочубея, Шаргородського, Білокриницького), 20 дворів міщан та ін. В 1534 році в село розширилось до 300 хат і 1534 жителів. Було 3 шинки, 28 вітряків, 2 олійниці. В 1910 році уже налічувалося 370 господарств. 3 них козаків – 257, селян – 56, євреїв – 4, ін. непривілейованих – 18, привілейованих – 35, налічувалося 2002 жителя, у т.ч. 10 теслярів, 9 кравців, 2 шевці, 2 ковалі, 3 слюсарі, 202 ткачі, 46 поденників, 10 займалися інтелігентними та 96 – іншими неземлеробськими заняттями. Все інше доросле населення займалося землеробством, обробляло 2760 десятин придатної землі. Діяли: паровий млин з олійницею, крупорушка й просорушка, дерев'яна церква, при ній бібліотека і церковне-парафіяльна школа. За 2 версти від церкви, на березі р. Супою – каплиця з криницею всередині. До неї відбувався хресний хід для освячення води в 10-ту п'ятницю після Паски. Землями володіли поміщики; О. К. Дараган, П. А. Кочубей, І. Я. Шаргородський, М. П. Білокриницький, Р. І. Гриневич, І. Ф. Сухенко та Бервицький. В 1925-1930 роках в Красному центр сільради. Налічувалося 533 двори і 2344 жителів. В 1930 році – 508 дворів, 2440 жителів. Під час голодомору 1932-1933 років полягло половина жителів села.

САВЧЕНКО ДАНИЛО

Народився в селі Красноє. Військовий діяч армії УНР, отаман повстанців Биківської волості. Офіцерське звання -

хорунжий. Перебував на посаді сотника піхотного полку Армії УНР. Брав активну участь в українській революції за утвердження Української Народної Республіки. Зазначений в списках серед офіцерського корпусу Армії УНР 1917-1921 років. На початку 1919 року разом з отаманом Ангелом примкнув до отамана Зеленого.

У квітні 1919 року Д.Савченко уповноважений від отамана Зеленого – військового комісара підпільного Всеукраїнського ревкому до командувача Північної групи військ протибільшовицького фронту генерала-хорунжого Володимира Оскіпка з місією залучення на бік Радянських військ. Після масових розстрілів, вчинених більшовиками у Києві прибув у рідні краї і очолив повстанців проти за визволення УНР з московської окупації.

СУХЕНКО ГОРДІЙ

Народився у 1829 році в селі Красне в козацькій родині. Обдарований кобзар-лірник, виконавець українських народних пісень і танцювальних мелодій. Виступав самостійно в основному на ярмарках у Новому Бикові та Згурівці. На схилі літ навчав гри (з 1889 по 1893 рік) відомого сліпого лірника Бабенко Трохима Павловича із с. Піддубівка Турівської волості. Гордій прив'язував нитками пальці учня до пальців своєї лівої руки і привчав перебирати струни на інструменті.

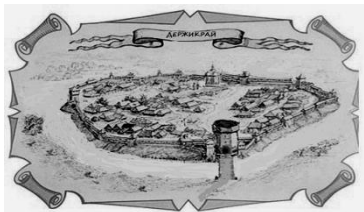
СУХЕНКО ІВАН ІВАНОВИЧ

Народився в 1731 році в с. Красне. Переяславський полковий канцелярист (з 1761), сотенний писар (з 1765), разом з братом Олексієм значковий товариш Переяславського полку (з 1768). Підписав у 1767 році наказ депутатам в комісію з Укладень. Одружений з донькою козака. Мав синів Максима і Мартина.

СУХЕНКО МАКСИМ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 24 березня 1991 року в селі Красне. Учасник російсько-української війни, старший солдат Збройних сил України. Від 11 червня 2014 року по 10 червня 2015-го проходив службу в 25-му батальйоні «Київська Русь». Проявив мужність і героїзм у захисті державного суверенітету і територіальної цілісності України. Нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (26.2.2015).

ДЕРЖИКРАЙ НА ОСТРІВЦІ

Історія укріплення Держикрай, пов'язана з видатними людьми Київської Русі і Козаччини. Археологи знайшли це городище серед болота між селами Погреби, Знам'янка і

Середовки і відносять його заснування до початку XII століття. Держикрай, а ще його називали Крайгород був тісно пов'язаний з системою княжих укріплень Красного, Бикова, Білошапки, Турівки і Прилук. Він розміщався на великому клапті землі серед ставу, створеного шляхом загати ріки Перевід. Створення комплексу укріплень Биків, Красне, Турівка, Серединка і Держикрай більше всього відноситься до 1125 року, коли Володимир Мономах наділив цими порубіжними землями свого зятя і половецького князя Сквир-Рожиновського. У Держикраю був зведений кам'яний міст через ріку Перевід, який вів до однойменного цій річці села. Очевидно, назва села і річки Перевід пішла від цього кам'яного мосту, через який переводили мешканці Присупоївських укріплень табуни худоби на прилуцькі пасовища та слугував переїздом торгівельного шляху, що зв'язував Золоту Орду і Посулля з Києвом та Регенсбургом (Південна Німеччина). Адже в той час понад Супоєм від Галиці до Яготина зростав ліс і пасовища знаходились за рікою Перевід. Воєводою Держикраю до монголо-татарської навали був боярин Владиславу, який згадується в «Руському літописі», як союзник руських князів в поході на монголо-татар на чолі з торками в квітні 1223 року: «І ввійшли вони в ріку Дніпро, і провели човни вгору до порогів, і стали коло ріки Хортиці, на броді поблизу Протолчі. Був же з ними воєвода Домажирич Юрій і боярин Держикраю Владислав». (*Літопис руський* / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця; Відп. ред. О. В. Мишанич. — К.: Дніпро, 1989. — С. 380)

У 1239 році до Переяславського краю вторглося 140 тисячне полчище татар під проводом Батия. З погляду деяких істориків і дослідників населення краю було повністю знищено, але насправді із 74 міст було зруйновано 49. Іс-

торичні джерела свідчать про збір данини васалами Батия з підкорених руських князівств. Мешканці Держикраю і Переводу знайшли укриття в погрібцях на болотах. Після литовсько-руського походу Ольгерда у 1362 році були звільнені українські землі. Поруч відновленого Держикраю виникло село Погребиці в пам'ять про ті погребі-укриття, які врятували людей від ворога. Літописні джерела вказують, що Держикрай належав спочатку князю К.Острозькому. Але у 1582 році Олександр Вишневецький з сином Михайлом, опередили усіх претендентів і оформили своє «право» спеціальним королівським привілеєм Стефана Баторія на Держикрай, Макіївку, Галицю, Вороньки та багато інших малозаселених поселень. Цей привілей, затверджений 1590 року сеймом у вічне володіння Вишневецьким їх нащадкам та спадкоємцям на усі землі по річках Сулі, Удою, Солониці, Уходу, Лузолі. Вишневецьким надавалося право будувати на дарованих землях фортеці, засновувати міста і села, будувати млини, копати ставки.

Уже 1582 році реєстрові козаки скаржилися королю, що воєводи і старости «вигадують різні шарварки, коляди і податки, захоплюють майно, що лишилося після смерті козаків», а також «без найменшої причини заарештовують і кидають у в'язницю».

В 1585 -1590 прокотилося 5 козацьких виступів проти шляхти, наряду з реєстровиками в населених пунктах За-супоївщини почали формуватися нереєстрові козацькі сотні, які брали участь у багатьох повстаннях: Косинського (1591—1593), Наливайка(1594—1595), Павлюка (1637), Острянина (1638), Трясила (1639)..

Останній раз Держикрай згадується в 1640 році за списком Пшездецького, як володіння Яреми Вишневецького в якому зазначено 318 господарів.

Після визвольної боротьби козацтва під проводом Богдана Хмельницького був загадково укладений в Переяславі так званий «Переясловський договір» для «узаконення» Московської експансії на Україну.

6 квітня 1658 року виходить царський указ про призначення боярина Василя Шереметьєва головою нової московської адміністрації в Україні. Москва вводить до Геть-

манщини війська князя Василя Шереметьєва (у Київ) і 15 тисяч військ князя Григорія Ромадановського у Веприк. У серпні 1658 року князь Ромадановський і опозиціонер Виговського Яків Барабаш зі своїми людьми і російськими воєводами стали знищувати вірні гетьману Виговському лівобережні села і міста, грабувати і вбивати, встановлювати російські залоги. У Прилуках вони змістили прилуцького полковника Петра Дорошенка й стратили відданих гетьманському урядові сотників. Від московської експансії постраждав і Держикрай та деякі населені пункти Згурівщини. Московсько-українську війну (1658–1659) в українській історії прийнято називати руїною.

Після занепаду Держикраю, кам'яний міст, що з'єднував місто з степом розібрали, а каміння перевезли до Прилук для будівництва фундаменту Спасо-Преображенського собору. З того часу Держикрай в історичних джерелах не згадується, а його супутник, село Погребці в 1690 році універсалом гетьмана Мазепи було пожалуване племіннику, Ніжинському полковнику І.Обидовському. Після смерті Обидовського (1701) село залишилося за його удовою. В 1709 році гетьман І. Скоропадський село надав ніжинському полковнику Лук'яну Жураковському. В 1718 році Погребці одержав ніжинський полковник, граф П. Толстой на уряд (універсал 1719 року). Потім ним володів бунчужний товариш Я. Жураковського.

Підтвердженням цьому в польських архівах зберігається: *«Акт за 1657 рік. Я, Семен Касьяненко обиватель Переводський, атаман козацький, чиню свідомо до Монастиря Густинського за хутор свій над річкою Переводом, який сам улаштував своїм коштом за дозволом Павловського, який від пана Єремії Вишневецького. Акт підписаний Переводським священником Іоаном Степановим. Назване тут с. Перевід декілька років по тому «Спустошено татарами, лежало пустим, але тільки після Брюховецького Малоросія успокоїлась, Переводські землі почали заселятися, при чому заселялися швидко, що до 1690 року тут з'явилось сільце на ймення Погребці народом Переводського селища по тім погребним ямам, що залишились після Перевода. Степ, на якій утворились*

Погребці, являється городським Прилуцьким і місто Прилуки відносить село до своїх земель і потребує послушання. Степ представляв стільки економічної вигоди, що на нього звернув увагу Ніжинський полковник Обідовський, який випросив собі у Мазепи Погребці. Місцеві старожили розповідали, що при передачі Погребців Ободовському тодішній Прилуцький полковник Дмитро Горленко з повагою, як на родича Мазепи оприділив до Погребців землі по ріку Гнилицю і по родові могили у верхів'ях Гнилиці. Однак Ободовський сягнув і на другий берег Гнилиці до Прилук і самоуправно заволодів степом і заборонив Прилучанам косити сіно навіть там де були куплені сіножаті. В 1715 році мешканці сіл Заїзду, Толкачівки, Обичіва і обох Дівиць звернулись до генерала артилерії Семена Карпенка, якому Скоропадський доручив розібрати жалоби за захват Гнилицького степу. Коли Ободовський помер, його дружина-вдова Мотря продовжувала утримувати Гнилицьку степ і судиться з нею було важко бо вона ще при мужу своєму Мазепі віддалася. Після смерті Мазепи Погреби у доньки Кочубея Мотрі були відібрані і передані Ніжинському полковнику Жураховському. Де струмок Гнилиця в Перевід впадала стояв кам'яний міст».

Багато краєзнавців пов'язують історію Держикраю з іншим сусіднім селом Знам'янкою (попередня його назва Гнилиця) тому, що городище Держикраю знаходиться неподалік Знам'янки. Хутір Гнилиця був заснований в 1719 році, після занепаду Держикраю. Частина жителів, що лишилась на острівці серед болота була переселена полковником Гнатом Галаганом на хутір. Гетьман І.Скоропадський своїм універсалом дозволив заснувати полковнику Галагану хутір «в степу Прилуцькому». Гнилиця входила до полкової сотні Прилуцького полку Пирятинського повіту (1782 - 1802), до Прилуцького повіту (1802-1923), до Турівського району Прилуцького округу (1923-30), до Прилуцького р-ну Чернігів, області (з 1932). В 1764 році в хуторі значилося 269 душ чоловічої статі селян. У 1781 налічувалось 80 будинків. В 1787 році 419 душ селян, що належали Івану Григоровичу Галагану. 1797 році 477 душ чоловічої статі податкового населення. В 1799 році спору-

джена дерев'яна Покровська церква і Гнилиця стала селом. В 1810 році село Гнилиця була за І. С. Милорадовичем, як тимчасовим опікуном маєтностей своєї родички І.А. Милорадович - вдови майора Г. І. Галагана (померла 1809). В 1861 році село знову належало Галаганам (786 душ чоловічої статі селян). У Гнилицю була переміщена з Держикраю гуральня, яка за величиною в Прилуцькому повіті була другою. У 1859-1860 роках на гуральні було викурено 16780 відер вина.

ІСТОРІЯ ЗГУРІВКИ СЯГАЄ В СИВУ ДАВНИНУ

Селище Згурівка має давню і самобутню історію. Тут протікає річка Супій з болотистим руслом і рукотворним каскадом озер. В давнину вона була глибока суднохідна. Люди жили в узбережжях річки упродовж тисячоліть.

Пам'ятка археології, що розташована між Згурівкою і Новим Биковом, свідчать про те, що поблизу цих поселень знаходилось городище з часів Київської Русі. Збереглися рештки фортеці на острові площею близько 15 гектарів, обнесеного земляним валом та обгородженого стовпами.

В княжу добу (1117 рік) Київський князь Володимир Всеволодович прийняв підданство від половецького князя Лева Половця і віддав на південних рубежах Сквиру і Рожни. Ще в 1094 році князь київський Святополк одружився на дочці князя Тугорхана Половця. Великим князем Тугорхан Половець був обдарований містом Сквирую яка довгий час називалася Половеччиною. Сквиряни надійно захищали київські рубежі. Син Тугорхана Івантич Половець прийняв православну віру, служив надійною опорою Володимирі Мономаху і отримав з княжої руки в 1117 році землю на Вітській греблі поблизу Києва, а на північних рубежах – міста Ніжин, Басань і Биков з

ґрунтами, селами і хуторами в тому числі землі майбутньої Згурівки. В кінці князювання цього роду на Биковських землях була заснована Згурівка, але іншим князем.

У 1362 році Київський князь Володимир Ольгердович підтвердив землі між Десною, Остром і Трубежем за князем Юрієм Івантичем Половцем. Князь збудував маєток-укріплення на пагорбах поблизу містечка Рожни і прибрав ім'я князя Половця-Рожиновського. В історичних документах він згадується до 1390 року. Діяльність його сина Михайла Юрійовича Половця-Рожиновського позначена в документах 1440-1454 років. Син Михайла Юрійовича одружився з сестрою Івашка Немирича. Їх син Яцько Половець-Рожиновський згаданий в 1536 році з князівським титулом. Яцько мав двох синів: Дем'яна (згад. у 1536 р.) і Теминка (згад. 1568 р.), та дочку Овдотію (згад. у 1536 р.). Син Темника, князь Семен Рожиновський, згаданий близько 1573 року. З наступного покоління відомі Юрій, який помер 1611 році. Він був одружений з Анною Берестовською. Відомі його ще два сини Семен, що помер в 1605 році та Ян, що помер після 1597 року. Юрій мав трьох дочок, згаданих у 1616 році: Оксина вийшла за Василя Некрашевича; Маруна — за Яна Марцинковського; Катерина — за Михайла Хмару-Миловського. Відомо, що останнім з родини був запорозький старшина Роман Рожиновський, один з козацьких послів у 1638 році.

Цей рід володів Биковим і його околицями до XV ст., про що свідчать підтверджуюча грамота 1443 року князя Київського Олелька Володимировича. Князі Сквир-Рожиновські на правому березі Супою відновили оборонні городища – Биків, Красне і Держикрай для захисту Києва від північних варварів. У фортецях розміщались дружина, що набиралась з ратників Бикова, Красного і Держикраю. Коли в першій чверті XVI ст. на землях колишнього Переяславського князівства Київської Русі почало формуватися нове Переяславське староство Київського воєводства Великого князівства Литовського, Руського та Жемантійського у 1430 році бояри і військові чини біли зрівняні з шляхтою, з колишньої княжих дружинників утворилось осіле козацтво. Після обрання козацьким гетьманом князя Євстафія

Рожинського в **1515** році козацтво було поділено на околичних та курінних козаків засновано двадцять полків і кожному полку надане місто, за назви якого називався полк. Тодішні полки мали до двох тисяч козаків. Засновано було Переяславський полк до якого входили Переяславська і Биківська сотні. Биківська сотня була створена ще в 1514 році першим гетьманом Євстафієм Дашковичем з козаків, поселених ним на власних ґрунтах Бикова, а поруч заселено 9 сіл.

З історичних джерел відомо що в 1568 році всі села волості були приписані до Острожського староства, а потім відійшли до маєтностей короля Польщі Сигізмунда I Старого. Король відібрав їх від князя Юрія Семеновича Рожинського в 1592 році за причетність до козацького повстання під проводом Косинського. В той час на місці Згурівки розрослося невелике ремісничо-виробниче поселення з найманих ремісників, козаків і селян, задіяних на виробництві поташу, запровадженим тут з 1585 року князем Константаном Василем Острожським. Поселення виробників довгий час адміністративно не підпорядковувалось Биківській волості, а прямо залежало від Переяславського старости Острожського, не зважаючи на те, що окрім тимчасових спеціалістів-мануфактурників тут постійно мешкали селяни-втікачі та наглядові козаки Острожського. Польський дослідник О. Яблоновський, посилаючись на акти Люблінського трибуналу, які торкалися справ про селян-втікачів, подає географію місць, звідки відбувалося переселення. Утікачі з Ходорова прямували до Бобровиці, Бикова, Басані. З обіднілих бояр формувалася у 1612-1616 роках Биківська сотня, яку очолив козак Старого Бикова і потім легендарний сотник Федір Лутай, майбутній кошовий отаманом Запорозького козацтва (1638-1652). З люстрації Київського воєводства 1616 року знаходимо дані про місто Переяслав і деякі містечка Гелм'язів, Биків, Яготин, Яблонів, з належними до них селами, в яких на той час був надто високий відсоток козацького населення: в Переяславі – 70%, Ірклієві – 93,8%, Гельм'язові – 71,4%, Кропивній – 66,7%, Бикові – 45,5%.%. На той час до Биківської сотні відносилися населені пункти: Басань, Білоцерківці, Браги-

нці, Веприк, Воронки, Згурівка, Козацьке, Красне, Крупіль [Крукполе], Кулажинці, Миколаївка, Озеряни, Оржиця, Осівці; Петровське (Петрівка), Піски, Стара Басань, Старий Биків, Усівка, та хутори Бурки і Гайовий. На теренах новоствореного Переяславського староства у Лівобережжі була сформована окрема своєрідна «Адміністрація», що включала території з селітряними промислами. Відносно часу її заснування в історичній літературі найчастіше зустрічається дата 1621 р., за найвідомішим привілеєм Б. Обалковського. Але судячи з одного документу, ще за свого життя Януш Острозький, каштелян краківський і староста черкаський, тримав усі ці «добра» по всьому старостві за «кварту» (відкуп за 1/4 частину від прибутку). А після його смерті (1620 р.) ці «добра» від були передані в управління адміністрації Якова Чернишевського. Окрім згаданих крупних центрів селітряного виробництва було ще цілий ряд дрібніших в тому числі і Згурівка, яка не потрапили до реєстру через те, що знаходилися під особливим управлінням. Король дозволяв знаходити і варити селітру «у всій землі Київській, і по всій тамошній Україні, де б лише знайшлися здатні до розроблення селітри городища, могили й інші місця». Люстрація 1636 року також свідчить про значне зростання кількості осад на місцях «Адміністрації добр селітряних», щоправда, ці осадни не називаються. Вона фіксує тільки в Переяславському старостві селітряне керівництво і старостою називає Лукаша Жолкевського, а поряд з новоутвореними «державами» називає Крупіль. Селітряні майдани були винятково державними монополіями, а Жолкевський, в документах фігурує як «тримач селітр українських». Ще одне з пояснень що найкрупніше поташно-селітряне виробництво, організоване Острозьким

у Згурівці належало до прямої юрисдикції короля, не підлягаючи люстраціям та описам (а, отже, й фіксації), саме і спричинило таїну заснування Згурівки, а потім миттєвого виникнення цього уже надто великого населеного пункту після визволення України від польського гніту. Лишилась і назва одного з кутків Згурівки де знаходилось поташне виробниче поселення – Байраки. Відомий і присілок на території Згурівки, куди Острожський осадив козацтво – Козаківка. А ось на Спеціальній карті Гійома Боплана на правому березі Супою позначений населений пункт з назвою Czyrenki – Зуренки, що більше співзвучне з назвою Згурівки, а не Черевків. Таку ж назву подає і карта польського картографа Річчі Зенона за 1767 рік. На карті Прилуцького повіту село назване Збурівка.

З 1630 року Згурівка в складі Биківської сотні була включена в адміністративний поділ Переяславського полку Речі посполитої а потім згідно «Реєстру» 1649 року в складі того ж Переяславського полку Війська Запорозького і у 1667 році приєднана до Басанської сотні. З 1690 року село Згурівка в переліку населених пунктів Яготинської сотні того ж Переяславського полку. У 1648 році під час визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького Згурівка була визволена від польської шляхти. За умовами Андрусівського мирного договору 1667 року село остаточно перейшло до Росії.

З 1117 до 1592 року землі Бикова і навколишніх сіл належали князям Рожиновським. Останній володар земель цього роду – Юрій Семенович помер в 1611 році. З 1592 року польський король Сигізмунд I ці землі з Биковим і 9 населеними пунктами приписаних до Бикова утримує у своїй власності, а управління ними доручає Переяславському старості Янушу Острожському. Після його смерті на початку 1620 року містечка Березань, Биков, Яблунів та Миргород були виділені з Переяславського староства і привілеєм Сигізмунда III передані в управління для подальшого виробництва селітри Яну Чернишевському. В грудні 1620 року король разом з Переяславським староством передає волинському воєводі, князю Івану Заславському міста Яготин і Гельмязів, а у своїй власності залишає міс-

течка Березань, Биков, Яблонов, Миргород, але управителем з виробництва селітри призначає Чернишевського. Згодом, ухвалою суду від 21 серпня 1621 року у власність короля були повернуті Яблонов і Миргород та віддані в управління королівському коморнику Барфоломію Обалковському, якому були доручені королівські «слободи і землі Київські, які перебувають за Дніпром, містечка Березань, Биков, Яблонов, Миргород, з хуторами і селищами, і слободам які до них належали». За цей час виросло поселення з виробництва поташу і селітри поряд з Красним на лівому боці Супою і отримало назву Новий Биків, а старіше село на правому березі стали іменувати Старий Биків.

Спочатку селами Биківської волості з 1649 по 1667 рік володіли Биківські сотники Федір (Фесько) Лутай, потім Онупрій Величко, за ним Іван Бородатий і перед приєднанням до Басанської сотні з 1649 року у володінні сотника Охріма Засядченко (Єфрем Биковський).

Після укладення угоди між Московським царством і Річчю Посполитою про припинення війни, підписаної в Андрусеві під Смоленськом 9 лютого 1667 року терміном на 13,5 років, московсько-польська війна, що тривала з 1654 по 1667 рік, в якій брали участь Биківська сотня і, відповідно, козаки Згурівки, припинилася. В складі Речі Посполитої залишалася Правобережна Україна (крім Києва) та Білорусь з Вітебськом, Полоцьком і Двінськом, а землі Лівобережна з Києвом передавалася Московській державі. Андрусівський сепаратний мир започаткував процес поступової втрати Українською козацькою державою статусу. Розпочався адміністративний поділ і укрупнення. Так Биківська сотня була приєднана до Басанської і волость перейшла у володіння Басанського сотника Андрія Неради, але не надовго і за гетьманським універсалом 1674 року Іваном Самойловичем передана наказному переяславському полковнику Хвойці Сербину. У 1687 році Згурівка в складі Биківської волості разом з Биковим, Петрівкою, Усівкою, Красним, Козацьким, Білоцерківкою, Веприком і Макіївкою була приєднана до рангових маєтків. Царською грамотою 1688 року разом з багатьма містечками та селами

Лівобережжя, Биків і Згурівка передана у власність переяславського полковника Радіона Думитрашка-Райчі.

Деякі волосні населені пункти Переяславські полковники передавали знаковим козакам. Деякі джерела стверджують, що, у 1689 році за поданням гетьмана Івана Мазепи російський цар Петро I пожалував Биків і Згурівку в числі інших земель Басанському сотникові Карпу Тимошовичу Яцькович. Про це згадують козацькі універсали Івана Мазепи. На Карпа Яцьковича Мазепа робив особливу ставку, надавши йому універсал на села Щаснівку, Озеряни і Згурівку. Причому в універсалі початку 1687 року Мазепа поставив Яцьковича в один ряд з такими визначними полководцями, як Данило Апостол і Федір Жученко.

Ще під час подій 1687 року в липні Карпо Тимошович Яцькович писав до окольничого Неплюєва про назриваючу різанину в полку і клопотав поспішити з допомогою. Переяславський полк тоді знаходився під перначем Г. Самойловича, а басанський сотник Яцькович разом з миргородським полковником Апостолом підтримував Мазепу, допомагаючи заарештувати Л. Полуботка і Ф. Сулиму. У 1689 році Яцькович супроводжував Мазепу до Москви і отримав царські підтвердження на Згурівські маєтності, які були надані гетьманом раніше. Авторитет Карпа Яцьковича визначалася в сотні тим, що він був сотником на протязі 20 років і тим, що його сватом був ніжинський полковник Степан Забіла, якого син Василь одружився на доньці Яцьковича. Крім доньки Карпо мав сина Данила, який в 1694 році був гінцем Мазепи до Москви. Мабуть, тільки вік Яцьковича не дозволив Мазепі призначити його на переяславське полковництво. Після Яцьковича сотниками у Басані стали Григорій і Клим Шаповаленки, а потім Іван Васькович.

За перебування на посаді Переяславського полковника Івана Мировича (1692–1706) Згурівка, як і уся Биківська волость перейшла в гетьманське підпорядкування. Потім Згурівку у 1708 році отримав в оренду грек Тимофій Стеглієв (Згура). Молодий Тимофій Стеглієв навчався в Краківському університеті, вивчав, за звичаями тих часів, історію, філософію і риторику. В одній групі з ним здобував освіту юний український дворянин Іван Мазепа. Молоді люди по-

дружилися, і після закінчення університету обидва служили деякий час пажами при дворі короля Яна Собеського. Коли Мазепа був обраний гетьманом Війська Запорозького, він запросив старого студентського друга до себе на службу, послом з особливих доручень. Розумний і освічений Тимофій виконував делікатні місії в Греції, Туреччині та в інших місцях. У травні 1708 року він був убитий в районі урочища Сухий Ягорлик нинішньої Одеської області - мчав верхи з невеликою свитою до сілістрійського паші Юсуфа за допомогою підтримати повстання проти Московії. Більше всього Стеглієв своє прізвище взяв від прийнятої в оренду Згурівки та володіти селом йому довелось менше року. Деякими маєтками в Биківській волості володіли значкові і бунчукові козацькі старшини: Борковський – бунчуковий товариш полку, мав двір приїжджий у с. Козацьке; Бутович – бунчуковий товариш полку, мав у с. Черевки посполитих 5 дворів малоґрунтових на 5 хат, 8 бездвірних хат убогих, всього 5 дворів, 13 хат та 2 двори слугителів; Даниленко Іван – значковий товариш полку, мав у с. Усівці двір житловий; Забіла Захар – бунчуковий товариш полку, мав у с. Озеряни приїжджий двір, 10 дворів найманих слугителів, посполитих 2 двори на 3 хати малоґрунтових, 13 дворів на 17 хат убогих, 31 хату бездвірну. Всього 15 дворів, 51 хата. Його ж с. Щаснівці житловий двір, хутір, 18 дворів найманих слугителів, посполитих 3 двори на 5 хат малоґрунтових, 15 дворів на 21 хату убогих, 51 хата бездвірну. Всього 18 дворів, 61 хата; Зуєвич – значковий товариш Переяславського полку, мав житловий двір та шинок в с. Черевки; Климович Григорій – значковий товариш полку, мав у Басані приїжджий двір і житловий двір у с. Осівцях; Хандогій Сидір – значковий товариш Переяславського полку, мав у с. Красному двір житловий; Чернацький Кирило – померлий значковий товариш полку, за ним записаний двір житловий в с. Старий Биков, в якому жив син Олексій.

У ті часи у Згурівці діяла козацька Преображенська церква. З церковних джерел відомий священик Герасим Щетківський, який був її настоятелем з 1745 по 1749 рік.

У дослідженні А.Шафонського «Чернігівського намісництва типографічний опис» автор додав карту 1764 року,

на якій Згурівка має статус села. Наступна згадка у Генеральному описі 1765-1769 років теж названа селом, а ось пізніша карта Річчі Заноні (Польща) за Згурівку ніяких відомостей не подає. Однією з причин її відсутності – особливий статус до маєтків, що належали польській короні, які не підлягали люстрації.

У 1764 році, після ліквідації полкового устрою на Лівобережній Україні Басанська сотня Переяславського полку об'єднувала дві волості – Биківську і Басанську і увійшла до складу новоствореної Малоросійської губернії. Після реорганізації сотні в 1781 році населені пункти були зараховані до Переяславського повіту Київського намісництва.

З 1762 року Биківська волость разом з селами, приписаними до неї, перейшла у володіння генерал-фельдмаршала, останнього гетьмана, графа К.Г. Розумовському в якій нараховувалось 1206 душ різночинного козацтва. Розумовський в 1781 році збудував у Згурівці нову дерев'яну Преображенську церкву. Опис Київського намісництва 1781 року зазначає, що село Згурівка мало двісті сім хат. З них одинадцять належали виборним козакам і сто дев'яносто шість посполитим, різночинним, козацьким підсусідкам та підсусідкам владики. У Згурівці проживали один різночинець, три представники духовенства, один церковник. У Книзі Київського намісництва 1787 року знаходимо відомості про те, що село належало казенним людям різних чинів, козакам – власникам графа Кирила Григоровича Розумовського. Тут проживало 1206 жителів. Зазначено, що село утворилося на берегах ріки Мокра Оржиця. у другій половині XVI століття і належало казенним людям, козакам і власникам – його величності графа Кирила Григоровича Розумовського. Тут проживав 401 чоловік. В 1794 році Розумовський перебудував церкву на мурованому фундаменті. Згурівка почала розростатись. У 1797 році селі проживало 1331 мешканець. Після смерті Кирила Розумовського власницею частиною маєтків Биківської волості (Биків, Петрівка, Середовка) стає його донька Єлизавета Кирилівна (потім її донька графиня Аделаїда Петрівна Васильчикова), а частину Згурівських маєтків син покійного гетьмана, Петро Кирилович, перед своєю кончиною у 1823

році частину своїх земель які простягались навколо села Згурівки, заповів своїй осиротілій внучці, княжні Софії Миколаївні В'яземській, яка після смерті матері Катерини Василівни В'яземської (Васильчикової) з 1816 року виховувалась у своєї тітоньки княгині Марії Василівни Кочубей (Васильчикової). До 1824 року Згурівкою управляв її дядько Дмитро Васильович Васильчиков, який зі своєю дружиною Аделаїдою володів Биковим, Петрівкою та Середовкою. Княжна Софія Миколаївна В'яземська побралась з графом Аркадієм Васильовичем Кочубеєм, представника давнього татаро-бейського роду. Його пращур Кучук Бей у 1049 році прийняв підданство Київської Русі. Аркадій Васильович у 1836 році на окраїнах власних земель заснував троє хуторів: в свою честь - Аркадіївку, в честь дружини Софіївку і в честь синів – хутір ПетрВасНік. В 1837 році із свого успадкованого маєтку в Старій Гуті Глухівського повіту граф перевіз великий будинок. В Згурівці за короткий час був споруджений просторий палац. Він запросив швейцарця Гриппа закласти парк, площею 325 га. Швейцарець висадив навколо палацу чудовий парк з рідкісних порід дерев, влаштував альтанки і через став перекинув місток, спорудив оглядовий майданчик. Зберігся тільки парк, що нині відомий як Згурівський дендропарк. Аркадій Васильович спорудив невеликий будинок для управляючого, обладнав вічарню, гуральню, оснастив завод для виробництва поташу, скупив навколишні землі і зробив Згурівку центром усіх маєтностей. Для старшого сина Миколи у 1849 році він купив село Вороньки з навколишніми землями і в 1850 році розділив маєтності між трьома синами. Згурівські маєтки дісталися порівну Петру і Василю, але в цілковитому управлінні Петра.

У 1854 році новий власник Петро Кочубей будує у Згурівці броварню та перебудовує Преображенську церкву, зводить виробничі будівлі.

У серпні 1859 року Тарас Шевченко прямував з Києва на Петербург через Нову Басань, Красне, Згурівку, Турівку та Прилуки. Через ці населені пункти був шлях на Москву. 20 серпня 1859 року Тарас Григорович надіслав з Прилук листа до брата Варфоломія Шевченка, в якому писав: «А

проїзжаючи Пирятинський повіт, я прочув, що в Кочубеєвих добрах не було добра та й не буде. Отой Ракович, що писав до тебе, посадив у Згурівці свого приятеля, якогось п'яницю і здирницю Бараньковича». На той час Петро Кочубей проживав у Петербурзі, а поміщик Ракович опікувався маєтками князя Кочубея і призначив управителем Бараньковича. Ракович листувався з Варфоломієм Шевченко і пропонував посаду управителя. Більше всього Тарас Григорович виконував прохання брата і заїхав у Згурівку і довідався про прізвище управителя і порядки в маєтках.

В адміністративному поділі за 1782-1802 роки село Згурівка знаходилось у Пирятинському повіті, а з 1803 по 1923 рік було підпорядковане Прилуцькому повіту.

Під час реформи 1861 року граф Кочубей віддав селянам у власність 2423,6 десятин землі. Землю отримали 1487 осіб. За переписом 1862 року село налічувало 525 дворів з населенням 3230 осіб. У 1863 році Петро Кочубей купив сіялки, жатки, молотарки, сінокосарки та відкрив сільське початкове народне училище.

В 1861-1866 роках у Згурівці розміщувалося Волосне правління тимчасовозобов'язаних селян з підпорядкуванням 4 сільських громад та їх населенням, кількістю 2062 особи. В ті часи сільські козаки підпорядковувались Рудівському Волосному правлінню відомства Палати державного майна. За указом 1866 року існуючі волості були скасовані. Замість них 1867 в Прилуцькому повіті створено 16 нових волостей, улаштованих за адміністративно-територіальним принципом. Серед них заснована й Згурівська волость у 3-му стані.

На 1870 рік у Кочубея працювали три кінні заводи. Для розведення гарних порід на одному із заводів вирощували помісь місцевої коні з чистокровними арденами, на іншому - помісь тієї ж коні з чистокровними першеронами і нарешті на третьому - виводили чистокровну англійську верхову. На усіх трьох заводах було 200 кобил. Працював селекційний завод великої рогатої худоби де виводили помісь місцевої породи з шаролецькою. Були засновані три заводи племінних свиней. Племінне стадо овець складається з 700 голів меріносів. Наприкінці 80-х років Кочубей влаш-

тував метеорологічну станцію та Навчально-дослідну ферму з трирічним курсом навчання для підготовки спеціалістів-операторів для роботи на кінних заводах і селекційних тваринницьких фермах. За переписом 1886 року у селі Згурівці була 731 хата, 25 дворів козаків, 673 двори селян-власників, 4 двори міщан, і всього проживало 4071 мешканець. В той час діяли: церква, каплиця, земське початкове однокласне училище (засноване в 1863 році і передане у підпорядкування земства у 1872 році), 2 шинки, 7 крамниць, базар кожного тижня у четвер, 3 ярмарки (20 березня, 9 травня, 1 листопада), 2 кузні, 82 вітряки, 9 олійниць, ґуральня, броварня і більше 10 маслопереробних заводів. На протязі 40-річного правління маєтком П.Кочубей успадкував 6330 десятин землі в Полтавській і Чернігівській губерніях, та ще й придбав 10377 десятин. У Згурівці він розширив паркову площу до 500 га рідкісних насаджень і став творцем Згурівської зеленої перлини.

Помер П. А. Кочубей в 1892 році і похований в парку рідного маєтку в Згурівці, Поруч у 1894 році поховали і його дружину Варвару Олександрівну Кочубей (Кушелева-Безбородько).

Наймолодший син Василь Петрович Кочубей (1868-1940) став спадкоємцем величезних земельних наділів Згурівського, Гутівського та Батуриного маєтків. Окрім того, він збудував палац у Царському Селі. Перші 10 років його управління Згурівськими маєтностями для сільської бідноти були надто тяжкими. Відчувалась велика різниця між щедрістю батька і скупістю сина. Революційний 1905 рік підняв у Згурівського селянства дух свободи. Відбулися погроми маєтків Василя Кочубея, організовані революційно налаштованим і впливом згурівцем Іваном Ніжинським. 19 листопада селяни Згурівки і сусідньої Оржиці зламали комори у Петроваснінській економії і розікрали майно та збіжжя скупого власника. Наступного дня вони влаштували таке ж

Зал у палаці Кочубея. Згурівка 1910р.

безчинство у маєтках Згурівської економії. Щедрості від Кочубея бунтарі довго не чекали. Він викликав до Згурівки загони козаків, зігнав людей до контори економії і прилюдно козачі шеренги хлистали пугами Івана Ніжинського, закатовуючи до смерті. Винуватці погромів Я.Лихацький І.Лихацький, С.Самійленко, О.С.Самійленко, П.М.Олійник, Ф.Г.Шпилька. О.С.Лазаренко, В.Д.Здор, К.І.Крикун всього 48 чоловік були заарештовані, а викрадене майно вилучено і повернуто власнику. З наступного 1906 року Кочубей на протязі п'яти років живе у Санкт-Петербурзі, кандидатує в місцевому університеті і виконує обов'язки дійсного статського радника в імператорському домі. В 1911 році граф придбав ділянку в міській частині Царського Села і вже до жовтня 1913 року сімейство Кочубеїв переїхало в новозбудований особняк з нейвомірно багатим оздобленням. В цей час управлінням Згурівськими маєтками займається його молодший брат Григорій Васильович Кочубей. Він у 1906 році наново збудував Преображенську церкву, а в 1910-1913 роках на околиці Згурівки будує цукроварню і залізницю до Яготина.

Згідно перепису у 1910 році в селі Згурівці налічувалось 831 господа з 4742 мешканцями. З них 34 козаки, 762 селянина, 20 євреїв, 4 непривілейованих, 11 привілейованих, 18 теслярів, 35 кравців, 16 шевців, 2 столяри, 8 ковалів, 7 слюсарів, 374 ткачів, 12 візників, 179 поденників, 43 займалися інтелігентними та 491 неземлеробськими заняттями, а інше доросле населення займалося землеробством. Згурівцям належало 2453 десятин придатної землі. Діяли: дерев'яна Преображенська церква, земське початкове училище, двокласна церковнопарафіяльна школа, однокласна церковнопарафіяльна і жіноча школа грамоти.

Під час I Світової війни дружина Василя Кочубея, Варвара Василівна Кочубей була сестрою милосердя і весь свій час віддавала палацовому госпіталю для поранених воїнів. У Василя і Варвари було 8 дітей. Старший син Василь воював, дочки Варвара та Марія працювали в лазареті села Згурівки.

Після жовтневого перевороту Василем Петровичем займався особисто А.В.Луначарський. На пропозицію пра-

цювати під керівництвом Троцького граф відповів: «Я присягав Государю і на інший уряд працювати не буду». Сім'ї було запропоновано протягом доби забратися з країни. Василь Петрович закрити свій особняк, залишив всі ключі від його кімнат і комор у вестибюлі разом із складеним удвічі аркушем, на якому написано: «Від Росії отримав, Росії повертаю». Родина Кочубеїв емігрувала до Бельгії.

Наприкінці 1917 року згурівці створили загін вільного козацтва на чолі з отаманом Кулішем, який підтримував створення Української Народної Республіки і здійснював захист майнових прав згурівців. В січні 1918 року з Росії в Україну прибуло 32 тисячі солдатів і червоноармійців для реалізації плану наступу більшовицьких військ під командуванням В.Антонова-Овсієнка. Згурівку в грудні 1919 року від Денікінців звільнила 44 дивізія 1-ї української радянської армії під командуванням Івана Дубового, яку він очолював після смерті Щорса. Дивізія була сформована з 3-ї прикордонної російської армії. Після звільнення Згурівки від денікінців селищну раду селянських і солдатських депутатів очолювали П.Г.Лихацький, Т.О.Удовенко і М.С.Димерко. На цукроварні був створений заводський комітет, головою якого обрано П.М.Домарацького. У липні 1920 року за вказівкою Прилуцького повітового комітету більшовиків заснований комітет незаможних селян (голова С.В.Скринник).

У 1923 році у Згурівці запрацювала лікарня, заводський клуб з бібліотекою, дві початкові школи, на їх базі яких в 1925 році відкрита трудова семирічна школа. У 1925 році 60 робітників Згурівського цукрового заводу подали колективну заяву про страйк за довготермінову невиплату заробітної плати (Таємні зведення Сталіну, надіслані політичним управлінням). Перша артіль «Незаможник» створена у 1929 році і до 1932 року тут було засновано 5 артілей. В 1927 році в Згурівці запрацював бурякорадгосп «Червоноармійський», а поруч засновані цукрорадгоспи «Володимирський» і «Майський», що дало можливість у 1928 році перейменувати цукровий завод на Червоноармійський цукровий комбінат. У 1930 році селище стає районним центром Лубенського округу Полтавської області. З 1931 року його включено в склад Яготинського району, а в 1935

році стає райцентром в складі Харківської області, а потім з 1937 року – Полтавської області.

15 вересня 1941 року Згурівка була окупована німецькими військами. Під час окупації діяв партизанський загін Згурівського революційно-повстанського комітету під керівництвом Віталія Пилиповича Товстенка. 21 вересня 1943 року село звільнено радянськими військами. З весни 1944 року відновлено 4 артілі, які у 1950 році були об'єднані у колгосп. Зруйнований під час війни корпус цукрокомбінату в 1947 році був відновлений. Були збудовані і запущені 3 дизельні електростанції, ремонтна майстерня, новий клуб та школа. У Згурівці працювали «Міжколгоспбуд», «Сільгосптехніка», комбінат побуту та магазини кооперації. Рішенням виконавчого комітету Київської обласної ради депутатів трудящих від 10 травня 1958 року № 347 « Про уточнення обліку населених пунктів Київської області» підпорядковане Згурівській селищній раді село Леніне

Для сиріт у 1963 році в селищі Згурівка була відкрита Згурівська восьмирічна загальноосвітня трудова політехнічна школа-інтернат на 400 інтернованих дітей, вихованці якої стали відомими громадськими політичними і науково-культурними діячами, а її директор Малафій Борис Семенович – відмінник народної освіти СРСР і УРСР, нагороджений орденами Трудового червоного прапора і Жовтневої революції та Грамотою Верховної Ради УРСР – став справжнім батьком вихованцям інтернату.

ГІНЗБУРГ РОМАН ЯКОВИЧ

Народився 19 лютого 1910 року в селі Згурівка. З 1927 року служив у Червоній Армії, після працював слюсарем, друкувався в газетах. З 1932 року працює Радіотелеграфному агентстві, а згодом завідує відділом інформації республіканської газети "Сталінське плем'я" в Києві. У роки Великої Вітчизняної війни – військовий пропагандист, заступник редактора газети "Патріот Батьківщини". З 1946 року власкор Архангельської центральної газети "Річковий транспорт". З 1953 по 1964 рік працював власкором газети "Водний транспорт", написав і відредагував книги про трудівників Півночі, ство-

рив кінофільми "Мореполавці Півночі", "Морські ворота Півночі". З 1964 року редактор газети "Моряк Півночі". Нагороджений орденами Вітчизняної війни 1-й (1985) і 2-й (1945) ступенів, "Знак Пошани" (1971), бойовими медалями. Помер 7 червня 1989 року, похований в Архангельську.

ГРАЧОВА АЛЛА ОЛЕКСІЇВНА

Народилася 16 жовтня 1924 г., в селі Згурівка. Режисер, сценарист, членка Національної спілки кінематографістів України.

Закінчила у 1946 році Київський річковий технікум і по 1949 рік працювала помічником капітана на одному із судів Київського річкового пароплавства. У 1956 році закінчила факультет архітектури Київського інженерно-будівельного інституту. Після шести років роботи архітектором працювала на студії «Київнаукфільм», де спочатку була художником-мультиплікатором. З 1966 року режисер-постановник. Здобула приз «Золота тувелька» на II МКФ дитячих фільмів в Готвальді за мультфільм «Ведмедик і той, хто в річці живе» (Чехословаччина, 1966 рік). Отримала Другу премію III-го Всесоюзного кінофестивалю мультфільмів за режисуру мультфільму "Пісенька в лісі" (Ленінград, 1968 рік). Померла 14.07.2001 р. похована в Києві.

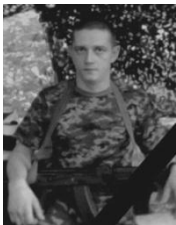
ЖУПАНСЬКИЙ ОЛЕКСІЙ ОЛЕГОВИЧ

Народився 8 лютого 1980 року в смт. Згурівка Згурівського району Київської області в сім'ї Олега та Лариси Жупанських. Український прозаїк, член НСПУ з 2004 року. У 2002 році закінчив Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2002 року здобув диплом магістра. З 2002 по 2005 рік працював у видавництві «Юніверс», а з 2005 року редактором журналу «Офіс». З 2005 року заступник головного редактора «Книжковий клуб». З 2006 року на посаді редактора з випуску журналу «Imagine». З 2007 року директор і засновник приватного «Видавництва Жупанського» з видання перекладів. Дебютував у 2004 році зі своїм романом «Бумеранг» і переміг на міжнародному конкурсі «Гранослов». Видав низку прозових творів «Хеловін-2003»,

«Фантом», «Ловець», «Першими до мене придуть діти», «Godspeed you! Black Emperor», «Перше травня», «Іржавий кіт», «Важке виробництво», «Лахмітник» та ін..

КОВАЛЕНКО МИХАЙЛО ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 22 грудня 1988 року в с/мт Згурівка. Захисник України, старший солдат визвольної війни від окупаційних військ в складі 43-ї артилерійської бригади великої потужності Збройних Сил України.

Під час бойових дій отримав ураження здоров'я несумісне з життям і після 8 місяців лікувань у військовому госпіталі 3 липня 2016 року відійшов у вічність. Похований Народний Герой у с/мт. Згурівка .

КУЦІЙ ЮРІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 1 травня 1932 року в селі Згурівка. Новатор виробництва, бригадир слюсарів Київського заводу «Червоний екскаватор». Герой Соціалістичної Праці (1960).

Член ЦК КПУ у 1961—1966 роках.

ОЛЕНЕНКО ЮРІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився 14 жовтня 1934 року у с/мт. Згурівка. Трудову діяльність почав у 1953 році електрозварювачем на

Київському судноремонтному заводі. У 1964 році закінчив Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І.К. Карпенка-Карого. У 1964-1968 рр. був актором Харківського театру ім. Т.Г.Шевченка. У 1968-1975 рр. працював у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І.К. Карпенка-

Карого. У 1975-1976 рр. працював керівником відділу театрів у Міністерстві культури, у 1976-79 рр. працював у відділі культури ЦК КПУ, у 1979-1983 рр. був Головою Держкіно УРСР. З 13 вересня 1983 по 7 липня 1991 року працював на посаді Міністра культури УРСР.

ПІДДЯЧНИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

Народився 13 листопада 1960 року в с/мт. Згурівка. Доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу профільного навчання Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук (НА-

ПН) України, професор Полонійної академії в Ченстохові (Польща), член-кореспондент Міжнародної Слов'янської Академії освіти імені Яна-Амоса Коменського.

ПРОЦЕНКО ГРИГОРІЙ ПАВЛОВИЧ

Народився 20 вересня 1935 року в с-ті Згурівка. Ама-тор народного живопису, художник-пейзажист за покликан-ням. Дипломант обласної виставки робіт самодіяльних ху-дожників і майстрів декоративно-прикладного мистецтва. В результаті багаторічної праці самостійно оволодів мистецтвом живопису. Його палітра яскрава і розмаїта. Картини ек-спонуються на районних, обласних, всеукраїн-ських виставках. Серед музейних колекцій кар-тин Григорія Павловича виставлені в музеях Яготина, Мени, Ізмаїлу та приватних колекціях Канади. У 1974 році Яготинський історичний музей ім. Т.Г.Шевченка поповнив музейну колекцію 28 картинами живопису художника.

ТИМЧЕНКО РУСЛАН ОЛЕГОВИЧ

Народився 17 лютого 1984 року в с-ті Згурівка. Захис-ник України, солдат-десантник 128-ї гірсько-піхотної бри-гади Збройних Сил України. 3 серпня 2014 року пішов доб-ровольцем захищати батьківщину. Загинув 30 січня 2015 року під час військової опера-ції в найгарячішій точці під Дебальцево. В БМП Руслана потрапила ворожа міна. Наго-роджений орденом «За мужність» III ступеня 23.05.2015; по смертно. Похований 8 лютого 2015 року похований на кладовищі села Усі-вка. На будівлі навчально-виховного комплексу вул. Центральна 9, с. Усівка, де навчався Руслан Тимченко, ві-дррито меморіальну дошку.

ТОВСТЕНКО ВІТАЛІЙ ПИЛИПОВИЧ

Народився (ймовірно, біля 1924 року в с. Згурівка) – загинув 22 серпня 1942 с. Згу-рівка. Легендарний керівник Згурівського підпільного повстанського комітету в часи гітлерівської окупації. До німецької окупації з родиною жив у селищі Згурівка, працював заступником голови виконкому Згурівської

селищної ради. Був мобілізований на фронт, потрапив в оточення. У вересні 1941 року з бійцями-односельцями прийшов до Згурівки та очолив підпілля в окупованому районі. Для контролю за репресіями окупаційної влади за наказом підпільної організації заступив на посаду бургомистра в місцевій господарчо-постачальній окупаційній структурі. Підтримував зв'язки з Новобасанським (І.Л.Дяченко «Лукич») та Київським (Кулик Г.І.) підпіллями, виконував їх доручення з постачання провізією місцевих і Новобасанських партизан. Створив госпіталь у Згурівці – головний лікар Бурлаков, пекарню в с.Красному – завідувач Лопата І.Є. та схрони для звільнених радянських військовополонених в селах Згурівка, Аркадіївка, Середівка, Стара Оржиця і Турівка. Арештований фашистами і закатований в ніч з 21 на 22 серпня 1942 року. Після звільнення Згурівки від окупантів районна газета повідомила: *“...Ніколи не забуде народ нашого району дату 22 серпня 1942 р., коли німецькі кати розстріляли 23 чоловіки наших людей, які не хотіли гнути спину під нагайкою ворога. В числі розстріляних т.т. Товстенко В. П., Соболь М. П., Міхно Я. С., Желага І. А. і др.”* (“Прапор Леніна“, 22 червня 1944 р.)

СЕЛА – ОДНОЛІТКИ ЗГУРІВКИ

БЕЗУГЛІВКА

Хутірець Безуглівка заснований в часи Козаччини. Нині центр Безуглівської сільської ради, Згурівського району до складу якої входить село Свобода. Поряд села протікає річка Супій і неподалік розташований Усівський заказник. Заснував хутірець у 1667 році Єнатій Миронів Алой (?-1738), який вийшов з Молдавії. Його син Олекса Єнатійович був перекладачем у гетьмана Івана Самойловича і згідно універсалу гетьмана в 1672 році отримав на «Вічне посідання» — вільний Безуглівський степ, заснував х. Безуглівський, займався конярством збудував кінний завод.

За ревізією козаків і посполитих 1723 року Яготин був центром козацької сотні, в яку входили 24 населені пункти. По цій ревізії вже існувало село Безуглівка. З 1760 року, на

хуторі став повноправним господарем Гроцько Риза, а потім Настієв Роман Петрович (1782) – значковий товариш (1766), військовий товариш (1777-1782), який згідно перепису мав 48 хат підданих в с. Безуглівці. Цікаво, що в Генеральному слідстві про маєтності Переяславського полку зазначено, що село Безуглівка було осаджене на місці хуторів Алоя і Лупула греком Тимофієм Стеглієвим (Згурою), який втратив усі володіння у 1708 році. Ще у 1688 році коли Мазепа запросив свого товариша по навчанню Стеглієва, який володів десятком мов, здійснювати державні зовнішні відносини, була упорядкована Безуглівка, об'єднавши в один населений пункт хутори, життя на яких вирувало набагато раніше з 1667 року. Так, житель Безуглівки Дем'янович Федір Андрійович служив з 1709 року спочатку під Полтавою, був в 1710 році в Кам'яному Затоні, а в 1711 році служив квартирмейстером полковим в Батурині. З 1713 року став сотником наказним на форпостах при слобідських полках, де від ворога під Великою Балаклеєю був поранений. Став бунчуковим товаришем у Київському полку (1747 – 1756). У 1751 році скаржився гетьману на сина абшитованого сотника переяславського Івана Гулака за привласнення двох його скирт сіна у маєтності с. Безуглівки Яготинської сотні. Мав 2 приїжджі двори у с. Загорівці та у Баришівці. Мав двір житловий в с. Безуглівці підсусідків посполитих 3 двори на 3 хати убогих, 1 кінний і 5 піших та житловий двір спільний з Гнатом Савескулом у с. Безуглівці (1750). Савескуль Василь та його брат Іван мали теж в селі двір. у 1752 році Дем'янович скаржився переяславському полковнику С.Сулимі на грека Григорія Ризу, який зі своїми козаками Максимом, Миколою і Яковом Анатієнками розорили його дім і шинок у с. Безуглівці. В селі проживав син значкового товариша Ризи Грицька - Василь (1717 - 1775) – служив військовим товаришем у Переяславському полку (1765 -1767) мав батьківську спадщину 46 душ у с. Безуглівці Яготинської сотні, 9 душ на хуторі Підсівному Трахтемирівської сотні та в Переяславі. Його дружина Єфросинія Йосипівна Дараган (1727 – 1767) двоюрідна сестра полковника київського Юхима Дарагана

мала 3 синів: Федора (1763), Йосипа (1768) і Степана (1772); 2 доньок: Маріанну (1757) і Єфросинію (1758).

Опис Київського намісництва 1781 року свідчить про те, що у селі Безуглівка проживали: один дворянин, один різночинець. На той час тут була дев'яносто одна хата. У вісімдесяти дев'яти хатах проживали посполиті, різночинні, козацькі підсусідки та підсусідки владики, і тільки в двох хатах жили сім'ї козаків виборних.

У Книзі Київського намісництва 1787 року знаходимо відомості про те, що в селі Безуглівка 405 осіб, належало казенним людям різних чинів, козакам і власникам бунчукового товариша Якова Марковича і його дружини Мар'ї Маркович та військового товариша Романа Анастасенко.

З 1850 року частиною Безуглівських земель володів Петро Кочубей. Тут він створив економію сільськогосподарського напрямку з науково-дослідними ділянками по вирощуванню сортового посівного матеріалу. Насіння озимих та ярих зернових, представлених у 1886 році на Полтавську насінневу виставку отримали срібну медаль Полтавського товариства сільського господарства.

Під час скасування кріпацтва Кочубей виділив селянам по півтори десятин землі кожному дорослому чоловіку.

Селом Слобода до 1683 року володів канівський полковник Іван Гурський, а потім село перейшло Івану Мамоту, який був переяславським полковником (1683), та наказним полковником переяславським (1693).

БОЛЬШАК ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ

Народився 23 квітня 1922 року в селі Безуглівці на Полтавщині (тепер Згурівського району Київської області) у селянській родині. Український письменник і журналіст. Член СПУ з 1957 року. Лауреат літературної премії ім. Я. Галана у 1967 році. З 1937 року навчався в Українському газетному училищі міста Харкова, а з 1938 року слухач Харківськiвської школи політичної освіти. У 1940 році курсант військово-медичного училища. Учасник радянсько-німецької війни. Служив старшим військовим фельдшером терапевтичного польового рухомого госпіталю, командиром санітарного взводу 60-ї

армії. З 1945 року працював кореспондентом Київської обласної газети «Київська правда». У 1946—1950 роках — завідувач відділу Ізмаїльської обласної газети «Придунайська правда» (Ізмаїл). У 1953 році закінчив Вищу партійну школу при ЦК Компартії України. Працював головним редактором журналу «Україна». З 1 вересня 1972 року по 10 грудня 1979 року на посаді голови Державного комітету Ради Міністрів Української РСР по кінематографії. На XXV з'їзді Комуністичної партії України обраний членом Ревізійної комісії Компартії України. Нагороджений трьома орденами Трудового Червоного прапора, орденом Червоної Зірки та багатьма медалями. Помер у 1988 році в м. Дубулти, Латвія, похований у Києві.

ВИТОКИ СЕЛА ВОЙТОВЕ

За даними археологічних досліджень біля села Войтове були поселення скіфського періоду, зрубної, чорноліської та черняхівської культур. Це свідчить про те, що територія села була заселена ще з XV ст. до нашої ери. Вперше поселення поблизу Вотове було досліджено під час проведення археологічних розвідок В.А. Круцем в 1964 році. Він і знайшов залишки древніх культур. Так, поселення чорноліської культури, яка датується IX-VII ст. до нашої ери, знаходилося поблизу колишньої ферми.

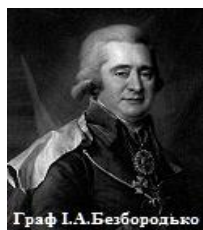
Перша письмова згадка про Ветове, знаходиться в духовному заповіті від 1650 року Генерального обозного Війська Запорозького Івана Тихоновича Воловача (1585-1653). Заповіт був затверджений рукою Богдана Хмельницького. Ще з 1615 року Воловач був значним реєстровим козаком і жителем чигиринським. По заповіту Івана Тихоновича, власником сінокосів і орних земель у Ветовому стали його дружина Праска и син Яків.

Інша письмова згадка села Войтове на річці Недра (Woytowe r. Nedra) зазначене тим же 1650 роком у «Спеці-

альному плані України...» Боплана. Ще одна згадка про село Вейтова знаходиться у переписній книзі 1666 року Малоросійського приказу. У ньому описано 10 дворів в яких господарювало 11 чоловіків. Більше половини жителів мали прізвище Дем'яненко. Селяни були заможними, мали 6 коней і 19 волів. Селом володіли сотники Григорій Момот, Логвин Рокитний, Степан Томара, який будучи полковником надав його Яготинському сотнику Йосифу Павловичу. 2 липня 1714 полковник переяславський Степан Томара отримав царську грамоту на Войтовці, 21 листопада 1715 р. наказний полковник переяславський Василь Степанович Томара отримав підтверджуючий універсал гетьмана Скоропадського, а потім Данила Апостола(1729). У 1703 році, в пошуках спасіння від жорстокості польської влади в село переселилися декілька сімей з Поділля. Серед них була сім'я вїята, тому село назвали Вїйтове.

У 1741 році в селі було 60 дворів. В селі була Миколаївська церква. З 1741 по 1752 рік священиком церкви був Йосип Каленович (1688-1760), а з 1753 по 1777 роки священнослужителем був Федір Максимович (1746-1777). З 1781 року належало до Козелецького повіту Київського намісництва. Згідно опису Київського намісництва 1781 року на сторінці 86 знаходимо село Ветово (Войтове). На той час було двісті двадцять три хати. Одинадцять хат належали дворянам і шляхетству, шість - різночинцям, тридцять п'ять — сім'ям виборних козаків, тридцять три – козакам підпомічникам, сто п'ятдесят п'ять – сім'ям посполитих, різночинних, козацьких підсусідків та підсусідків владики. Поблизу села був хутір генерального судді Безбородька та асесора Корби, в якому було дві хати, що належали посполитим, різночинним, козацьким підсусідкам та підсусідкам владики. Опис Київського намісництва 1787 року на сторінці 243 зазначає, що село Ветово (Войтове) належало казенним людям різних чинів, козакам і власникам: генерал-майору Безбородьку, полковниці Новицькій та полковому осавулу Підгаєцькому. У 18-19 століттях селом Войтове володіли Думитрашко, князі Безбородько і поміщиця Мащерська. У "Книзі Київського намісництва " за 1787 сказано, що в селищі проживало 849 чол., А са-

ме: "різного звання казенні люди, козаки та власників : генерал-майора Безбородько, полковниці Новицької і осавула полкового Підгаєцького". Генерал-майор Ілля Андрійович Безбородько (1765-1815 рр..) успадкував всі величезні статки брата, канцлера Олександра Безбородько. З ініціативи графа Олександра Андрійовича Безбородька у селі Войтове був збудований 1732 році храм Миколи Чудотворця в стилі класицизм, а близько 1839 році перебудований з цегли в стилі ампір. В 1805 році Ілля Андрійович ініціював створення знаменитої Ніжинської гімназії вищих наук. У Войтові збереглися і інші історичні споруди. Відразу за храмом розташовані будівлі колишнього маєтку поміщика Підгаєцького, побудовані в кінці 19 століття. Це одноповерхові прямокутні будівлі, виконані в "єпархіальному" стилі прикрашені пілястрами. В одній будівлі розташована сільська рада, в іншій магазин господарчих товарів. Церква Миколи Чудотворця та споруди садиби Підгаєцького формують історичний ансамбль центру села Войтове. З 1796 року село підпорядковане Переяславському повіту Малоросійської губернії. За даними Центрального державного історичного архіву Києва, станом на 14 жовтня 1841 року село Ветове належало до державного (казенного) майна. Державні або казенні селяни вважалися особисто вільними, несли повинності на користь держави. Ними керували особи, призначені урядом. У селі Ветове на 1841 рік проживало 278 казенних чоловіків проживало всього 879 душ, з них 438 чоловіків і 441 жінка. Село належало до Березанської сотні Переяславського полку. Значковий товариш Переяславського полку Волошин Яким мав житловий двір у с Ветово Березанської сотні. З 1802 року село підпорядковане Переяславському повіту Полтавської губернії. У 1927 році село Войтове було перейменовано на село Войкове, а в 1916 році селу повернута первинна назва. Село Войтове нині з центром однойменної сільської ради за 75 км від Києва входить з 1986 року до адміністративного розмежування Згурівського району Київської області. Раніше входило до складу Лихнів-

Граф І.А.Безбородько

ського району Прилуцького округу з 1923 по 1925 рік. У червні 1925 року Лихнівський район відійшов до Київського округу і нараховувало в 1930 році 594 дворища з 2880 жителями. Потім село було підпорядковано Березанському району по 1963 рік, Яготинському району по 1969 рік і Барішевському району по 1986 рік. В селі діє сучасна круглорічна турбаза «Ксима» для сімейного відпочинку.

КОЛОМІЄЦЬ ІВАН ІЛЛІЧ

Народився в с. Войтове у 1741 році в сім'ї виборного козака Коломійця Іллі. З 1767 року значковий товариш Переяславського полку. У 1775 році призначений гетьманом військовим товаришем Генеральної військової канцелярії. Одружився з Ганною Олексіївною Платон, донькою козака. Постійно проживав в с. Войтове. Мав п'ятеро синів: Кирила 1753 року народження, Федора 1760 року, Федота 1764 року, Данила 1770 року і Василя 1772 року народження. Помер у 1775 році, похований в с. Войтове.

ОПААСЕНКО ПЕТРО МИКИТОВИЧ

Народився 14 лютого 1952 року в селі Войтове. Заслужений юрист України, генерал-полковник МВС, один з ключових свідків у справі Гонгадзе. У 1986 році закінчив Київську вищу школу МВС СРСР. Працював на різних керівних посадах в карному розшуку Головного управління МВС України у м. Києві. У 2001 році був призначений на посаду заступника Державного секретаря МВС України – начальника ГУ МВС у м. Києві. З 2003 по 2005 рік був заступником міністра внутрішніх справ України — начальником кримінальної міліції. З 2005 року пішов у відставку і працював на посаді заступника голови правління, директора Департаменту економічної безпеки та режиму ВАТ «Укрнафта» Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, почесними грамотами Верховної Ради та Кабінету Міністрів України. Помер 27 вересня 2010 року.

СТЕПАНЕНКО БОРИС ВАСИЛЬОВИЧ

Народився 15 березня 1917, с. Войтове, Балетмейстер, народний артист України, учасник Другої Світової війни. З 1937 по 1939 роки — соліст Ансамблю пісні і танцю

України. З 1939 по 1961 рік соліст Київського театру опери та балету імені Тараса Шевченка, а згодом — завідувач балетної трупи. В 1951 році отримав звання заслуженого артиста, а в 1997 році був удостоєний звання народного артиста. У його доробку ролі Ротбарда (“Лебедине озеро”), Блазня (“Попелюшка”), Карабаса (“Гіко”), Куця і дядька Лева (“Лісова пісня”), Цигана (“Лілея”). Артист був колоритним, темпераментним козаком у національних оперних виставах. Гастролював у складі концертних груп у США, Польщі, Угорщині, Болгарії. Помер 4 квітня 2005 року.

РОМАНОВИЧ-СЛАВУТИНСЬКИЙ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ

Народився у с. Войтове 2 липня 1832 року. Виріс в дворянській сім'ї, яка володіла хутором Славатинського з населенням 200 душ (нині Мала Супоївка).

Професор права Київського університету Святого Володимира. У 1855 році захистив дисертацію кандидата юридичних наук, а в 1870 році ступінь доктора. Надрукував низку наукових робіт в київських журналах. З 1879 року — дійсний статський радник. Місце поховання невідоме.

ЦИГАНКО МИКОЛА ПЕТРОВИЧ

Народився 14 лютого 1942 року с. Войтове

Повний кавалер орденів Трудової Слави : III-ступінь 24.12.1967 р. №184781; II-ступінь 07.07.1986 р. 342949; I-ступінь 08.08.1991 року. Працював у радгоспі «Войківський» Згурівського району водієм вантажного автомобіля.

Розпорядженням від 29 січня 2002 року №64 М.П.Циганку призначена довічна стипендія голови Київської обласної державної адміністрації.

ШКАРУПИЛО ГАННА ФЕОДОСІВНА

Народилася в 1910 році в с. Войтове

Відома майстриня народного мистецтва (вишивальниця).

МАЛА БЕРЕЗАНКА

Позначена а карті французького інженера Гійома де Боплана. Його запросив король Польщі для будівництва форпостів в Україні. На карті Мала Березанки позначена, як село Березанка. Боплан працював в Україні з 1630 по 1647 роки і на той час село Березанка уже існувало, мож-

ливо, з часів Київської Русі. Про це нагадує скіфський курган, досліджений археологом В.М.Щербаковським у 1915 році який. Зброя, яка знайдена в кургані належить до другої половини V — начала IV віків до н. э. Більше всього село було зруйноване монголо-татарами і відновлене не пізніше 1590 року князем Василем-Костянтином Костянтиновичем Острожським для поселення реєстрових козаків свого війська. В реєстровій Яготинській сотні Переяславського полку з 1612 по 1625 роки існував козацький курінь села Березанки (отаман Леонецький). В той час Яготинським сотником був Захар Яготинський. В селі козаки звели дерев'яний козацький храм Різдва Пресвятої Богородиці, який відслужив майже 150 років. Місцеві козаки Березанки брали участь у військових походах, до яких залучалось військо Острожського, а потім боролись за визволення України під проводом Богдана Хмельницького. Серед населених пунктів, що входили в Яготинську сотню після 1648 року значилось і село Березанка. Селом володів Думитрашко Родіон (Райча) Григорович (1635 – 1705) полковник переяславський (1666 – 1671, 1672 – 1674, 1687 – 1688) за наданнями гетьманів Самойловича (1673), Мазепа (1687), і царськими грамотами в 1674 і 1688 роках. Після смерті Радіона Березанку отримав його племінник Думитрашко-Райча Марко Васильович (1645 – 1690), який разом з дядьком Родіоном у 1673 році був реабілітований польським королем і обдарований гербом «Сас». Полковий хорунжий, полковий осавул, значний військовий товариш (1688). Мазепа надав йому с. Малу Березанку. Його дружина, Ганна Максимівна після смерті чоловіка отримала Березанку і інші маєтності за заповітом. 18 березня 1691 року Мазепа підтвердив с. Березанку Яготинської сотні за його нащадками. Наступний власник Малої Березанки був Думитрашко-Райча Федір Андрійович (1736 – 1797) – син бунчукового товариша. На службі з 1750 року. З 1 вересня 1759 року – військовий канцелярист головної військової канцелярії, військовий товариш (з 1765), брав участь в турецькому поході, бунчуковий товариш (з 1782). Був власником 105 підданих у селах. Бакумівці, Паришкові, Яготинці і Малій Березанці.

За часи визвольної боротьби козацький курінь Березанки порідшав і у 1723 році мав тільки 7 ґрунтових кінних козаків і 17 козаків під помічників та 31 дворище. Тож із великого села Березанка стає малим поселенням і в наступні роки село все частіше іменують Мала Березанка. З середини XVIII століття в селі відоме козацьке прізвище Саранча. Козак села Березанки Саранча Василь (1700-1749) з 1720 року сільський курінний отаман, а з 1749 року отаман 2 куреня полкової сотні і компанійського полку. Курінним отаманом села з 1723 року обраний Пилип Пертрашенко, а з 1726 року був уже Харко Ющенко. Син Саранчі Василя – Іван жив у селі Мала Березанка, був осавулом сотенним Яготинським з 1738 по 1751 рік. Козачка-вдова Саранча Олена, у 1759 році видала доньку Олену Олексіївну за шляхтича Федора Полонського, Яготинського хорунжого (1761-1774), Яготинського осавула (1774-1782) і уступила за дочкою орні ґрунти і ставок в селі Мала Березанка зятеві Федору. Полонська Олена народила синів Корнія і Данила Федоровичів. Саранча Кузьма Леонтійович - козак куреня Малої Березанки (1766), судився з двоюрідним братом Власом Івановичем за родові землі під селом Мала Березанка. Влас продав спірні ґрунти односельчанину Кузьмі. Згодом козаки сусіднього села Войтове увійшли до куреня Малої Березанки. Курінь складали козаки Барабаші, Ващенки, Виновенки, Гензенки, Дунки, Козубенки, Крути, Куценки, Ламаки, Мивенки, Михайленки, Опанасенки, Перетятьки, Руденки, Савченки, Саранчі, Старихи, Удовиченки, Хертусі, Швеці, Шульги, Ющенко. Протягом 50 років чисельність козаків різко виросла. Так у селі Войтові у 1781 році була 21 хата виборних козаків, а у Малій Березанці 31 хата виборних і 17 козаків-підпомічників. Сежченко Дорофій Созонтович (1720-1754) - козак Яготинської сотні Войтівського куреня (1726-1743), сотник наказний (1738), значковий товариш (1744-1754) у 1720 році купив ґрунти біля села Березанки у Федора Дуйка, а у 1751 році їх продав капітан-поручику лейб-гвардії Ізмайловського полку Івану Петровичу Тернавіоту за 400 рублів. В 1923-1925 роках входила до Лехнівського району Прилуцького округу. У 1923 році в селі проживав 1441 житель . З червня 1925

року село Мала Березанка в складі Лехнівського району приєднана до Київської області. Збереглося давня дерев'яна церква Різдва Святої Богородиці побудована в 1883 році. Це гарна дерев'яна споруда, побудована у вигляді хреста. До сих пір серед жителів Малої Березанки побутує думка про знаходження найбільшого золотого скарбу неподалік села. Це величезний золотий запас Київського Державного банку, який намагались евакуювати у 1941 році. Скарб нараховує більше чотирьох тон злитків золота і 507 кг різних коштовностей. Цей спеціальний вантаж транспортували автоколоною конвоїри штрафбату під наглядом працівників НКВС. В районі Малої Березанки автоколона попала в оточення німецьких військ. Скарби довелось терміново закопати. Бійців штрафбату відразу розстріляли, а відповідальні працівники НКВС і Держбанку загинули при спробі прорватись крізь оточення. Пошуки золотого скарбу триває до цього часу.

КАЛИТА ІВАН ПЕТРОВИЧ

Народився 1923 року в селі Мала Березанка.

Учасник параду Перемоги на Красній площі, ветеран війни, кавалер ордену Червоної Зірки, двох медалей "За бойові заслуги", медалями "За відвагу", "За взяття Кенігсберга", "За перемогу над Німеччиною". Помер в 2001 році

МАЛА СУПОЇКА

Мала Супоївка - давнє поселення на річці Малий Супій. На військово-топографічній карті Шуберта (1869) поселення позначене, як Хутори Малосупоївські в склад яких входять х. Бецев, х. Виноковського, х. Славатінського. Усі ці хутори розрослися і нині утворюють єдиний населений пункт – село Мала Супоївка. Назва одного з хуторів – Славатінського, належав козацькій старшині. Хутір заснований батьком і сином у 1753 році Іваном Романовичем Романович-Славатінським (1694-1777) військовим канцеляристом Генеральної військової канцелярії уряду Гетьмана Полуботка та Фёдором Івановичем Романович-Славатинським (1737-1802), який був одружений на Анастасії Дмитрівні Маркович з Турівки. Їх троє синів в історичних документах згадуються, як військові товариші, що займали в походах

полковницькі посади. Вони народилися і постійно жили на Малосупоївському хуторі. Наказом генерал-аншефа О. Суворова було позачергове нагородження полкового квартирмейстера Сіверського карабінерного полку Федора Романовича орденом за мужність і сміливість, виявлені при штурмі фортеці Ізмаїл (1792). Із роду Славатінських відомий сотник Яготинський Славатінський Федір Степанович (1761—1770) Окрім Малосупоївського хутора брати володіли хутором Іванівка (колишній Томарівка), що виник незадовго до 1787 року внаслідок переселення трьох сімей кріпаків із с. Томарівки колезьким радником Степаном Томарою. А також володіли з 1787 року хутором Старополуботківським де мешкало 147 душ казенних селян та кріпаків Якова Марковича і братів Славатінських. Біля річки Малий Супій брати збудували величезний маєток. За даними Переяславської земельної управи Романовичі-Славатінські мали чотири тисячі душ кріпаків.

Наймолодший з хуторів, що увійшов в склад села Мала Супоївка – був хутір майора Олексія Григоровича Беца, дворянина (у списку дворян Полтавської губернії під №74/433). Родина Беців походить із старинного козацького роду, а саме слово *бець* на староукраїнській мові означає буханець хліба. Родина Беців мала ще маєток в хуторі біля Ягодина на річці Ржавець. Там проживала сестра Олексія Григоровича – Глафіра. Це та сама Глафіра, яку була частим гостем у Яготинському маєтку княгині Варвари Репіної і яку запримітив Тарас Шевченко. Їх люб'язність була однією з причин ревності княгині. Олексій Григорович Бец після відставки одружився близько 1832 року на Уляні Андріївній Солонині, внучці Олени Яківни Лизогуб. Батько Уляни, Андрій Солонина, відомий козацький старшина, який підтримав Московський уряд під час Руїни. Він мав півтори тисячі десятин землі в Остерському, Козелецькому і Переяславському повітах. Майор Бець у шлюбі з Уляною мав сина Володимира. Відразу після одруження Олексій Григорович заснував свій хутір вище по течії Малого Супою поруч існуючого хутора Виноковського. У 1870 році О.Бец помирає і дружина переїжджає у сусіднє село Покровське (нині Жукківка). де в 1886 році вона будує маєток для сина. В

цьому маєтку вона пережила сина на 5 років і померла в 1900 р.

Найбільший з хуторів, що нині створює центр Малої Супоївки, витікаючи з прізвища його назви – хутір Виноковського, був осаджений польським шляхтичем Виноковським на колишньому зруйнованому монголо-татарами городищі польською шляхтою в межах 1569-1612 років. Поряд з ним існують 2 кургани, що дають підставу припустити існування тут цивілізації в далекій давнині. Однак ця сторінка історії потребує ретельних досліджень в матеріалах польської історичної хроніки про переселену шляхту у Київське воєводство.

Згідно Генерального опису лівобережної України 1765-1979 років Малосупоївський хутір входив в Яготинську сотню, а також згадується в описі населених пунктів Російської імперії за 1860 рік, як хутір власницький Малосупоївський в якому 75 дворів і 493 жителі.

У 1923-1925 роках Мала Супоївка була зі своїм центром сільської ради і відносилась до Лехнівського району Прилуцького округу. У 1923 році тут мешкало 283 жителя. Тут народились військовики Генеральної старшини:

РОМАНОВИЧ-СЛАВАТІНСЬКИЙ Семен Федорович

військовий товариш Генеральної військової канцелярії

РОМАТОВИЧ-СЛАВАТІНСЬКИЙ Іван Федорович

військовий товариш Генеральної військової канцелярії

РОМАНОВИЧ_СЛАВАТІНСЬКИЙ Федір Федорович

військовий товариш Генеральної військової канцелярії

СЕРЕДИНСЬКА СЛОБОДА І КОЗАК СЕРЕДА

У давнину, річка Перевід була суднохідною, а її притока Мийка – рухливою і прозорою. Вона щовесни збирала води з чистих джерел, обсаджених яворами та плакучими вербами і вигравала свою неповторну арію. Тому не випадково на серединці Мийки з'явився рукотворний острівець, як і багато інших штучно створених водних форпостів Засупоївщини для захисту кордонів Київської Русі, які

були засновані Володимиром Мономахом. В цьому мальовничому краї в червні 1630 року поселився козак Григорій Середа, словесник запорозького війська, а потім військовий товариш найстарішої на той час Биківської сотні, відомої з 1612 року.

Історія назви села Середовки цікава і пов'язана з виникненням козацтва в Україні. Ще у 1572 році король Сигізмунд II Август доручив Снятинському старості Миколі Язловецькому зібрати полк "низових козаків". Язловецький залучив спочатку 300, а потім 500 козаків. Над ними поставили шляхтича Яна Садовського. Наступний король, Стефан Баторій (1533-1586), доручив у 1597 році тому ж Язловецькому провести реформу козацького війська і долучити молодь. На службу було зараховано 500 козаків. Реєстровцям дарували містечко Трахтемирів біля Переяслава, разом зі старим монастирем, госпіталем, а так само землею вздовж Дніпра, аж до Чигирина. Трахтемирів став першою козацькою столицею. Реєстровим козакам були вручені клейноди: хоругва, бунчук, герб, печатка, гармата, труби, литаври.

Баторієві реформа козацького війська ввела нові порядки, вивела козаків під влади старост, зробила їх привілейованим прошарком суспільства із "вольностями, правами і привілеями козацькими". В архіві давніх актів Варшави вже 400 років на поживклому аркуші латинськими літерами записані прізвища і міста першого реєстру козацького полку 1581 року. В цьому реєстрі козаком Щербинівського куреня двісті двадцятим зазначений Семен Середа. Його син, козацький словесник (писар) Запорожської Січі Григорій Середа відомий в історії Києва, як заступник православ'я від дій Видубицького ігумена Антонія Грековича, який примушував міських священиків до підпорядкування уніатському митрополиту. Війт і бургомістри Києва звернулися за допомогою до козаків запорозьких. До Києва прибув Григорій Середа зі своїми товаришами, запорізькими козаками. Він 20 березня 1610 року записав в Київські міські книги протест проти Антонія Грековича. У протесті від імені всіх козаків заявлялося, що вони, за прикладом князів, панів, лицарства і шляхти Київської землі, будуть непо-

хитно стояти за свою православну релігію і православне духовенство. На противників православ'я вони повстануть, а про те, що трапилося в Києві донесуть всьому запорозькому війську.

Григорій Середа був учасником першого козацького повстання під проводом Тараса Трясилки. Після укладення 8 червня 1630 року в Переяславі перемир'я, замість Трясила було обрано Тимоша Орендаренко, а козацький реєстр збільшено до 8000 козаків. Григорій Середа став реєстровим козаком Биківської сотні під началом Федора Лутай, майбутнього Кошового отамана запорожців. Гетьман Т.М.Орендаренко наділив Григорія Середу мальовничою, багатою на питуші джерела землею, неподалік Бикова на роз'їзному шляху між Ніжином і Переяславом понад берегами Мийки. Середа заснував свою слобідку, яка отримала назву – Серединська. Григорій Середа брав участь у визвольній війні 1648—1654 років. Його внук, Ілько Середа, продовжив традиції шляхетного роду реєстровим козаком Поповичевського куреня козацтва Запорозького низового (реєстр за 1756 рік). За документальними даними в 1640-1650 роках на місцевості біля слободи проходили бої між українськими козаками і шляхтою.

Перша письмова згадка за Серединську слободу датована 1670 роком. Серед відомих козацьких старшин, що мали маєтність в Серединці був Джулай Яків Петрович (1742 – 1780) – син козака, службу розпочав у 1760 році полковим канцеляристом, з 1762 року військовий товариш Переяславського полку. Його дружина, Марія Василівна (1749 – 1780), донька протопопа. народила йому синів – Миколу, Максима і Данила.

Серединка зазначена і в Рум'янцевському описі 1765-1769 року уже в складі Басанської сотні, яку склали козаки Бикова і навколишніх поселень.

В хуторі Серединському, який став належати графу Кирилу Григоровичу Розумовському в 1781 році проживало 197 жителів. Було тридцять сім хат, що належали посполитим, різночинним, козацьким підсусідкам та підсусідкам владики. Землевласниками в селі також були поміщиця Лівен та князь Д.В. Васильчиков спадкоємець Розумовсь-

кого, який мав палац і жив у Бикові. У князя Васильчикова був управитель Краман – за національністю німець, який був жорстоким до селян. Поміщиця Лівен тримала землі хуторів Воловиці і Покорщини.

Коли село у 1787 році стало власністю графа Кирила Розумовського, налічувало 197 душ чоловічої статі. Після смерті Розумовського у 1803 році хутір перейшов до його сина Андрія, який жив за кордоном у місті Відні. Там він побудував кілька репрезентативних будов і спричинив занепад своїх маєтків в Україні, які потім перейшли до Скарбу. З 1859 року слобідка зростає, стає селом і переходить у власність князя В.О. Васильчикова. В той час село налічувало 97 дворів і 516 жителів, приписаних до парафії церкви села Аркадіївка. У 1861-1866 роках селяни Середовки були підпорядковані Миколаївському Волосному правлінню тимчасово зобов'язаних селян. Після реорганізації волостей з 1867 Середовка увійшла до *Гнилицької волості 3-го стану*. В 1881 року в Середовці уже мешкало 1388 осіб, а з 1886 року село мало 261 двір селян-власників, всього 267 хат і 1522 жителі. З 1873 року в селі засноване земське початкове однокласне училище, діяв шинок, 2 крамниці, кузня, 30 вітряків, 2 олійниці, цегельний і вівчарний заводи, ґуральня. У 1908 році населення села збільшилося до 2271 осіб, а з 1910 року налічувалося уже 419 господарств в яких мешкало 6 козаків, 417 селян, четверо євреїв, двоє непривілейованих. Всього налічувалося 2453 особи, у т.ч. 22 теслярі, 27 кравців, 15 шевців, 2 столярі, 8 ковалів, 2 слюсарі, 1 чинбар, 180 ткачів, 52 поденники, 9 займалися інтелігентними справами та 160 іншими неземлеробськими заняттями. Все інше доросле населення займалося землеробством, обробляло 2288 десятинах придатної землі. У земському початковому однокласному училищі в 1912 році навчалося 117 хлопчиків і 44 дівчинки.

На початку XIX століття в селі була заснована економія князя Васильчикова, споруджені фільварки в Олекині (колишній хутір між Середовкою та Олександринівкою). Там знаходилися кінний та вівчарний заводи. Рішенням виконавчого комітету Київської обласної ради депутатів трудящих від 10 травня 1958 року № 347 « Про уточнення

обліку населених пунктів Київської області» хутір Олекин був знятий з облікових даних адміністративно-територіального поділу і ліквідований.

З господарчою метою були створені ставки в хуторі Велика Олексіївки та урочищі Кут для мийки овець перед стрижкою. Економія мала винокурню, а поруч з нею – відгодівельний пункт для волів. Землі села пролягли від села Миколаївки на 12 км до села Петрівки. У кінці XIX століття частина земель належала княгині О.О. Ліван. Поруч з хутором Велика Олексіївка вона збудувала фільварки і заснувала село Малу Олексіївку заселену в 1908 році селянами з різних сіл. До села Середовки відносився і хутір Воловиця (нині не існує), розташований за 1,5 версти від села. 1910 році Воловиця мала 24 господи, з них козаків - 4, селян - 20, налічувалося 161 жителів у тому числі 1 кравець, 2 ткачі, 2 займалися інтелігентними та 4 іншими неземлеробськими заняттями, все інше доросле населення займалося землеробством на 337 десятинах чорноземів. Також до Середовської сільради Турівського району Прилуцького округу відносився і хутір Покорщина (1923-1925), який пізніше у 1925-1930 роках був підпорядкований Олексіївської сільради Турівського р-ну Прилуцького округу. По перепису 1925 року в хуторі було 32 двори і 183 мешканці, а у 1930 році 33 двори, 177 мешканців. Хутір Покровщина приєднано до с. Олексіївки.

До 1917 року в Середовці проживав один поміщик, один священслужитель, 20 заможних селян, 100 середняків, а решту населення складали незаможники. Тому, коли наприкінці січня 1918 року в Прилуках був організований загін Червоної армії під командою Краснощока. До загону вступили добровольці-незаможники Середовки. Вони брали активну участь у боротьбі з німцями та денікінцями, а у квітні 1920 року створили комітет незаможних селян. У 1923-1930 роках з правого боку притоки Мийки біля Середовки розпочалось будівництво хутора, якому спочатку дали назву хутір Середовка Нова, (серед людей називався посьолок). Середовка Стара лишилась центром сільради. У ній в 1925 році налічувалося 459 дворів з 2153 жителями, а вже в 1930 році населення зменшилося до 441 двору

і нараховувало 1994 жильців. Хутір Середовка Нова, навпаки, зростав. У 1925 році там налічувалось 140 дворів з 665-ти жителями, а в 1930 році 135 дворів з 710-ма жителями. Пізніше Середовка Стара і Нова об'єднані в одне село Середовка. В селі до 1932 року проживало 2800 осіб і майже половину з них скошив голод.

Слід зазначити, що досліджувати історію села Середовки не просто. Вона входила в склад Биківської, Яготинської та Басанської сотень Переяславського полку. Вона була у складі Козелецького повіту (1782—1802), Прилуцького повіту (1802-1923), Турівського району Прилуцького округу (1923-30), Згурівського району (1935-62), Яготинського району (1963-85), і повернута до Згурівського району в 1986 році, коли з Чорнобильської зони були переселені в Середовку жителі села Бобер, відповідно тут була утворена Боберська сільська рада. На 6 сесії XXI скликання прийнято рішення Київської обласної ради народних депутатів від 21 травня 1991 року «Про часткові зміни в адміністративно-територіальному устрої Білоцерківського, Згурівського, Макарівського, Миронівського, Поліського, Таращанського, Володарського та Яготинського районів», відповідно до якого в адміністративно-територіальний поділ районів внесені такі зміни: у Згурівському районі ліквідовано Боберську сільську раду, а с. Бобер підпорядкували Середовській сільській раді. Нова назва села, яка помилково в сімдесятих роках минулого століття затверджена радянськими словесниками, як Середівка, спотворює історичну назву поселення козака Середи і її природну назву, що офіційно існувала від заснування від літа 1630 року. Серединська слобода від невеличкого поселення козака Середи зросла на протязі трьох тисячоліть до величезного села Середовки.

ВДОВЕНКО ВОЛОДИМИР ДМИТРОВИЧ

Народився в 1895 році в с. Середовка. Доктор історичних наук, професор, дослідник, краєзнавець. Вчений був репресований у 1936 році сталінським режимом. Проїшов пекельний вишкіл у сибірських таборах. Після смерті Сталіна у 1953 році реабілітований, обрав своїм рідним домом Згурівку. Викладав у школі історію та географію, зробив великий внесок у дослідження минувшини краю. Помер у 1981 році, похований в с. Згурівка.

ЛИТВИНЕНКО ГРИГОРІЙ ЄВЛАМПІЙОВИЧ

Народився 14.11.1914 року, коли ще с. Середовка відносилась до Гнилицької волості Прилуцького повіту Полтавської губернії. В складі Червоної Армії брав участь в Польській операції» 1937-1937 років. Призваний вдруге у вересні 1941 року. Брав участь в Сталінградській битві. Сержант, командир гармати 1180-го винищувально-протитанкового артилерійського полку (13-а винищувально-протитанкова артилерійська бригада, Центральний фронт). Відзначився у Курській битві. 09.07.1943 року обороняючи висоту біля с. Горіле (тепер Понирівський р-н Курської обл. РФ), брав участь у відбитті 13-ти танкових атак противника, підбивши разом із обслугою 7 танків. Відзначився також у битві за Дніпро. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно 24.12.1943 року. Після війни закінчив школу молодших лейтенантів і служив в Радянській Армії. Помер 08.02.1995 року похований в Маріуполі. На честь героя в селі названа вулиця.

КРИВДА ГРИГОРІЙ ФЕОДОСІЙОВИЧ

Народився 17.08.1923 року в с. Середовка. Відомий український письменник, член НСПУ (1955). Лауреат літературної премії ім. Б. Горбатова (1982) та ім. В. Сосюри (1995). Закінчив Київський технікум залізничного транспорту у 1946 році і Ташкентський педагогічний інститут в 1948 році. Трудову діяльність

розпочав з 1946 року на Ташкентській залізниці і з 1949 року на Донецькій (1949–1956) залізниці і працював по 1956 рік. Працював у Донецькому книжковому видавництві (1959–1961); відповідальним секретарем журналу «Донбас» (1961–1972); редактором художньої літератури видавництва «Донбас» м. Артемівськ Донецької області (1976–1994). Друкувався з 1946 року. Основні мотиви творчості Григорія Кривди – гармонія людини і природи, духовність суспільства, дружба народів. Окремі його твори перекладено російською, білоруською, молдовською, литовською, болгарською, польською і казахською мовами. Помер 18. 04. 1997 року. Похований в Донецьку.

УСІВКА – КОЗАЦЬКЕ ПОСЕЛЕННЯ

Усівка – козацьке село, нині центр Усівської сільської ради, розташований за 10 км від районного центру смт Згурівка і 100 км від міста Києва.

Історія заснування села в історичних джерелах майже відсутня. Так, Бориспільська єпархія на своєму офіційному сайті подає відомості, що село Усівка засноване в 1644 році, але не вказує джерело. Ще гірше інформує офіційний сайт Згурівської районної державної адміністрації, який повідомляє, що село згадується у другій чверті XVII століття. Подібне припущення про дату заснування Усівки вказано в дослідженні Ю.Г.Давидова поміщеного в книзі «Міста і села Київщини». Це означає що історичні розвідки з приводу виникнення села Усівки ретельно не здійснювались, а більше подавалась його історія з XIX століття.

Давнє поселення в межах нинішнього села могло виникнути ще в часи Київської Русі. Адже в центрі села знаходиться острівець-городище, яке в свій час оточувала з усіх сторін вода. Місцеві жителі називають колишній острівець – місто. Його таємницю зможуть прояснити вчені-археологи. Відомо, що Биківська волость в литовсько-польську добу була охоплена селітряним виробництвом і культурний шар Усівського городища міг бути піднятим і використаним у виробничих цілях. Більше того, поряд з

Усівкою, на околицях села Софіївки, що засноване в 1838 році Аркадієм Кочубеєм, розташоване городище пізньої трипільської культури, назване вченими «софіївська культура». Отже в цих місцях життя вирувало з II віку до н.е. Не випадково поряд цих краєвидів постановою уряду ще в 1980 році оголошений Гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Усівський-1» і «Усівський-2», де проростають рідкісні дикоростучі рослини, що занесені в Червону Книгу і в тому числі квіти родини орхідейних.

В одному з офіційних джерел – «Генеральній карті України» Гійома де Боплана Усівка позначена як село. Французький інженер над картою працював з 1630 до 1647 року і населені пункти, які виникали в цьому проміжку років, просто випадали з поля зору, а села, що пройшли свій історичний розвиток від хуторської до сільської культури і мали оборонне значення безперечно досліджувались військовим французьким картографом, запрошеним польським урядом для будівництва містечок-укріплень. То ж село Усівка було засноване набагато раніше 1630 року, адже в той час уже існувала Биківська сотня реєстрового козацтва, що формувалась козаками населених пунктів Биківської гетьманської волості і брала участь в повстанні Косинського (1591-1593) на чолі з князем Юрієм Рожиновським. Насправді село відносилось до Биківської гетьманської волості ще раніше, коли перший гетьман Запорозців Євстафій Дашкович в 1514 році на своїх Биковських землях заснував 9 козацьких сіл. Назви усіх заснованих поселень Євстафієм перераховані першоджерелом, але половина з них за чотири століття була перейменована. Безперечно, що вони були позначені на карті Боплана не з початковими назвами, а тими, які прижилися. Навіть в координатах села Козацького картограф наніс кружок населеного пункту, а ось його назву не відобразив. Назва села Усівка виникла не випадково, бо козаки Усівського куреня носили довгі, пишні вуса. У 1937 році сотником Биковським був Федір (Фесько) Лутай, а уже в 1638 році його обирають кошовим отаманом Запорозького війська. І це не випадково, адже козаки осаджені в Биківській волості ще Євстафієм Дашковичем належали до гетьманського реєстру і, навіть, в Би-

кові на козацькій раді у 1662 році обрали гетьманом Війська Запорозького Якіма Сомка. В середині 17 століття події розгортались таким чином, що колишні власники тікали до Польщі, а новими ставали особистості, що прислужувались гетьманській владі. Усівка довгенько не мала свого власника, аж поки переяславський полковник Степан Іванович Томара за відомі події 1708 року, пов'язаних з гетьманом Мазепою, отримав 14 листопада 1709 року в нагороду від імператора Петра I кілька сіл на Лівобережній Україні: Биків, Усівку, Петрівку, Красне, Козацьке, Вороньки і Веприк. Наступний співвласник Усівки місцевий козак Данилевський Юхим (нар. 1723) значковий товариш, з 1741 до 4 жовтня 1765 року військовий канцелярист головної військової канцелярії. У 1766 році був призначений секретарем головної військової канцелярії. У 1775 році удівець, бездітний, жив у с. Усівці Басанської сотні, де мав 21 підданого. Абшитований військовий товариш. Дружина Пилипенко Наталя Яківна (1738–1774), донька полкового переяславського осавула Якіма Пилипенко (1734 – 1763). Потім Усівка стала власністю гетьмана Розумовського. Царським указом 10 листопада 1764 року було ліквідовано гетьманство і Розумовський отримав на чин генерал-фельдмаршала, пожиттєве жалування, а також м. Гадяч з навколишніми селами, Биківську гетьманську волость і палац у Батурині. В 1762 році збудував Олександрівську церкву.

Опис Київського намісництва 1781 року свідчить про те, що у селі Усівка проживали два представники дворянського роду, три різночинці, два представники духовенства, два церковники. На той час у селі було двісті п'ятдесят вісім хат: вісімдесят чотири - виборних козаків, тридцять шість — козаків підпомічників, сто тридцять вісім — посполитих, різночинних, козацьких підсусідків і підсусідків владки. За даними Книги Київського намісництва 1787 року відомо, що Усівка належала казенним людям різних чинів, козакам і власникам графа Кирила Григоровича Розумовського, писарю земського й військового звання товариша Данилевського. За даними цієї книги у селі проживав 921 чоловік.

БІЛОКРИНИЦЬКИЙ ФЕДІР ДМИТРОВИЧ

(в літературі - Біла Криниця Федір)

Народився в 1894 році в с. Усівка. Український письменник, працював учителем. Друкувався з 1924 року у виданнях «Жовтневий збірник», «Червоний шлях», «Соціалістичне будівництво». Автор поетичних збірок «Гін» (Х., 1925), прозових творів «Назарок» («Всесвіт», 1929, № 5) і «Помилка» («Службовець», 1929, № 24). Був репресований сталінським режимом.

СЕМЕНЕНКО АНАТОЛІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

Народився 4 вересня 1956 року в с. Усівка. З 1974 року тракторист радгоспу «Усівський». З 1974 року по 1976 рік проходив строкову службу у війську. Після служби працював на посаді голови райкому ДТСААФ Баришівського району. У 1982 році закінчив Київський державний університет ім. Шевченка. Обирався Баришівським селищним головою, першим заступником голови виконкому Баришівської райради. З квітня 1991 року по травень 1995 року на посаді першого заступником голови Баришівської райдержадміністрації, а з жовтня 1999 року по листопад 2003 року працював заступником голови з гуманітарних питань райдержадміністрації. З листопада 2003 року по березень 2005 року – голова Баришівської райдержадміністрації. Нині перебуває на посаді голови Березанської об'єднаної територіальної громади. Нагороджений почесною грамотою Президії Верховної Ради УРСР.

ТУРІВКА НАД ПЕРЕВОДОМ

Село Турівка утопає в садах біля розлогого Переводу. Поблизу численні кургани епохи бронзи (II тис. до н.е.). Тут в ще в сиву давнину оселилися наші далекі пращури. Сама місцевість сприяла цьому. Густо порослий лісом берег річки слугував надійним захистом від ворогів,

особливо кочівників, які боялися заглиблюватися в лісні глушини. В ту пору в цих містинах водилися дикі тури в лісах між Супоєм і Переводом. Нині від них залишився найбільший лісний масив Сухоліски поблизу Турівки, а також урочища Галаганово, Терлещина і Згурівський дендропарк.

Тур у стародавніх слов'ян вважався священною твариною; його ім'я постійно зустрічається в переказах, піснях, обрядах. Не дивно, що Тур було одним з улюблених особистих імен давніх слов'ян. Турен, Буй-Тур – похідні форми імені Тур. Турин – або від туру – рослиї, високий; або від Тура, Туря – зменшувальної форми імені Тур. Решта прізвищ від різних варіантів цього ж імені, а ось Туробій – мисливець на турів. Жителі села Турівки жили з полювання переважно на цих тварин до початку литовської доби, що розпочалася з 1340 року завдяки натиску на Золоту Орду сином Гедиміна Любартом. Ставши князем Волині і Галичини після 40-річної запеклої воєнно-політичної боротьби землі Волині відійшли до Польщі, а за часів правління князів Ольгерда і Кейстута, упродовж наступних двох десятиліть до Польщі були приєднані Київщина, Сіверщина та Поділля. З 1421 року князь Василь Острозький вперше в Україні створив козацькі прикордонні поселення та козацьку тактику охорони землі.

На жаль, литовська доба поклала край володарям лісів Згурівщини – турам. Мисливство вельмож, лови турів для відправлення до королівського лісництва під Варшаву наклало свій криж на популяцію тварин. Якщо в 1594 році для королівських розваг в королівське лісництво Острозьким було поставлено 38 турів, то до 1627 року там їх зовсім не стало. У лісах між Переводом і Супоєм тури зустрічалися ще до середини XVI століття. Вони залишилися відображенням в багатьох географічних назвах, за якими можна визначити щонайпізнішу дату їх заснування. У дохристиянські часи 8 листопада наші пращури відзначали свято Тура. Цей день вважався початком мисливського сезону, а для того, щоб він був вдалим, Богам покровителям приносили жертви. Не виключено, що Турівка отримала свою назву ще за часів князювання Володимира Святос-

лавовича. Адже місцевість, на якій розташована старезна частина села має неприродні утворення, схожі на оборонні споруди Київської Русі. Сільська легенда стверджує, що свою назву село отримало від імені його засновника Тура – людини сильної і відважної, який мав сак, яким боронився від ворога і ним же розробляв лани. Підтвердженням факту проживання людей на верхньому Переводі є виявлені могильники поблизу Турівки, епохи Київської Русі. Одержані результати дослідження цих могильників дають підстави стверджувати, що вони відносяться до типу слов'янських і супроводжували поселення та городища XII-XIII століть. Початком другого масового росту населення Турівки можна вважати кінець XV століття, коли на навколишніх землях у 1514 році почав розселяти козаків перший козацький гетьман Остап Дашкевич. Не виключно, що порубіжні укріплення на 10 років пізніше став упорядковувати Василь Острожський, який теж заселяв твердині козаками. Перша письмова згадка про с. Турівку з'явилася на карті французького інженера Гійома Лавассера де Боплана, опублікована у 1640 р.

Уже в 1648 році козаки села Турівки увійшли до складу Першої Прилуцької сотні. В історичних джерелах зазначено: Між Турівкою і Піддубівкою «ратушна давня сіножать „іще покійним батьком полковника Федора Маркевича, Прилуцького сотника, занята». В 1649 році Прилуцька сотня була розділена на три сотні по 100 козаків і Першу сотню стали називати Полковою. Першими сотниками Полкової сотні під час визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького були Іван Шкуратович, Омелян Проценко і Павло Терех. До 1709 року Турівка була вільним військовим селом, підпорядкованим Прилуцькій ратуші. У 1709 році прилуцький полковник Іван Ніс наділив Турівкою значкового військового товариша Якіма Івановича Горленко. Універсалом Скоропадського 12 червня 1712 року Турівка була передана значковому військовому товаришу Федору Маркевичу «для допомоги його господарству». Маркевич раніше скупляв навколо Турівки землі і мав неподалік хутірець. Після його смерті частина Турівки відійшла бунчуковому товаришу Олексію Сакевичу,

який одружився на вдові Маркевича Катерині, а інша частина Турівки з 1737 року стала належати Густинському монастирю, який мав у селі дерев'яну церкву Всіх Святих. В той час у селі мешкало 3 особи духівництва. З 1787 року селом володіли прем'єр-майор Іван Маркевич та бунчуковий товариш Іван Маркевич. За їх володіння чоловіче населення зросло з 422 до 583 душ. Частина козацького населення було закріпачено. Згідно опису Київського намісництва 1781 року в селі Турівка було 106 хат. У двох хатах проживали сім'ї виборних козаків, у ста чотирьох – сім'ї посполитих, різночинних, козацьких підсусідків та підсусідків владики. Населення села складало один представник духовенства, два церковники. Село належало казенним людям різних чинів, козакам і власникам – пример-майора Івана і бунчукового товариша Івана Маркевича. Всього у цьому селі проживало 422 жителі. Поряд із селом було два хутори Турівські: перший - бунчукового товариша Івана Маркевича (63 жителі) та другий – полкового осавула Григорія Заїковського (14 жителів). Маркевичі володіли Турівкою і в XIX столітті. Підпоручик Ілля Іванович Маркевич і колезький асесор Іван Дмитрович Маркевич у 1817 р. отримали у спадок будинок і частину селян. Андрій Іванович Маркевич у 1818 році успадкував Турівку разом з хутором Жадьківським. Його син Микола Андрійович із сестрами Євдокією і Варварою з 1832 року володарі Турівки.

Після реформи 1861 року в Турівці було створене Волосне правління Тимчасово зобов'язаних селян, якому були підпорядковані 5сільських громад (759 ревізійних душ). Козаки Турівки підпорядковувались Рудівському Волосному правлінню відомства Палати державного майна. Після реорганізації волостей 1867 Турівка стає центром волості 3-го стану. У 1872 році на кошти поміщика Івана Маркевича була споруджена нова дерев'яна церква. У 1886 році тут налічувалось 295 дворів селян-власників, які входили до 3-х сільських громад (Маркевичівська 1-а, Маркевичівська 2-га та Фріц-Ушаківська), існувало 6 дворищ козаків і 3 двори міщан. В селі налічувалось 312 хат з 1714 мешканцями в них. В селі діяла церква, земське початкове однокласне училище, засноване у 1871 році, працювало 4 шинки, 5

крамниць, 8 вітряків. З 1895 року щосереді селяни Турівки і жителі навколишніх сіл збирали сільський базар. Кожного року відбувалися 4 ярмарки: Трьохсвятительський (30січня); Пантелеймонівський (27 липня); Преображенський та Вознесенський. У 1903 році Михайло Миколайович Маркевич разом з братом Борисом Миколайовичем мали 732 десятини землі. У 1910 році Маркевичі в Турівці (разом з маєтком Фріцатаха та Прохорівкою) мали 371 госпуду, з них сім дворищ козаків. Всього проживало 2203 мешканці, серед котрих було 15 теслярів, 14 кравців, 6 шевців, 1 столяр, 2 ковалі, 1 слюсар, 79 ткачів, 1 візник, 55 поденників, 29 займалися інтелігентними та 271 іншими неземлеробськими заняттями, а інше доросле населення займалося землеробством на 2157 десятинах чорнозему. У земському початковому однокласному училищі навчалося 114 хлопчиків та 22 дівчинки.

В 1902 році була збудована нова дерев'яна церква Всіх Святих, яка у радянський період знищена, а у 1912 році була відкрита жіноча школа грамоти. Землевласниками в цей період у Турівці були поміщики: Михайло Миколайович і Степан Дмитрович Маркевичі, Володимир Васильович і Василь Васильович Масляннікови та Р.М.Милорадович.

У 1923 році створений Турівський район Прилуцького округу, який межував з Яблунівським, Яготинським, Малодівицьким районами та Ніжинським округом. Він займав площу 508,6 км² і налічував 13 сільських рад, 7803 господарств, 37477 жителів, які мешкали в 50-ти населених пунктах: с.с. Аркадіївка, Вейсбахівка, Гнилиця, Згурівка, Красне, Миколаївка, Оржиця, Пасківщина, Піддубівка, Погреби, Середівка, Турівка, 36 хуторів, 2 господарства, цукроварня. У серпні територія Вейсбахівської сільради була передана до складу Малодівицького району. У 1930 році в Турівський район входило 13 сільських рад, 47 населених пунктів (в т.ч. 33 хут, 3 господарства, цукроварня), було 7343 дворищ з 35634 жителями. Після розформування 13.06.1930 Прилуцького округу, територія його тимчасово відійшла до Лубенського округу. У 1925 році село Турівка

налічувало 530 дворич з 2289 мешканцями, а в 1930 році село зменшилось до 434 дворич з 1910 мешканцями.

У 1930 році до Турівки приєднаний хутір Новоселівка який входив до Турівської сільради Турівського р-ну Прилуцького округу в 1923-1930 роках. Хутір був розташований за 500 метрів від с. Турівки. 1925 році в Новоселівці було 15 дворів, 65 жителів. У 1930 році – 89 дворів, 403 жителі. Нині до Турівської сільської ради входять села Ільїнське, Петровське, Урсалівка.

КОНОНЕНКО МУСІЙ СТЕПАНОВИЧ

Народився 22 серпня (3 вересня) 1864 року в селі Турівка. Український поет і прозаїк, літературний псевдонім Багатий Марко. Активний діяч кооперативного руху та головний координатор Братства тарасівців. Залучив до братства Миколу Міхновського. Син кріпака, освіту здобув самотужки. В дитинстві служив у наймах. Відбувши солдатчину, працював в управлінні Південно-Західної залізниці в Києві, господарював на селі, служив інструктором Лубенської споживчої кооперації. В 1917 році поселився в Полтаві. Роботу поєднував з літературною діяльністю. Вперше опублікувався 1883 року, видавши у Києві поему «Нещасне кохання». До раннього періоду творчості належить «Ліра» (К., 1885) — збірок поезій, «Москаль, змії та царівна» (1889), «Княгиня-кобзар» (К., 1889) та «З Богом не змагайся» (К., 1895). Друкувався в Галичині, в часописах «Зоря», «Правда», «Дзвінок», «Літературно-науковий вісник». Є автором збірок поезій «Струни» (1908), «Хвилі» (кн. 1—6, 1917—1918). Серед віршів Кононенка є покладені на музику та стали піснями: «За нелюбом», «Вечір» («Сховалось сонце за горою»). Створив поеми «Мати», «Свекруха», легенду «Покута». В 1914 році видав книжку «Кооперативи Лубенського повіту», де помістив події з життя та побуту селян. Шевченкознавець. Написав «Оповідання про Т. Шевченка: 3 народних уст» (1892) та нарис «На Шевченковій могилі» (1894). Після встановлення радянської влади заарештований в Полтаві, захворів у в'язниці на сухоти. На початку 1922 року дружина перевезла смертельно хворого

до Нових Санжар, де він невдовзі й помер 14 червня 1922 року. Похований в Нових Санжарах.

МАРКЕВИЧ МИКОЛА АНДРІЙОВИЧ

У Турівці пройшли дитячі роки Миколи Маркевича (1804-1860), відомого українського історика, поета, автора поетичної збірки «Украинские мелодии», етнографа, фольклориста, музиканта. М.Маркевич поклав на музику вірш Шевченка «Нащо мені чорні брови», а Шевченко присвятив Миколі Андрійовичу вірш «Бандуристе, друже сизий». Маркевич на-

родився в селі Дунаєць, Глухівського району, Сумської області. Його матір – графиня Анастасія Василівна Гудович гербу Одровонж. Він мав маєток у Москві, але з 1824 року все життя прожив у Турівці. Завдяки творчій діяльності Маркевича Турівку неодноразово відвідували Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Віктор Забіла, композитор Глінка й Олександр Пушкін у його маєтку з палацом та великим парком над рікою Перевід. Там він і похований. Завдяки зібраним Маркевичем архівних документів, які використовуються вченими для багатьох історичних праць.

М.А.Маркевич залишив помітний слід в історії України. 25.06.1989 на могилі Маркевича споруджено пам'ятник.

МІХНОВСЬКИЙ МИКОЛА ІВАНОВИЧ

Село Турівка батьківщина відомого видатного українського політичного та громадського діяча Миколи Івановича Міхновського, який народився 31 березня 1873 року. Правника, публіциста, основоположник, ідеолог і лідер самостійницької течії українського руху кінця XIX — початку XX ст., автора славнозвісної брошури «Самостійна Україна», один з організаторів українського війська, борець за незалежність; співзасновник першої політичної партії у Наддніпрянській Україні — Револьюційної української партії (РУП); лідер Української народної партії, співорганізатор Української демократично-хліборобської партії, член Братства самостійників; ідеолог державної самостійності України.

Освіту здобув у Прилуцькій гімназії у серпні 1891 року і юридичному факультеті Київського університету. З початком Української революції на громадсько-політичній та військовій службі. 16 березня 1917 року створив товариство «Український військовий клуб імені гетьмана Павла Полуботка» і його очолив. Того самого дня військовий Конгрес Київського гарнізону створив Український військовий організаційний комітет і ухвалила організацію власної національної армії. Конгрес обрав Міхновського членом Центральної Ради від Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка. На I Всеукраїнському військовому з'їзді (5 — 8 травня 1917) Міхновський обраний у склад Українського військового комітету УНР. Після встановлення в Україні радянської окупаційної влади ДПУ арештувало Міхновського, а вже наступного дня, 3 травня 1924 року його було знайдено повішеним. Похований М.Міхновський на Байковому цвинтарі, на могилі встановлено пам'ятник.

5 квітня 2013 року в селі Турівка відкрито пам'ятник Миколі Міхновському.

ЧЕРЕВКИ НА ОСТРІВЦЯХ

На території села Черевки більше всього існували 4 городища з часів Київської Русі, про що свідчать на території села острівці-фортеці в заплавах Супою. Культурний шар цих городищ більше всього використаний для селітряного виробництва, започаткованого ще з 1585 року Константаном Острожським, який осадив тут козацтво. Після смерті Острожських селітряне виробництво було продовжено васалами короля згідно привілею, спочатку Яном Чернишевським, а потім з 1625 року Бартоломієм Обалковським. Так древноруські городища на верхньому Супої були повністю вичерпані.

З 1590 року Черевками володів курінний отаман Дмитро Чередник, який 14 грудня 1598 року продав уряднику Баришевському, Софії Жолковській і майбутньому гетьма-

ну Запорозьських козаків Івану Сулимі. З 1568 року козачий курінь Черевків очолив Дорош Ющенко, а священиком Покровської церкви став отець Опанас. З 1623 року Черевківським курінним отаманом козаки обрали Петра Тищенка. Курінь увійшов до складу Яготинської сотні, яка в Переяславському полку створена у 1625 році. Козаки Черевків у 1630 році брали активну участь в повстанні Тараса Трясила (1630) та Івана Сулими (1635 р), а також були активними учасниками визвольної війни 1648-1654 років.

За описом 1729 року село уже належало Івану Бутович – бунчуковому товаришу, який: « мав у Яготинській сотні в с. Черевки посполитих 5 дворів малоґрунтових на 5 хат, 8 бездвірних хат убогих, всього 5 дворів, 13 хат та 2 двори слугителів» В селі діяла дерев'яна козацька церква Успіня Пресвятої Богородиці. Іванів батько Богдан Бутович ще у 1649 році отримав привілей від польського короля Яна-Казимира на земельні володіння. На карті французького інженера Гійома де Боплана 1650 року село Черевки позначене на правому березі Супою. Згідно Генерального опису лівобережної України 1765-1799 років село Черевки лишалось в складі Яготинської сотні.

Станом на 14 жовтня 1841 року власницьке село Черевки при річці Супій належало до державного (казенного) майна, нараховувало 1622 особи з 330 дворами. Діяла православна церква, 2 постійних будинки, лавка, базари по середах, 3 ярмарки на рік, 49 вітряних млинів. Станом на 1885 рік у селі Лехнівської волості Черевках мешкало 1272 особи, які мешкали у 243 будинках, існувала православна церква, 2 постійних будинки та крамниця. З 1781 року Переяславський повіт був включений в Київське намісництво Малоросійської губернії, Згідно ревізії 1781 року в селі Черевки було двісті дев'ять хат. У шістдесят одній хаті проживали сім'ї виборних козаків, у тридцяти восьми — козаків-підпомічників, у ста десяти — посполитих, різночинних, козацьких підсусідків та підсусідків владики. Населення села складало три різночинці, два представники духовенства, один церковник. Село належало казенним людям різних чинів, козакам і власникам колезьких асесорів Петра і Данила Бутович. Всього у ньому проживало 710

чоловік. До села відносились хутори: перший – бунчукового товариша Бутовича (одна хата), другий – осавула сотенного Бородіна (три хати), третій - козака Шилока (одна хата). З 1802 року село Черевки були підпорядковані Полтавській губернії Переяславському повіту Лехнівській волості. У 1913 році в селі мешкало близько 2000 жителів, була церква, щотижневий базар і три ярмарки. В селі було 50 млинів. З 1921 по 1923 рік Черевки в Полтавському повіті Київської губернії. У 1923 році в Черевках проживало 2071 житель. До 1937 року село в складі Київської округи. З 1937 по 1963 рік стало підпорядковуватись Березанському району, а з 1986 року – Яготинському району. Після 1986 року село в складі Згурівського району.

Черевки розташовані біля Згурівки на протилежному правому березі Супою.

НІНА ЄВТУХІВНА ПАВЛЕНКО

Ніна Явтухівна народилася 29 квітня 1932 року в с. Черевки, тепер Згурівського р-ну Київської області — українська бандуристка, народна артистка УРСР. В 1958 закінчила Київську консерваторію, працювала в Київській філармонії з 1961 року в складі тріо бандуристок з Н. Москвіною та В. Третьяковою. З 1980 року Ніна Євтухівна працює старшим викладачем по класу бандури в Київській консерваторії. Кавалер ордена "Знак Пошани".

ЛИЗОГУБОВА СВОБОДА

Засновником Лизогубової свободи був бунчуковий товариш Лизогуб Семен (? - 1734). Він з тих нечисленних представників козацької старшини, які пішли за І. Мазепою, прибули до шведів і залишались з ним до Полтавської битви. Пізніше Семен повернувся в рідні місця і був амністований, скоріше за все, через родинні стосунки з гетьманом Іваном Скоропадського. Семен Лизогуб у 1720 році купив за 100 злотих у Софії Миронів Алой ставок з гребелькою у верхів'ях ріки Оржиці. Акт угоди затверджений у Переяславському монастирі. Наступного року універсалом гетьмана Скоропадського дозволено йому зайняти на вічне по-

селення землі, пасовища, починаючи від верхів'я р. Оржиці і нижче - до купленої Софіївської греблі. З 1730 року нам же мала хутірець з двома дворами у своїй власності і дружина С.Лизогуба **Ірина Скоропадська**, дочка гетьмана. За ревізією 1723 р. тут уже мешкало у 48 хатах 83 сім'ї вільних посполитих. Землі Слободи простягалися тоді по периметру на 31 версту 424 сажні. По цій ревізії Яготин був центром козацької сотні, що складалася з 24 сіл, куди входила і Лизогубова свобода.. У 1734 р. Семен Лизогуб брав участь у польському поході і загинув у місті Гродно, де його і поховали в кафедральному соборі з належною пошаною. Генеральний опис 1765-1769 років згадує в переліку інших козацьких сіл в складі Яготинської сотні. Після смерті чоловіка Ірина Скоропадська жила в селі Андріївка, неподалік від Чернігова. Згідно опису Київського намісництва 1781 року Лизогубова Свобода відносилась до Пирятинського повіту Переяславського полку Яготинської сотні, де було сто три хати посполитих, різночинних, козацьких підсусідків та підсусідків владики. Потім Лизогубова Свобода була у власності княгині Варвари Олексіївни Рєпіної, внучки гетьмана К.Г.Розумовського. Переписом 1834 року значаться в Лизогубовій Свободі кріпості княгині В.А.Рєпіної в кількості 62 осіб, а також незалежні військові: Глотка, Живага, Жи-

вило, Жигаль, Молодченко, Музыченко, Панейванечко, Пивик, Телитченко і Чередниченко. Згідно "Списків населених місць Російської імперії" 1859 року в Пирятинському повіті Полтавської губернії значиться Лизогубова слобода при річці Сухий Оржиці, що мала 160 дворів з 1205 жителями: чоловіків – 601, жінок – 604. Церкви не було. З 1886

року Лизогубова Слобода стала називатися селом, а до цього жителі Лизогубової Слободи були приписані до приходу Успенської церкви с. Оржиця. Це була найближча церква, але перебувала в Прилуцькому повіті, а сама Лизогубова Слобода - в Пирятинському. Надалі це викликало певні непорозуміння. У клірській книзі Полтавської Єпархії відомості про церкву с. Лизогубова Слобода помилково розміщені в розділі "Прилуцький повіт". Там зазначено, що

Свято-Духівська церква в селі Лизогубова Свобода була побудована в 1886 році. Церква дерев'яна з дерев'яною дзвіницею, холодна. При церкві була бібліотека. Згодом з'явилися церковнопарафіяльна школа і церковнопарафіяльне піклування. У 1902 році було 2157 прихожан: чоловіків – 1059; жінок – 1098. Священик Володимир Михайлов Заборський, дяк Григорій Миколайович Ващинський, церковний староста селянин Кіндрат Космінович Гармаш.

В 1810 році в селі Лизогубова Слобода налічувала 119 дворів, в яких мешкало 1868 осіб. З них дорослих - 983 особи, дітей - 785. У 1925 село зросло до 559 дворів з 2755 жителями, а в 1930 році нараховувалось 594 двори, але громада зменшилась і нараховувала 1545 осіб.

ГЕТА ГОРДІЙ ІЛЛАРІОНОВИЧ

Народився в 1904 році в селянській родині в селі Лизогубова Слобода. У довоєнний час працював бригадиром рільничої бригади в Згурівському бурякорадгоспі. Бригада Гордія Гети щорічно перевиконувала план по вирощуванню цукрових буряків. У 1938 році зібрав 1080 центнерів цукрових буряків на своїй ділянці площею один гектар. За ці видатні трудові досягнення був нагороджений в 1939 році Орденом Леніна.

З початком війни був призваний на фронт. Воював на Південно-Західному фронті, з грудня 1941 року - в партизанському загоні імені Щорса., а 1945 року у складі 19-ї артилерійської дивізії на 3-му Українському фронті.

Після демобілізації працював керуючим відділенням Красноармійського бурякорадгоспу Згурівського району. У 1947 році його відділенням було зібрано в середньому по 806 центнерів цукрових буряків з ділянки площею 21 гектар. У 1948 році був удостоєний звання Героя Соціалістичної Праці «за отримання високих врожаїв цукрових буряків при виконанні радгоспом плану здачі державі сільськогосподарських продуктів в 1947 році і забезпеченості насінням зернових культур для весняної сівби 1948 року».

ГЕТА МАРІЯ ІВАНІВНА

Народився в селянській родині в селі Лизогубова Слобода. Ланкова Червоноармійського бурякорадгоспу Згурівського району. У 1946 році ланка Марії Гети зібрало в середньому 738 центнерів з кожного гектара на ділянці площею 2 гектари. У 1947 році була удостоєна звання Героя Соціалістичної Праці за високі трудові досягнення. У 1947 році ланка зібрало в середньому по 903 центнери цукрових буряків з ділянки площею 3 гектара. За високі показники у трудовій діяльності нагороджена в 1948 році Орденом Леніна.

ПОНОМАРЕНКО МИКОЛА ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Народився в селі Лизогубова Свобода 22 червня 1938 року. Головний інженер проєктів, зам. головного інженера ВНІПІТРАНСГазу, кавалер Ордена Дружби Народів. Здійснював проєктування і будівництво сільського газопроводу.

ШУЛЬГА ВІТАЛІЙ ФЕДОРОВИЧ

Народився в селі Лизогубова Свобода 23 лютого 1931 року. За фахом геолог, доктор геолого-мінералогічних наук, професор. Помер 27 лютого 2013 року.

ПАСЬКІВЩИНА

Село Пасківщина засноване в 1612 році, як хутір Пасківський, козачий в складі Биківської сотні. Розташоване на правому березі р. Переводу (правої прит. р. Удаю), за 5 км від с. Турівки. Потім входила до Басанської сотні Переяславського полку, до Козелецького повіту (1782-1796), до Пирятинського повіту (1797-1802), до Прилуцького повіту (1802-1923), до Турівського р-ну Прилуцького округу (1923-1930). Згадується в Генеральному описі лівобережної України 1765-1799 років як хутір Пасківський, що входив в Басанську сотню. Зазначений в історичних документах 1781 року, як хутір Пасківщина, який належав графу Кирилу Григоровичу Розумовському. У 1781 році в хуторі було 54 хати «посполитих власницьких, різночинських і козачих підсусідків». налічувалось 267 душ чоловічої статі податко-

вого населення. У 1797 році в селі проживало 267 душ чоловічої статі податкового населення. Наступна письмова згадка за 1859 рік повідомляє, що в селі 157 дворів і 1038 жителів і село Пасківщина належало Василю Петровичу Кочубею. У 1861-1866 роках селяни села Пасківщина були підпорядковані Оржицькому Волосному правлінню тимчасово зобов'язаних селян. Після реорганізації волостей Пасківщина в 1867 році увійшла до Турівської волості 3-го стану. В 1886 році в селі було 260 дворів селян-власників, 1 двір міщан і 273 хати, в яких мешкав 1461 житель. У 1892 році була збудована дерев'яна Василівська церква, яка була приписана до Успенської церкви с. Оржиці. При церкві діяла змішана церковнопарафіяльна школа. У 1910 році було вже 315 господарств, з них селян - 309, євреїв - 1, інших непривілейованих - 2, привілейованих 3, налічувалось 1719 ж жителів по таким напрямкам трудової діяльності: 7 теслярів, 9 кравців, 6 шевців, 2 ковалі, 1 слюсар, 137 ткачів, 2 візники, 61 поденник, 10 займалися інтелігентними та 180 чоловік неземлеробськими заняттями. Все інше доросле населення займалося землеробством на 894 десятинах придатної землі. Землевласниками були поміщики В.П.Кочубей та Є. Кошелевата. У 1923-1930 роках Пасківщина стала центром однойменної сільради. У 1925 році в селі було 419 дворів і 2084 мешканців. У 1930 році дворів збільшилось до 441-го, але мешканці не перейшли межу 2084-х осіб. Після аварії на ЧАЕС у 1986 році населення с. Стечанка Іванківського району переселено в Пасківщину.

КИРИЙ ІВАН ІВАНОВИЧ

Народився 12 червня 1924 року в с. Пасківщина.

Український письменник, прозаїк. член НСПУ. Автор низки дитячих книг, збірок оповідань і повістей про Т.Шевченка і І.Франка. Писав твори для дітей «Як ми їздили в Каховку», «Сигналісти», «Мій друг Кася», «Пташкам літати в небі», «Вечеря для зайця», «Братова медаль», повість «Спасибі вам, люди!», «Над Дніпром» та збірки повістей та оповідань «Ровесники», «Загадковий Ус», «Скарга прокурору», «Хлопці з Вишневого», «Після грози». Окремі твори

Кирія перекладено російською, білоруською і казахською мовами.

Помер 24 грудня 1998 року похований на Байковому цвинтарі м. Київ У Переяславі-Хмельницькому на честь І.Кирія встановлена меморіальна дошка на будинку по вулиці Гімназійній, 20а, де протягом 1968—1971 років проживав письменник, та у 2014 році названа вулиця на честь письменника.

НОРЦОВ ПАНТЕЛЕЙМОН МАРКОВИЧ

Народився 28 березня 1900 року в селі Пасківщина.

Оперний співак (баритон), вокальний педагог. Народний артист РРФСР (1947). Лауреат Сталінської премії першого В дев'ять років батьки віддали його в Київський хор Калішевського. Заробляючи на життя юнак паралельно навчався у міській п'ятій вечірній гімназії і три роки займався у професора Київської консерваторії Цвіткова, а потім був зарахований до консерваторії. Під час навчання працював у Київському оперному театрі. В 1925 році закінчив консерваторію. В цьому ж році в Києві був на гастролях Московський театр Станіславського і Константин Сергійович запропонував Пантелемону працювати в Москві. Він погодився і в Москві пройшов конкурс на відбір голосів до Великого театру та був зарахований в його труп. В 1926 році він повернувся до Києва, був ведучим співаком оперного театру. З 1927 року знову працює у Великому театрі Москви, гастролює за кордоном. З 1962 року викладає в Московській державній консерваторії імені П. І. Чайковського. У 1973 році йому присвоєно вчене звання професора.

Нагороджений Орденом Леніна, двома орденами Трудового Червоного Прапора і багатьма медалями.

Помер 15 грудня 1993 року, похований в Москві.

СЕЛА – СУПУТНИКИ ЗГУРІВКИ

АРКАДІЇВКА

Село Аркадіївка розташована на княжих, королівських, а потім гетьманських землях, які наділялись гетьманам на час перебуванні на посаді – вислуги протягом двох століть і остаточно перейшли у власність гетьмана Кирила Розумовського та його сина Петра. Князь Петро Розумовський, перед смертю згадав свою осиротілу онуку княжну Софію Миколаївну В'яземську і в 1823 році заповів землі Згурівського маєтку. У 1824 році княгиня Софія В'яземська взяла шлюб з Аркадієм Васильовичем Кочубеєм, разом з ним у 1825 році збудувала Згурівський палац з невеликим парком і ставками і володіла маєтностями до смерті. Овдовілий Кочубей з 1834 року почав облаштовувати Згурівський маєток. Він насадив паркові дерева та створив у віддалених земельних володіннях нові села. За пропозицією управителя маєтком Дубицького і під його керівництвом на протязі 1838 року були започатковані нові села: Аркадіївка, Софіївка і Петрвасник. Аркадій Кочубей наділив в кожному із сіл більше 100 земельних наділів для молодих сімей села Згурівки та переселенців з його Гутівського маєтку. У селі Аркадієвці в кінці 1838 року з допомогою Кочубея були зведені перші 36 будиночків і навесні наступного року село зажило своїм самобутнім життям. У 1950 році Згурівський маєток покійної матері з новими селами Аркадіївка, Софіївка і хутором Петрвасник успадкували його сини порівну Петро і Василь Кочубеї, причому Василь дав брату цілковите доручення управляти усім маєтком.

До 1859 року село Аркадіївка зросло майже в 4 рази: налічувало 136 будинків, в яких мешкало 847 осіб селян. За десятиріччя існування села Петро Кочубей поставив сільську каплицю, а поряд села на землях власника виріс

завод породистих овець. Утілюючи реформу 1861 року він наділив на кожного дорослого селянина три десятини землі і кожному юнаку до 20 років – півдесятини. Згідно реформи селяни Аркадієвки були підпорядковані Згурівському Волосному правлінню тимчасово зобов'язаних селян. Після реорганізації волостей Аркадієвка увійшла до Згурівської волості 3-го стану. У 1880–1881 роках Петро Аркадійович допоміг сільським прихожанам збудувати сільську церкву з бібліотекою та церковно-приходською школою. Духівником церкви був Олександр Іванович Філіпович, а старостою селянин Василь Карпович Герасименко. У 1886 році село мало уже 219 будинків і з них 212 господ селян власників та 7 ремісничих та церковних господ із 1292 жителями, діяла та ж дерев'яна церква, 2 шинки, 2 кузні, 30 вітряків і 4 олійниці. 1891 року за запитами селян Петро Кочубей із своїх володінь виділив безкоштовно 4 десятини землі для пасовища худоби, а 18 десятин внадав громаді для пасовища в оренду за 216 карбованців у рік. Своє господарство він перебудував в економію, поряд Терлещанського лісу заснував хутір Арпас. Він впровадив наукові досягнення агротехніки, закупив сільськогосподарські машини, мінеральні добрива, розводив породистих овець. Замість відпрацювань Кочубей наймав сезонних робітників. Хоча наймана праця обходилася йому дорожче від колишніх відпрацювань, але доходи економії стали більшими. Для найманих селян заробітки в економії теж приносили більше доходів ніж прибутки особистого селянського господарства. У 1901 році він допоміг церковній громаді добудувати дзвіницю до Аркадієвської церкви.

Після смерті Перта Аркадієвича з 1892 року власником маєтку стає Василь Петрович Кочубей. У 1910 році в селі разом з фільварками економії Кочубея на хуторі Арпас налічувалось 267 господарств. Село мало 260 селянських господарств, одне козацьке господарство, три єврейських,

два господарства непривілейованих і одне привілейоване. В селі налічувалось 125 ткачів, 100 поденників, 18 теслярів, 10 кравців, 2 шевці 2 столяри, 1 коваль, 1 слюсар, 13 осіб займалося інтелігентними і 90 осіб іншими неземлеробськими роботами, а інше населення в кількості 1118 осіб займалося землеробством на 2738 десятинах придатної землі, були дві церковнопарафіяльні школи, відбувались кожної неділі базари і 4 ярмарки на рік (Аркадіївський з 26 січня, Проводський на Хоминій неділі, Іллінський з 20 липня, Покровський з 1 жовтня).. У 1910 році він добудував праве крило до батьківського палацу і розширив його до 40 кімнат, а у 1913 році в селі Аркадіївка відкрив земське початкове однокласне училище.

З 1917 року в селі встановлено радянську владу, зусиллями більшовиків організовано сільську раду, першим головою обраний Трохим Омелянович Лшко, а головою комітету незалежних селян був обраний Іван Іванович Сверенюк.

У 1923-1930 роках Аркадіївка стає центром сільради разом з хутором Арпас розташованого за 4 км від сільради, у степу, по дорозі з с. Аркадіївки до с. Пасківщини, звідки й назва - Ар(кадіївка) і Пас(ківщина) і хутором Бурчака за 3 км від села. Аркадіївка у 1925 році налічуваа 354 дворів з 1807 жителями, а в 1930 році вирости до 378 дворів з 1962 жителями. Хутір Арпас, що виник як панська економія в 1891 році мав 1 двір з 30 жителями, а в 1930 році виріс до 5 дворів, але в них проживало 10 осіб. Арпас на початку 1970 року перейменовано в село Терлещина. Хутір Бурчака у 1930 році мав 1 двір з 8 жителями, які вимерли під час голодомору 1932-1933 років і нині хутір не існує. Хутір Микитченка - Аркадіївської сільради Турівського району Прилуцького округу в 1923-1930

роках. розташований за 3 км від с. Аркадіївки. 1930 - 1 двір, 8 жителів. Нині не існує.

У 1931 році створений колгосп, головою якого був обраний Григорій Панкратович Колодій.

Голодомор 1932-1933 років скошив майже половину жителів села Аркадіївки. Той факт, що в селі після голодомору у 1934 році був створений дитячий притулок, дає підстави визнати багатьох страчених голодом молодих батьків, працюючих до останнього подиху за трудовні, на які діставалось по 3 пампушки в день. Рятуючи від голоду пампушками своїх дітей, виснажені голодом і роботою їх сотні відійшли у вічність. Сільські старожили пам'ятають навіть епізоди канібалізму. Усвідомлюючи жахливий стан

колгоспників у 1933 році правління, рятуючи людей від смерті, видало по 30 кг зерна, та сталінський режим ув'язнив голову колгоспу на 8 років позбавлення волі. Більш того, у 1937 році сталінська «трійка» безпідставно засудила на довічне ув'язнення волелюбних односельців Андрія Олещенка і Івана Чміля, як «ворогів народу».

В роки Другої Світової війни на фронтах загинуло 122 жителя Аркадіївки, яким у 1965 році вдячні односельчани спорудили щонайбільший пам'ятник на Згурівщині, а згодом спорудили з чорного мармуру пам'ятну Стеллу жертвам Голодомору.

Рішенням виконкому Київської обласної ради депутатів трудящих від 9 лютого 1970 року № 767 «Про зміни в адміністративно-територіальному поділі окремих районів області» село Терлещина підпорядковане Аркадіївській сільській раді Яготинського району.

У 1986 році в селі Аркадіївка споруджено 160 будинків і переселено з Чорнобильської зони 353 жителів се-

ла Рудки та Розізжа. Для переселенців було збудовано нову школу, їдальню, магазини, лазню та Будинок побуту

ПАЛІВОДА ЄВДОКІЯ ЯКІВНА

Народилася в с. Аркадіївка. Ланкова місцевого колгоспу, під керівництвом якої на площі 5 га її ланка вирощувала на протязі багатьох років по 567 ц/га цукрових буряків.

Нагороджена трьома орденами Леніна, орденом Жовтневої Революції, низкою медалей і почесних грамот.

СОФІЙКА

На сайті Згурівської районної адміністрації про історію села Софіївка написано 4 речення: « До складу Войківської сільської ради входить с. Софіївка. Розташоване за 7 км від с. Войтове, від центру району - за 12 км, від м. Києва - за 112 км. Площа населеного пункту - 178,8 га. Населення станом на 01.01.2011 - 201 особа. Виникло село Софіївка в кінці XVIII ст., а названо на честь княгині Софії.»

Це найбільш широка інформація від інших, які удалось віднайти. Деякі джерела подають рік заснування села 1820-й, який не підтверджується історичними джерелами..

Біля Софіївки два кургани скіфського періоду другої половини V — початку IV віків до н. е. розвідані завідувачем археологічного відділу природно-історичного Полтавського губернського земства В.М Щербаковським у 1915 році. Серед прикрас до скіфської кінської вуздечки знаходились нащічники у вигляді зображення стегна і двох лап кошачого хижака.

ПРИКРАСИ КІНСЬКОЇ ВУЗДЕЧКИ
З КУРГАНУ БІЛЯ с. СОФІЙКИ

Поряд із селом Софіївка знаходиться поселення пізньої Трипільської культури, датоване не раніше 2650 року до н.е. Про це свідчать матеріали експедиції 1963 року Інституту археології під керівництвом Ю.М.Захарук. Вчені провели дослідження північної околиці села

Софіївка. На ділянці тераси площею 3 га виявили сліди 8-ми площадок, з яких дослідили 2-ві не пошкоджені оранкою. На площадках знайдені зернотерки, глиняні жіночі фігурки та фрагменти кераміки, які належали 136 посудинам – горщикам та мискам. Виявлено 19 горщиків з малюнками дерев у верхній частині і округлення від якого опускались з проміжками короткі лінії. Миски за формою конічні і напівсферичні з яких 14 прикрашено з середини під вінцями насічками і перехресними лініями. Раніше, ще у 1948 році Ю.Захарук обстежив поблизу цього поселення могильник пізньої трипільської культури, що, мабуть, відноситься до поселення.

Отже землі навколо Софіївки належали нашим предкам – трипільцям, які згодом були підкорені кіммерійцями, а потім іншими пришлими племенами ямної культури і пройшли з ними еволюційний шлях осілого, рільничого населення майбутніх українських земель. Під час Київської Русі і Речі Посполитої землі Софіївки належали князям. Після визвольних змагань Богдана Хмельницького стали належати до гетьманської бурави кожного наступного гетьмана протягом двох століть і остаточно перейшли у власність останнього гетьмана Кирила Розумовського, а від нього у спадок сину Петру. Князь Петро Розумовський по смерті у 1823 році землі заповів своїй осиротілій онуці – княжні Софії Миколаївні В'яземській разом із Згурівським маєтком. З 1824 по 1834 рік княгиня Софія В'яземська була у шлюбі з Аркадієм Васильовичем Кочубеєм. Овдовілий Кочубей з 1834 року почав облаштовувати землі померлої княгині і за пропозицією управителя маєтком Дубицького на протязі 1838 року започаткував нові села: Аркадіївку, Софіївку і Петріваснік. Аркадій Кочубей наділив в кожному із сіл більше 100 земельних наділів для молодим сім'ям села Згурівки та переселеним кріпакам з його Гутівського маєтку. У селі Софіївці в кінці 1838 року з допомогою Кочубея були зведені перші 24 будиночки і заселені його кріпаками. Село Кочубей назвав на честь своєї покійної дружини княгині Софії Миколаївни Кочубей (В'яземської). У 1950 році Згурівський маєток покійної матері з новоутвореними селами Аркадіївка, Софіївка і хутором Петріваснік успадку-

вали порівну її сини Петро і Василь Кочубеї, причому Василь дав брату цілковите доручення управляти усім маєтком. Після смерті Петра Кочубея з 1892 року село Софіївка перейшло у спадок його молодшому сину князю Василю Петровичу Кочубею перебувало у його власності до 1918 року. Князь відмовився від усіх маєтків на користь держави і емігрував до Бельгії.

ВОЛОДИМИРСЬКЕ

Надто цікава історія села Володимирського, як і попередніх сіл Аркадіївки і Софіївки, які мають родинні корені в провінціальній Згурівці.

Село Володимирське виникло разом з ними в один і той же 1838 рік, але до 1927 року мало іншу назву – село Петрваснік. Заснував село Аркадій Кочубей на віддалених від Згурівки північно-східних землях для упорядкування обробітку і охорони врожаю. У своїх письмових записках А.Кочубей згадує, що у 1837 році за пропозицією управителя Згурівськими маєтностями Дубицького виник проект заснування сіл на віддалених землях, а уже з весни наступного 1838 року розпочалося їх будівництво, в якому брали участь майбутні мешканці. Вхідчини святкували навесні 1839 року, але безперечно, деякі хатки, збудовані переселенцями з Гутівського маєтку А.Кочубея, були обжиті на рік раніше. Село назване в честь трьох синів Аркадія і Софії Кочубей – Петра, Василя і Миколи – Петр-Вас-Ник.

З 1891 року в селі Петрвасник знаходилась економія, створена П.А.Кочубеєм. З 1892 року власником села стає його син Василь Петрович Кочубей. На революційній хвилі 1905 року відбулися погроми маєтків Кочубея, організовані революційно налаштованими згурівчанами і оржицькими кріпаками під впливом односельчанином Івана Ніжинського. 19 листопада вони зламали комори в Петрвасминській економії і розікрали майно та збіжжя, а наступного дня влаштували безчинство у виробничих маєтках Згурівської економії. Винуватців було заарештовано, а майно повернуто. В 1910 році Василь Кочубей розпочинає будівництво Згурівської цукроварні із залізницею до міста Яготина. У

1913 році збудована залізниця проходила біля села Петрваснік, Майського, Сотниківки, Кайнарів, Дворківщини і Воронівщини до залізничної станції Яготин. У 1918 році село було націоналізоване і входило з 1923 по 1927 рік в склад Турівської волості Прилуцького повіту. Тут в 1927 році був заснований Володимирський радгосп, який у 1928 році увійшов до Згурівського цукрокомбінату. Село перейменовано з Петрваснік на Володимирське.

Рішенням виконкому Київської обласної ради депутатів трудящих від 9 листопада 1970 року № 767 «Про зміни в адміністративно-територіальному поділі окремих районів області» село Володимирське було включено в облікові дані Згурівської селищної ради Яготинського району і було підпорядковане до рішення виконкому Київської обласної ради народних депутатів від 21 жовтня 1985 року № 349 «Про зміни в адміністративно-територіальному поділі...», яким село Володимирівське передано від Згурівської селищної ради новоутвореній Шевченківській сільській раді з центром у селі Шевченкове Яготинського району.

ШЕВЧЕНКОВЕ

Шевченкове – центр Шевченківської сільської ради в яку входять села Володимирське і Майське.

Хутір Шевченківський заснований у 1921 році на землях Василя Петровича Кочубея де знаходились виробничі і жилі приміщення економії та заводу елітних овець. Назву хутір отримав на честь Тараса Григоровича Шевченка, який оставив помітний слід в культурно-мистецькій історії краю. Він гостював у Турівському маєтку Маркевича, зупинявся ненадовго у Згурівці на прохання брата Варфоломія дізнатися про умови роботи управителем Згурівської економії. Тарас Григорович особисто знав Перта Аркадійовича Кочубея і виконував йому художні замовлення. Він милувався селом Красним, коли їхав диліжансом з Києва через Нову Басань, Новий Биків, Згурівку і Турівку до Прилук і Санкт-Петербурга.

Після заснування хутір належав до Згурівської сільської ради Турівського р-ну Прилуцького округу з 1923 до

1930 року. У 1930 році уже село Шевченкове у якому 79 дворів і 395 жителів. Нині с. Шевченкове в складі Згурівського району з населенням 265 осіб.

ВЕРБА ГРИГОРІЙ МИТРОФАНОВИЧ

Народився 9 грудня 1938 р. у с. Шевченкове Згурівського р-ну Полтавської (нині Київської) області. Закінчив семирічку у селі Безуглівці в 1953 році, Переяслав-Хмельницьке педагогічне училище і Ніжинський педагогічний інститут у 1962 році з відзнакою. «Відмінник освіти України», «Почесний член німецько-українського наукового об'єднання ім. проф. Ю. Бойка-Блохина у Німеччині». Працював у Переяслав-Хмельницькому державному педагогічному університеті імені Григорія Сковороди доцентом кафедри теорії музики. Видав ряд наукових праць: «Григорій Сковорода і музика» (1997), «Григорій Сковорода на межі тисячоліть: проблема перекладу» (2001), «Перечитуючи Сковороду: коментарі до кількох хрестоматійних поезій Г. Сковороди» (1998), «До Сковороди істинного»

КОЗАЦЬКЕ І ВОЛОСНЕ УПРАВЛІННЯ

БИКІВСЬКА ВОЛОСТЬ

Волостна система управління землями запчаткова у Київській Русі і її адміністрація – в основному це були бояри наближені до князя – мали необмежену владу управління. Після звільнення від татаро-монгол земель Київської русі князь Великого князівства Литовського у своїх грамотах обіцяв дотримуватися колишніх прав і звичаїв, що існували до ординського вторгнення. З того часу усі українські землі вважалися власністю великокнязівської династії, хоча певний час зберігали певні риси автономії і давні місцеві звичаї. У більшості українських удільних князівств у XIV—XV століттях продовжувала існувати волосна система адміністративно-територіального поділу. Наприкінці XIV століття виникли нові судово-адміністративні одиниці — пові-

ти. У 1452 році волинські землі були перетворені на провінцію Великого князівства Литовського. Слідом за Волинським у 1471 році була скасована і Київська провінція. Таким чином, наприкінці XV століття залишилися невеличкі уділи князівств тільки на Чернігівщині. На початку XVI століття уряд Великого князівства Литовського здійснив реформу, якою було введений однаковий для усіх земель адміністративно-територіальний поділ. Основною територіальною одиницею визнавалося Київське воєводство повітами якого були Київ, Овруч, Чорнобиль, Житомир, Черкаси, Переяслав. Головною фігурою в системі місцевого управління стає воєвода, який призначався практично на необмежений строк. Він очолював місцеву адміністрацію, стежив за своєчасним стягненням державних і князівських податків, відав питаннями організації війська, вирішував судові справи. Центральний Київський повіт воєводства називали ще каштелянією бо очолювався каштеляном, який виступав як помічник воєводи. До адміністрації воєводи належали повітовий маршалок, стольник і хорунжий. Згідно з Люблінською унією 1569 році була створена єдина держава — Річ Посполита з трьома провінціями — Велика Польща, Мала Польща з українськими землями, і Литву. Майже відразу після Люблінської унії починається широка роздача землі польським панам на Київщині. Найбільше одержали в 1590 році Острожські та Вишневецькі. Сейм 1564-1566 роках здійснив реорганізацію місцевого управління на українських землях і за формою і структурою створив систему, яка існувала у Польському королівстві. Уся територія була поділена на 15 воєводств, у складі яких утворювалися 30 повітів. За своїм правовим становищем частина міст і містечок належали королю, чи князю, чи церкві або були приватновласницькими. Низовою адміністративною ланкою були органи самоврядування сільських общин. Вони склалися з отаманів або старост і підлеглих їм дрібних войтиків, сорочників. Головна їхня функція зводилась до своєчасного і повного збирання податків до князівської скарбниці. З історичних джерел відомо що в 1568 році Биківська волость складалась з 9 населених пунктів і була приписана до Острожського староства де з 1590

року Костянтин Острожський осаджує козацтво і створює у волості нові населені пункти. Згодом, Биківська волость відійшла до маєтностей короля Польщі Сигизмунда I Старого. Король у 1592 році за причетність до козацького повстання під проводом Косинського відібрав Биків від князя Юрія Семеновича Рожиновського, зятя гетьмана низових козаків Остафія Івановича Дашковича. Після смерті Острожського польський король в грудні 1620 року віддає староство Переяславське Волинському воєводі, князю Івану Заславському, а потім, 21 серпня 1621 року передав в управління королівському коморнику Варфоломію Обалковському. Після визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького у 1648 році Биківська волость з селами, що відносились до Биківської козацької сотні потрапляє в управління сотників: Онопрія Величко, потім з 1650 по 1653 до Івана Бородатого, з 1654 по 1662 рік до Єфрема Биківського, а 1662 році переходить у власність за вислугу до переяславського полковника Якіма Сомко, якого у квітні 1662 року в містечку Бикові на козацькій раді обрали гетьманом. Відомо, що за часи перебування на посаді Переяславського полковника Івана Мировича Биківська волость лишилась у гетьманському підпорядкуванні. Історичні джерела козаччини повідомляють, що з 1687 року за гетьманства Івана Мазепи Биківську волость приєднано до рангових. До складу волості належали Биків, Білоцерківка, Вороньків, Веприк, Згурівка, Середівка, Старий Биків, Козацьке, Макиївка, Миколаїв, Петрівка, Красне, Усівка які входили до гетьманських маєтностей, хоча в історичній літературі трапляються думки, що Биківська волость пожалована гетьманам за Івана Скоропадського у 1708 році. Але історичні документи, зокрема гетьманські універсали, підтверджують, що Іван Мазепа уже з 1690 року розпоряджався волосними маєтками і передавав їх своїм підлеглим. Однак, після переходу Івана Мазепи на бік шведів, у першій третині XVIII століття за Івана Скоропадського (1708-1722) особливого розмаху набув процес скорочення гетьманських володінь. Він був змушений надати значні земельні масиви зі складу гетьманських фаворитам Петра I. Іван Скоропадський передав 1708 року у володіння пере-

яславського полковника Степана Івановича Томари Биківську волость, а той, в свою чергу, 17 грудня 1708 року передав полковому осавулі Степану Івановичу Бутовичу хутір Згурівку. Однак, у 1715 році після смерті полковника С. Томари гетьман І. Скоропадський Биківську волость забрав назад і залишив у «владенні двору гетьманського». Гетьманській булаві діставалися і реквізовані маєтки прихильників І. Мазепи. Наприклад, у Д. Горленка було вилучено села Ковтуновка, Яблунівка, Білошапки, Сергіївка, Мала та Велика Дівиця Прилуцького полку, які потім у 1714 році пожалувані Харлампієвому дівочому монастирю. Відповідно до царської жалуваної грамоти 21 травня 1718 року Івану Скоропадському та його нащадкам було даровано у довічне володіння м. Короп з належними до нього угіддями та селами, хут. Бахмацький, с. Кочурівку і Сопич; Биківську волость, с. Євминку та Рудковку, гетьманський двір у Глухові, с. Городище, с. Сасинівку і Липовицю та інші маєтності. Після смерті Скоропатського Биківська волость залишалася за його дружиною Анастасією Марківною до її смерті, а потім відповідно до жалуваної грамоти від 15 (26) травня 1730 року Биківська волость без села Макіївки передана гетьману Данилу Павловичу Апостолу. Після смерті гетьмана Данила Апостола у 1734 році імператриця Анна Іоанівна скасувала гетьманство і Биківська волость перейшла в управління Малоросійської колегії. 1750 році Єлизавета Петрівна відновила гетьманство і на Глухівській раді в лютому 1750 року за вказівкою імператриці гетьманом Лівобережної України обрано Кирила Розумовського. Однак самого Кирила на церемонії не було, він не захотів їхати зі столиці в провінцію. Лише в 1751 році за суворим наказом імператриці Єлизавети, гетьман поїхав у Глухів. У 1762 році Биківська волость пожалувана гетьману Кирилу Розумовському. Після смерті гетьмана 1803 році Биківська волость переходить у спадок сину Петру Кириловичу та донькам Єлизаветі та Анні.

БИКІВСЬКА І БАСАНСЬКА СОТНІ

Биків (нині Новий Биків і Старий Биків) — було старовинне і найчисленніше поселення серед населених пунктів, що входили в систему оборонних рубежів Київської Русі. Поселення простягалося обабіч верхньої течії ріки Супій, має історичну українську назву. На карті Л.Похилевича поруч Бикова позначене поселення Бичикрай. На його околицях на правому березі Супою виявлено городище епохи бронзи (II тисячоліття до н. е.), а на лівому – кургани епохи бронзи (II тисячоліття до н. е.) та на території села городище Київської Русі. Биків населяють люди щонайменше 4000 років. Підтвердженням факту постійного проживання людей, виявлені могильники поблизу села Бикова, Макіївки, Погребів, Красного і Турівки. Одержані результати дослідження цих могильників дають підстави стверджувати, що вони відносяться до типу слов'янських і супроводжували поселення та городища XII-XIII ст., які виявлені поряд цих сіл. В XI ст. н.е., коли Київ об'єднавши полян, древлян, сіверян, улличів та тиверців, а згодом торків і половців, став політичним центром східних слов'янських племен, утворивши Київську Русь. Укріплення Биків входило до єдиної системи оборони державного порубіжжя, поєднане системою варті і захисту з укріпленнями Красне, Держикрай, Турівка. Через Биків проходили торгівельні зв'язки з Поволжям. В княжу добу міста Ніжин, Басань і Биков з ґрунтами і селами з 1117 року належали руським князям Сквир-Рожиновським. Цей рід в XIV ст. отримав підтвердуючі грамоти від князів Володимира Ольгердовича і Олелька Володимировича. За часів володіння Роженівських Биковим тут було споруджено фортецю для захисту рубежів князівства від степовиків. Біля фортеці, на лівому березі Супою розрослося поселення Новий Биків з переселенців Старого Бикова, Красного, Козацького, Турівки та інших існуючих на той час 9 навколишніх поселень.

Перша згадка про Биків належить до першої половини XIV століття, коли він входив до держави Джугидів. У другій половині XIV століття він був захоплений Державою Гедиминовичів і згодом увійшов в Литовсько-Руське велике

князівство. Спочатку Биків належав до удільного Київського князівства, а потім з 1471 року до Переяславського староства Київського воєводства Великого князівства Литовського, Руського та Жемантійського.

У 1503 році указом Великого князя литовсько-руського Олександра Ягеллона усі землі верхньої течії Трубежу і Супою були пожалувані боярину Дашкові Іванчичу, який розпочав осаджувати козацтво. Його син Остап Дашкевич, відомий отаман козацьких походів, у 1514 році заснував поряд з Биковим невеликі козацькі поселення Петрівку і Козацьке По смерті 1535 року Остапа Дашкевича Биків з Петрівкою успадкувала його сестра Милохна Дашкевичівна, а потім її донька Дохна Дублянська, одружена на Степану Дублянському. Їхній син Григорій Дублянський продав маєтності Бикова шляхтичу з Києва Андрію Кошколдовичу. За умови Люблінської угоди 1569 року Биків увійшов до складу Польського Королівства Речі Посполитої.

Андрій Кошколдович склав заповіт на Биків у спадок шляхтичу Андрію Ходика-Криницькому і по його смерті в 1592 році поселення перейшло у власність Криницького. У 1592 році відбулося відоме козацьке повстання під проводом Косинського в якому брали участь і козаки Бикова і навколишніх сіл. Згодом на початку XVII століття була утворена Биківська сотня на чолі з сотником Феськом (Федором) Лютаєм, як підрозділ Полтавського городничого полку Речі Посполитої, яка зазначена у реєстрі 1638 року.

За причетність до козацького повстання у 1592 році під проводом Косинського король Польщі відібрав маєтності у Криницького. В грудні 1620 року польський король віддає частину земель Переяславського староства Волинському воєводі князю Івану Заславському з місьцями Яготин і Гельмязів, а у себе утримує містечка Березань, Биков, Яблонів, Миргород, якими управляв його намісник Іван Чернишевський. Потім 21 серпня 1621 року королю були присуджені Яблонів і Миргород, якими було доручено управляти королівському коморнику Варфоломію Обалковському, а також доручив йому «слободи і землі Київські, які перебувають за Дніпром, містечка Березань, Биков, Яблонів,

Миргород, з хуторами і селищами, і слободами» Розширення земельних володінь польських магнатів особливо посилюється під час правління короля Сигізмунда III Вази (1587 — 1632) — шведського принца, обраного на польський трон. Це розширення відбувалось, як і раніше, головним чином за рахунок селянських і козацьких земель. Пани щодалі то більше домагалися від уряду і сейму дарчих на так звані «безлюдні» українські землі, що насправді були заселені і мали своїх господарів.

Під час визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького 1648 року і походу Петра Головацького на Гомель в червні Биків і навколишні села були визволені українським козацьким військом і увійшли до Козацької держави. На кінці червня 1648 року в Полтавському полку було утворено 19 козацьких сотень. До Биківської сотні був зарахований 141 козак з виборним сотником Онопрієм Величко (1648-1649). Потім його змінив на сотництві Іван Бородатий (1650 - початок 1653) і останнім, до приєднання Биківської сотні до Басанської сотником був Охрім Засядченко (Єфреєм Биковської). (1653-1657). За часів Хмельницького життя у Бикові налагодилося, оскільки містечко перебувало у глибокому тилу від сутичок з Річчю Посполитою. Козацька громада розросталась. Поруч Бикова зростав Новий Биків і Петрівка.

З початком українсько-московської війни становище змінилося. З березня 1654 року тут стояла велика залога Московського війська і Биків опинився в полі бойових дій. Результатом цієї інтервенції був вщент зруйнований Держикрай, а Биків і навколишні села значно порідішали. Відомо, що через Биків та стан Загорож проходив шлях до Держикраю, а далі кам'яним мостом через ріку Перевід на Прилуки. Ним 22 липня 1654 року Павло Халєбський супроводжував Патріарха антиохійського Макарія III. Халєбський про цю подорож залишив письмову згадку: «Ми прибули до міста з трьома укріпленнями, яке зветься Биків. Мешканців у ньому лишилось дуже мало через моренну пошесть...»

Михайло Грушевський в своїй праці «Історія України-Руси». (Том IX. Розділ VII. Стор. 1.) про приїзд в 1654 році

до Переяслава московської місії — царського генерал-поручика Бутурліна, а також Алферьєва і Лопухіна для укладення угоди, пише: «Другого дня, 26 -го, місія була в Прилуках — де її стрічав сам полковник Вороненко, і дав відомості про Стрешнева і його одіссею. Потім, 27-го, через Биків, їхали на Переяслав; не стали ночувати в Бикові... З Бикова на Басань, Баришівку і Війтівці (де заночували) останнього дня року поспіла місія до Переяслава».

Під час боротьби 1661-1662 р.р. Юрія Хмельницького та 1663-1664 р.р. Івана Каземіра Вази Биків на короткий час перейшов до Козацької держави.

6 квітня 1658 р. виходить царський указ про призначення боярина Василя Шереметьєва головою нової московської адміністрації в Україні. Підтримка міської влади проти козацької адміністрації розв'язала битву під Полтавою військ гетьмана Виговського з бунтівниками. Мартин Пушкар — загинув. Зрозумівши, що розв'язати міжусобну війну в Україні не вдасться, Москва вводить до Гетьманщини війська. В середині червня 1658 р. в Україну під приводом «приборкання» свавільників прибули війська князя Василя Шереметьєва (у Київ) та 28 червня 15 тисяч військ князя Григорія Ромадановського прибули до Веприка. У серпні 1658 року князь Ромадановський проголошує наказним гетьманом Івана Безпалого. Ще один опозиціонер Яків Барабаш зі своїми людьми і російськими воєводами стали знищувати вірні гетьману Виговському лівобережні села і міста, грабувати і вбивати, встановлювати російські залоги. У Прилуках вони змістили прилуцького полковника Петра Дорошенка й стратили відданих гетьманському урядові сотників. Від московської експансії постраждали багато населених пунктів верхньої супіївщини. Московсько-українську війну (1658–1659) в українській історії прийнято називати Руйною. Російська цензура забороняла розкривати справжню історію нищення українських міст і сіл. Битва з московським військом біля Конотопа принесла перемогу війську гетьмана Виговського.

У вересні 1659 року Виговський передав булаву Юрію Хмельницькому. Московський уряд і його уповноважений князь О. Трубецькой примусили Юрія Хмельницького уклад-

ти 17 жовтня 1659 Переяславські статті, які обмежували суверенні права України, давали право Москві призначати своїх воєвод і мати свої залоги, крім Києва, ще у п'яти містах України. Коли цей договір викликав загальне обурення Юрій уклав 27 жовтня 1660 року з Польщею так званий Слободищенський трактат, який розривав союз з Москвою. Проти цього трактату Козацькою радою в Корсуні виступили лівобережні полки. Юрій Хмельницький пішов на лівобережну Україну, але був розбитий військами Григорія Ромадановського.

За підтримки Москви у 1667 році Іван Брюховецький був обраний правителем України. Він скасував Биківську сотню і з'єднав її з Басанською Переяславського полку, а сотником призначено Андрія Нераду.

У ході активних виступів і бойових дій 1668 року проти Московії під проводом Петра Дорошенка Басань і Биків були повернуті Козацькій державі, але не надовго. Знайшлися зрадники козацької державності і насамперед Переяславським полковником Родіоном Дмитрашко-Райча, який став у 1668 році на бік Порта Суховія, а потім у лютому 1669 року на бік Дем'яна Гнатовича і передав владу Переяславського полку до Московського царства. З цього часу Биків залишився у складі Басанської сотні Переяславського полку підмосковної Малоросії. Биків передавався до різних управлінь. Так, 14 листопада 1709 р. на Биків отримав царську грамоту полковник переяславський Степан Томара. В 1781 р. в Бикові було 2 священика та 173 хати посполитих. В селі була Пречистенська (Успенська) церква зі священиками Конарським Григорієм, Каленовським Захаром Дмитровичем (1740–1745).

Рум'янцівська ревізія у складі Миргородського полку під 1765 роком фіксує Биківську волость. Згодом Биків знову відійшов до Переяславського полку і знаходився в складі Басанської сотні до 1782 року.

У 1787 році Новий Биків передано у власність графа Кирила Розумовського. Збереглася пам'ятка архітектури початку XIX ст. – Успенська церква. Вона була збудована 1801-1804 рр. в стилі ампір на замовлення князя Розумовського К.Г.

У 1898 році у Новому Бикові бароном Маєндорфом був побудований цукровий завод і узкоколіяка.

ВОРОНЬКИ - ВЛАСНІСТЬ КОЧУБЕЯ

Від Згурівки до мальовничого села Вороньки (англ. Voronki) серпантинний шлях лежить через Красне, Петрівку, Новий Биків, Козацьке, Веприк. Він в'ється помежи верб і акацій, проходить крізь розкішний зеланів та буйно вкритих білим цвітом вишневих садів. Милуючись краєвидами, що здавна чарували серця наших пращурів таємничістю Супоївських заплав, потихеньку добираюся до місця, яке чи не єдине в Україні, що прихистило в собі звиязних людей, революціонерів-декабристів, повсталих проти імперської монархії. Саме село Вороньки, як і Козацьке та Петрівка, більше ніж п'ятсотлітнього віку, засноване Остафієм Дашковичем – першим Кошовим отаманом Запорожців «на ґрунтах Басанському і Биківському», пожалуваних у 1503 році князем Великого Князівства Литовського Олександром Каземіровичем «дворянину своєму Івану Дашковичу». Вороньки широчіють поряд з 9-тьма населеними пунктами, які заснував перший кошовий отаман Війська Запоржського Остафій Дашкович у 1514 році, оберігають в собі надзвичайну українську історію. Через Вороньки тече струмок Ворониця з співзвучною назвою і спільною кореневою часткою слова – *ворон*, що по-суті, в обох їх смислах, означає чорний колір з синім блиском. Історія села Вороньки мало розвідана. Воронківцям відомо, що першим власником їх села і навколишніх земель був козацький нащадок, український шляхтич сербського походження генерал Андрій Степанович Милорадович (1727-1796), внук полковника міста Гадяч Війська Запоржського Михайла

Ілліча Милорадовича, котрий переїхав з Герцеговини в квітні 1712 року на Галичину. Аркадій Степанович закінчив Києво-Могилянську академію, був бунчуковим товаришем, згодом генерал-поручником російської армії. Упродовж 13 років брав участь у військових баталіях (Семилітня війна 1756–1763, російсько-турецька війна 1768–1774), мав кілька високих нагород, і отримав після скасування гетьманства у 1782 році містечко Вороньки, яке раніше разом з містечками і ґрунтами Биківської волості переходило на час гетьманства за булавою. На той час у Вороньках була збудована церква і 1790 року налічувалося більше 1780 парафіян. Після смерті батька у 1796 році Вороньки унаслідував граф Михайло Андрійович Милорадович, генерал, герой Бородінської битви 1812 року, що командував правим крилом 1-ої армії. В 1809–1812 роках — київський губернатор. Він був коханцем Катерини II і з тієї причини не одружувався, хоча Він народився у батьківському маєтку села Вороньки, а був застрелений декабристом П. Каховським у грудні 1825 року під час повстання на Сенатській площі. З 1825 року його помістя унаслідувала сестра Марія Андріївна Милорадович (Стороженко) яка в 1849 році продала Вороньки з помістям і ґрунтами графу Аркадію Васильовичу Кочубей для сина Миколи, дипломата, радника, секретаря російського посольства в Константинополі. Микола Аркадійович Кочубей

(1827–1865) після одруження в 1849 році на Катерині Аркадіївні Кочубей, уродженка Столипіна (1824-1852) у Вороньках були збудовані маєтки. Та не довго про-

вня церква с.Вороньки. В церкві уложенося М.А.Кочубей

жило подружжя. В березні 1852 року Катерина померла від сухот і була похована в некрополі Олександро-Невської лаври біля доньки Віри Миколаївни (1851-1852), яка померла на місяць раніше. Після смерті дружини наприкінці 1950-х років в Парижі М.Кочубей познайомився з Оленою Сергіївною Волконською-Молчановою. Там у 1863 році вони побралися. Про

Маяток Миколи Аркадійовича Кочубея . Вороньки 1850 р.

молодих згадував Іван Тургенев у листі до графині Ламберт: «Я тут майже нікого не бачу, французів я, Ви знаєте, не люблю, а приємних російських мало. Тут є граф Кочубей, одружений на дочці Волконського, і він, і вона милі

люди і так люблять один одного, що весело дивитися на них ». Олександр Поджіо відмічав в листі до свого товариша Якушкіна, розповідаючи про економію М.А. Кочубея у Вороньках: «...у відношенні до селян не було жодного насилля, не вживалася військова команда; заворушення, що виникли серед народу, Микола Аркадійович владнав, не вживаючи ніяких зусиль. Не дивлячись на поведінку заколотників, М.А.Кочубей подарував селянам по півдесятини землі і визнав викуп наділів по державній ціні». З питання викупу наділів княжна Олена Сергіївна листувалась з Іваном Сергієвичем Тургенєвим, який їй написав: (13 (25) квітня 1862. Париж Rue de Rivoli, 210.) «Люб'язна Олена Сергіївна, стаю на коліно, прошу жалувати мені Вашу праву ручку і цілую її тричі з вдячністю за працю, звершеної нею в писанні милого листа, отриманого вчора. Ось лист - так лист! Він наочно мені виклав усе, що відбувається у нас тепер в Росії! Молодець і розумниця Ваш чоловік. Дай бог, щоб усе це пішло своїм правильним ходом і через кілька років ніхто не впізнає Росії.»

Маєток Михайла Миколайовича Кочубей. Вороньки архітектор О Яєн

У 1856 році переїхала у Вороньки Чернігівської губернії, маєток свого зятя Кочубея М. А. княжна Марія Миколаївна Волконська. Вона була відмінною піаністкою, мала красивий голос, співала професійно і особливо любила італійську музику. Княжна знала французьку і англійську мови "як свої рідні". Навіть, дочку Олену вона звала на англійський лад "Неллі". Російською мовою володіла значно гірше, тому завжди писала по-французьки. Вона поселилась у літньому флігелі і тут заснувала на свої кошти місцевий драматичний театр. У житті Марії Миколаївни на засланні, куди вона поїхала за Сергієм Волконським з'явився інший чоловік - теж декабрист, Олександр Вікторович Поджио (1798-1873). Той факт, що Марія Волконська в 1859 році прибула у Вороньки, а влітку 1861 року Олена Сергіївна найняла його управителем маєтку сина Сергія від першого шлюбу в Шуколово Дмитровського повіту Московської губернії, наводить на здогадки прихильності Марії Миколаївни до декабриста. Син декабриста Євгеній Якушкін, який знаходився біля батька Івана Якушкіна на засланні в особистому листуванні 1855 року писав: "Багато ходять невігідних для Марії Миколаївни чуток про її життя в Сибіру, говорять, що навіть син і дочка її діти не Волконского. Уся прихильність дітей зосереджувалась на матері, а мати відносилась зневажливо до чоловіка, що, звичайно, впливало відношення до нього дітей". У червні 1862 року Олександр Поджио переїхав разом з дружиною Смірною Лідією Володимирівною і донькою Варварою на постійне проживання до княжни Олени Сергіївни Кочубей, в маєток Вороньки Чернігівської губернії де, разом з дружиною, доглядав за згасаючою Марією Миколаївною Волконською і проживав до 1865 року. З весни 1865 року приїхав до доньки Сергій Волконський і свої останні місяці життя прожи-

вав у Вороньках. Згідно із заповітом, декабриста його поховали в ногах могили дружини в церкві-усипальниці декабристів, яку збудували для притулку декабристів подружжя Кочубеї. На кошти Миколи Кочубея у Вороньках 1865 року було відкрито художньо-виробничі майстерні, де здобували навички малярства, майстрів-позолотників, слюсарів, фахівців черепичної та кахельної справи біля трьохсот селянських дітей під керівництвом досвідченого архітектора, запрошеного для будівництва основного будинку помістя Олександра-Едуарда Юлійовича Ягна. Вироби молодих майстрів було відзначено великою золотою медаллю на Всеросійській промисловій виставці у Нижньому Новгороді. У 1863 році подружжя ущасливило ще й народження сина Михайла. Та сімейному щастю не судилося бути довгим. Захворівши на сухоти в Італії, М.А.Кочубей у 1868 році помер. Домовину з прахом графа перевезла на батьківщину у Вороньки дружина Олена Сергіївна у супроводі Олександра-Едуарда Поджіо. Він був похований в місцевій дерев'яній церкві Покрова Пресвятої Богородиці, яка височіла в центрі села. Тепер там пустир, праворуч якого стоїть похилений сарайчик. На цьому пустирю десь і могила Миколи Кочубея. На місці церкви і могили М.А.Кочубея слід звести козацький хрест. З цієї церкви збереглась частина ікони до якої молилось не одне покоління вороньківців, князівська родина Волконських та графська родина Кочубеї.

У Вороньківському музеї декабристів, заснованому 17 березня 1973 року, яким довгий час опікувався директор школи Микола Юхимович Шутий, а потім був його завідувач, у двох просторих залах зібрана рідкісна колекція експонатів про декабристів. Збереглась і частина ікони Покровської козацької церкви,

Літній флігелі М.А.Кочубея с. Вороньки, збудований для подружжя Волконських.

до якої прикладалось не одне місцеве покоління і, безперечно, власник Вороньків Микола Кочубей та його батьки і нащадки. В пам'ять про козацьку Покровську церкву та в знаки

вшанування пам'яті про добродіє Миколи Кочубея не зайве на місці розміщення давньої Покровської козачої церкви встановити козацький хрест.

Олександр-Едуард Поджіо навідувався у Вороньки декілька разів, але у 1873 році кинувши в Італії дружину і дочку смертельно хворий приїхав у село і за кілька тижнів помер на руках у Олени Сергіївни. Його заповіт поховати себе поряд з Марією Миколаївною княжна Олена Сергіївна виконала. Її син Михайло Миколайович Кочубей (1863 – 1935) після батька стає єдиним наслідним і власником помістя, але турботи за господарством бере на себе його мама, Олена Сергіївна. Дитинство Михайлика пройшло у рідному селі Вороньки. Він освіту отримав у своєму маєтку від талановитої молоді красуні-гувернантки в яку закохався своїм юнацьким серцем. З дитинства захоплювався театральною справою, тому добре дбав про розвиток театру, яким пізніше опікувався. Для театру за його кошти було зведено окреме приміщення, в якому

окрім зали для глядачів та сцени, містилася велика бібліотека вітчизняної і зарубіжної літератури, а також фотолабораторія. В парку, в затінку дерев, обладнано майданчик, де влітку проходили вистави. У спектаклях в основному брали участь дворові люди, рідше селяни, а іноді й сам Михайло Миколайович під псевдонімом Михайло Вороньчук та його рідна сестра по матері, Лідія Олександрівна. У репертуарі театру були такі спектаклі: “Москаль Чарівник”, “Безталанна”, “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці”, “Челядник”, “Назар Стодоля”, “Доки сонце зійде – роса очі виїсть”, “Шельменко – денщик”, “Наталка – Полтавка”. Заради розширення театрального репертуару Михайло Кочубей вдався до переробки творів М.В. Гоголя. Із “Сорочинського ярмарку” він зробив п'єсу на одну дію “Халепка”, а з “Ночі перед Різдвом” – п'єсу на три дії “Оксана”. Театр Михайла Кочубея часто відвідували Згурівська родина Кочубеї. Влітку 1886 року у театрі побував чеський фольклорист Людвіг Куба, який був присутній і на виставі “Наталка – Полтавка”. Відомі тогочасні актори театру П.Г. Половець, Н.М. Шута, яка вдало вико-

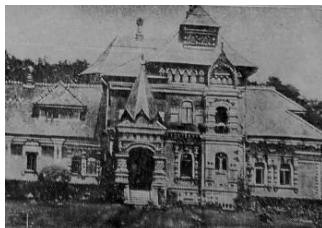

М.М.Кочубей. Вороньки

нувала роль Наталки у виставі І.П. Котляревського “Наталка – Полтавка”. Актор М.В. Діаковський настільки захопився театральною справою, що згодом заснував аматорський театр в сусідньому селі Веприк. Найвідомішим із акторів трупи театру Михайла Кочубея став Ю.Завадський, який в 1920 році став директором Одеського оперного театру і перебував на цій посаді до 1930 року. Аматорський театр у Вороньках жив українським сценічним життям, під патронатом спочатку родини Волконських, а потім Кочубеї, більше ніж півстоліття і вніс особливий внесок у розвиток театрального мистецтва на теренах Чернігівщини в ХІХ на початку ХХ століття.

У 1885 році Михайло Миколайович вступає на службу колезьким реєстратором. З 1996 по 1900 рік стає провідником Козелецького повітового дворянства, пізніше провідником Борзнянського повітового дворянства. Михайло Кочубей увійшов в українську історію як благодійник Козелецької земської лікарні і опікун Єпархіальної училищної ради від Козелецького повіту. На його кошти в 1908 році у Вороньках і сусідньому селі Веприк збудовані чотирикласні земські школи. Також він прославився як меценат, який фінансово підтримував навчальні заклади Чернігівщини. Серед них Борзнянська школа садівництва та Людмилиньська жіноча школа у місті Мрин, Ніжинського повіту. Михайло Миколайович продовжив справу своєї бабусі Марії Миколаївної Волконської і багато часу приділяв аматорському театру, заснованого нею в кінці 50-х - на початку 60-х років ХІХ століття в рідному селі. Після смерті Марії Миколаївни у 1863 році, якийсь час театром опікувалася Олена Кочубей, але вона вийшла заміж і у 1869 році переїхала до чоловіка Олександра Олексійовича Рахманова в село Вейсбахівку (нині село Білоріччя Прилуцького району), де її архітектор, а в майбутньому чоловік Олександр Ягн збудував головний палац маєтку для родини. Олена Сергіївна вчетверте вийшла заміж і тайно обвінчалась з О.Ягном у Римі. Тож перебування у Вороньках для Олександра Юльевича стало важливим з точки зору особистого життя. Він захопився Оленою Сергіївною, дочкою Волконських, яка на той час була у шлюбі за керівником маєтками Кочубеев, місцевим

поміщиком А. Рахмановим. Згодом цей брак був розірваний, але оформити офіційне четверте заміжжя Олена Сергіївна не могла за церковними канонами, тому дочка Олександра Ягна Лідія Олександрівна - формально носила прізвище Рахманова. Від колишнього чоловіка Олена Сергіївна отримала село Вейсбахівку, там і оселилася разом з двома доньками і А. Ягном. Олександр Ягн в селі побудував цегляний завод і створив художньо-виробничі майстерні, де виготовляли керамічні плитки з мотивами українського народного орнаменту. В майстернях були виконані майоліки і ґрати для саратовського музичного училища. За проектом А. Ягна недалеко від с. Вейсбахівки був споруджений архітектурний ансамбль, що складається з палацу (1886), готелю, флігеля (1878), церкви і пекарні. Завдяки створенню цього ансамблю Ягн увійшов до історії як один із засновників стилю українського модерну. Палац нагадував казковий терем, мерехтливий кольоровою майолікою: дах, фриз, віконні наличники були зроблені з майоліки і теракоти. Усі будівлі гармонійно поєднувалися з двома прекрасними парками, ставками і штучно насипаними островами. Свого часу цей куточок української землі з прекрасними спорудами в стилі українського модерну викликав захоплення Івана Тургєнєва, що називав маєток Е. Волконської земним Ельдорадо. На жаль, до наших днів зберігся тільки флігель. Усі інші будівлі зруйновані. За проектами А. Ягна були побудовані каплиця-усипальня Кочубеїв в с. Ярославці (Сумська область), будинок Капніста в с. В. Обухівка (Полтавська область), переобладнаний фасад палацу Кочубеїв в селищі Згурівка, побудований палац Михайлу Кочубею в с. Вороньки, побудована церква-усипальниця в селі Вороньки, а також виготовлений майоліковий декор для храму-пам'ятника на Шипці у Болгарії. Помер Олександр Юльєвич Ягн в 1922 році в с. Вейсбахівці (нині Білорічица) Прилуцького району.

Палац О.С.Рахманової (Кочубей) с. Вейсбахівка

Оригінальний кам'яний будинок був побудований у 1905-1906 роках архітектором О. Ягном і на замовлення Михайла Миколайовича Кочубея. Михайло одружився на Пелагеї Дмитрівні Кочубей (Оноцко) У Вороньках народились його діти: Олена Михайлівна Кочубей-Вікберг, Василь Михайлович Кочубей (1889–1920) – офіцер гусарського Ізюмського полку, загинув у Криму, Микола Михайлович Кочубей (1892 – 1929), Михайло Михайлович Кочубей (1893 – 1963) і Сергій Михайлович Кочубей (1896 – 1960, США) – оперний та концертний співак (бас), дитинство пройшло у Вороньках; закінчив кадетський корпус, воював у лавах Добровольчої армії. У 1920 році емігрував спочатку до Болгарії, потім – до Франції (Париж). Мав великий успіх як співак, гастролював країнами Європи у складі хору донських козаків. З 1953 року проживав у США. Від Сергія Михайловича Кочубея і дружини Ірини Георгіївни Кочубей (Габричевської) народився Андрій Сергійович живе в Нью-Йорку, одружений на княжні Дарині Костянтинівні Кочубей (Горчаковій). Нині вони виховують двоє синів і три доньки.

Сергій Михайлович Кочубей. США, Нью Йорк 1954р.

Від палацу Кочубеїв у Вороньках нічого не лишилось. Про них нагадує тільки приміщення, яке донедавна служила школою. Саме в ній нині розташований «Вороньківський музей декабристів». Це приміщення збудоване на кошти сина Миколи Кочубея - Михайла Миколайовича. За розповідями місцевих жителів, він звів школу завдяки прихильності до вчительки-гувернантки, в яку закохався за її незрівнянну красу. Сам будинок старий з міцними цегляними стінами, простого архітектурного стилю, що не відрізняється від місцевих будинків, завдяки чому вцілів. За іншими свідченнями – це був гостинний будиночок Кочубеїв.

За його заповітом, Олена Сергіївна будує у Вороньках п'ятибанний храм-усипальницю за проектом архітектора Олександра Юлійовича Ягна. Вона двадцять п'ять довгих літ добивалася дозволу на спорудження усипальниці, яка зго-

дом стала символічним пам'ятником всім соратникам С. Волконського. Основні роботи велися під керівництвом самого архітектора. На превеликий жаль від кам'яного храму нічого не залишилося. Він розібраний на будматеріали нової школи за обмовою сільського активіста Г.П.Шутого, що храм-усипальницю розберуть для спорудження Басанської школи, тому краще розібрати для будівництва місцевої школи. Ламали храм усім селом і спорудили з нього нову школу, а домовину з небіжчиком небайдужі люди за ніч перенесли і перепоховали так надійно, що, навіть, пошуки спеціалістів нічого не дали. Ходять чутки, що домовини закопали глибоко під мурами, коли будували нову школу і ті святі стіни все ж слугують для декабристів усипальницею. Не лишилось будівель цегляного заводу і ягнівських металлообробних майстерень слава яких, за згадками сучасників, сягала далеко за межі Вороньківської волості та Козелецького повіту. Окрім кахлевої підлоги та уламків майоліка, які експонуються у музеї як залишки колишньої величі, котру здобули собі в той час містечко Вороньки завдяки господарському і культурному піднесенню дворянського роду Кочубеїв, нічого не лишилось і, невідомо коли усміхнеться доля для піднесення і розквіту села. Тепер пообіч села, на тому місці, де над тілами декабристів красувалася величава церква, зовсім символічно вшанована їх пам'ять трьома бронзовими стелами з надписами. Позаду їх болото й очерет. Тут існував колись парк із штучними озерами, пахучими липами і квітниками.

Двохгодинна розповідь місцевого знавця давнини Миколи Юхимовича Шутого, вчителя фізики за фахом і колишнього директора школи нас вразила. Завдяки його наполегливій праці було здобуто чимало експонатів, що несуть в собі пам'ять про село Вороньки і його культурно-історичну спадщину. Тут кожна річ має свою цікаву історію. Ось залишки величного храму, поряд світильник і металеві вхідні двері вівтаря. Ангел, зображений на ньому відомим живописцем Соколовим, що

Могили декабристам у Вороньках

похований поруч з О. Ягн у Білорічиці. Вирізьблений з дерева іконостас зберіг у своєму хліві робітник економії. Це той іконостас, в якому, за згадкою онука декабриста, були присутні на освяченні церкви відомі діячі російської еміграції та була вставлена ікона, привезена Марією Миколаївною та Сергієм Григоровичем із заслання. Безцінні за своєю унікальністю серед атрибутів старовини замки, що колись висіли на будовах Кочубеївської економії, декілька бронзових фігурок, уламок дзвона, бронзові лампадки знищеного храму та деякі знахідки Вороньківських курганів. Привертає увагу печатка Рахманової, штамп Вороньківської економії Кочубея та табличок з надписами поховань біля дерев'яної Покровської церкви.

ПЕТРІВКА – ПАВЛІВ, ПЕТРОВСЬКЕ

Село Петрівка з населенням майже 1000 жителів розташоване на правому березі верхнього Супою і прилягає до селища Новий Биків. Петрівка має свою давню історію. На околицях села ближче до Нового Бикова на правому березі Супою виявлено городище епохи бронзи (II тис. до н.е.), яке підтверджує, що сюди досягала кінна арійська цивілізація (кіммерійці) – попередники і прапрасури козацтва. На території села виявлено городище часів Київської Русі (XII-XIII ст.). Зародження села тісно пов'язане з виникненням козацтва в Литовсько-руському князівстві. У 1421 році Василь Острозький вперше в Україні ввів козацькі прикордонні поселення та козацьку тактику охорони землі. З того часу зароджувались села під назвою Козацьке, аби надати їм військового статусу.

У 1503 році указом Великого князя литовсько-руського Олександра Ягеллона усі землі верхньої течії Трубежу і Супою були пожалувані боярину Дашковичу Івану, якого син, відомий своїми подвигами черкаський і Канівський староста Остафій Дашкович, створив надійний оплот козацтва для відсічі татарських набігів і дав швидкий хід нової колонізації південних частин Київщини, а разом і власних

перейславських «вислуг» , в яких «на ґрунтах Басанського і Биківському» незабаром стало 2 містечка: Басань і Биков і 9 сіл Стара Басань, Маркова, Юрков, Павлов, Максимов, Брегінци, Кулажін, Карпилівка і Воронков і розпочав осаджувати козацтво. Його син Остап Дашкевич, відомий отаман козацьких походів, у 1514 році заснував поряд з Биковим і Козацьким невелике козацьке поселення, яке спочатку називали Павлів, потім, після побудови Петро-Павлівської церкви змінили назву на Петрів, а потім Петрівку. Наступна письмова згадка про Петрівку датується 1590 роком, коли Острожському надалося право будувати на дарованих землях фортеці, засновувати міста і села, будувати млини, копати ставки.

Посол цісаря Рудольфа II до козаків Еріх Лясота, який бував літом 1594 року в наших краях, пише: *«...оточені прекрасними, просторими і родючими ланами і пасовиськами, серед котрих розташовані поодинокі маленькі дивні будинки зі стрільницями, куди ховаються селяни, заскочені з нечев'я татарами, і обороняються від них; тому кожний селянин, йдучи на працю в поле, завжди має з собою рушницю на плечах і шаблю або тесак при боці...»*. Можемо тільки уявити які житла були в Петрівці і навколишніх селах.

Місцеві краєзнавці мало подають відомостей про історію заснування села. Серед легенд існують дві, які нічим не обґрунтовані і не співпадають з датою виникнення села. На околиці Петрівки височить мурований стовп. Такі стовпи ставили кіммерійці на кордонах своєї держави і, можливо, кордон Кіммерійського царства проходив і по Супою. Перша легенда, яка виникла з невідомого джерела стверджує, що цей стовп поставили на місці, де впала шапка Петра I, коли він повертався після Полтавської битви до Санкт-Петербургу. Тому поселення назвали Петрівкою. Ця версія, як і друга, що пов'язана з імператрицею Катериною II вигадана для петрівчан, щоб утаїти справжню історію. Навіть в деяких переписах населених пунктів московська влада фіксувала Петрівку, як Петровське, але псевдоназва не прижилась.

Ще задовго до виникнення Козацької держави, в 1616 року, петрівські козаки входили і до військового підрозділу Переяславського полку в складі Биківської сотні і брали участь 20 грудня 1637 року в придушенні повстанців Павлюка під Бобровицею разом з Богданом хмельницьким, тоді сотником Чигиринським Її першим Биківським сотником Федором Лутай, родом із Старого Бикова, якого звали козаки Фесько. Вневдовзі він був обраний кошовим отаманом Запорозького козацтва.

В 1667 році козаки Петрівки, Козацького, Бикова Красного, Згурівки, Середовки, Миколаївки, що входили до Биківської сотні були передані Басанській сотні. В складі Биківської сотні козаки Петрівки брали участь у битвах під час визвольної боротьби українського народу від Польської шляхти під містечками Дубном, Чортковом і Камінцем на чолі з сотником Онопрієм Величко. (Польські справи 1651 р. ст. 1 б. л. 14-7). 14 листопада 1709 р. на Биків, Петрівку і Красне отримав царську грамоту полковник переяславський Степан Томара. Ревізія Переяславського полку 1750 року засвідчує, що Горленко Петро – бунчуковий товариш мав у Яготинській сотні і на хуторі Петрівці посполитих підсусідків 2 двори на 4 хати убогих і 4 хати бездвірних, всього 2 двори, 8 хат, 7 піших, 5 дворів служителів. Пов'язаний з Петрівкою був Глоба Іван Андрійович, рядових козаків 1-ї Переяславської полкової сотні 28 листопада 1736 р. полковником Кочубеєм включений в «п'ятдесяте» число товариства значкового. Мав у 1743 р. з Опанасом та іншими братами 5 підсусідків в с. Петрівці та 5 в сусідньому селі. Значковий товариш Полтавського полку (1736 – 1762) та його брат Глоба Опанас Андрійович, виборний козак петрівський (1735), разом з Яковом мав млин на річці Ворсклі. В селі Петрівці з братом володів винокурею в одному котлі, мав 6 волів, 15 сімей бджіл, поле на сорок четвертей з покосу, десятину лісу, п'ять корів, п'ятдесят овець, троє коней і дві кобили. Значковий товариш Полтавського полку (1738–1750) мав підсусідків у с. Петрівці з братами і свояками. Наймолодший Глоба Яків Андрійович у 1752 році разом з сином Григорієм мали 2 сім'ї підданих у 1-й полковій Полтавській сотні та двір у с. Петрівці. Син генерального

судді Горленко Петро Якимович (1709 – 1788)і, бунчуковий товариш (1743 – 1764) у 1755 р. вів суперечку за ґрунти із полковим осавулом київським Йосипом Закревським за 2 двори 8 хат, 7 піших, 5 дворів слугителів у Яготинській сотні в Петрівці які мав у 1750 році.

Новий вигляд село Петрівка отримало після 1776 року, коли частина козаків Запорозької Січі прийняла російське підданство і була переселена в населені пункти, що існували від Басані до Прилук. Січовики перебудували Петрівку рівними планками (вулицями), які петрівчане і нині називають співзвучно з відомою козацькою планкою – плам. Була перебудована дерев'яна Петропавловська церква, яка зареєстрована у метричній книзі державного архіву Чернігова в 1743 році. Козацьке самоврядування в Петрівці проіснувало недовго. В 1781 році була скасована Малоросійська автономія і генерал-губернатор скасував в 1782 році територіальні козацькі полки, як були перейменовані в уланські, драгунські та гусарські. Багато козаків Петрівки пішли на державну шестирічну службу в піхотний український полк, який в майбутньому був вирішальним в досягненні перемоги над французькими арміями Наполеона. Царська влада щедро обдаровувала своїх підданих землею. Угіддя петрівчан розрослись до Середовки і Миколаївки. Архівні «Сповідні відомості» повідомляють, що на місці дерев'яної церкви в з 1823 по 1834 рік будувалася цегляна церква з двоярусною дзвіницею з мавританською банею, яка нині діюча і відноситься до пам'яників архітектури XIX століття. В 1895 році архітектором О.Ягною у притворі Петропавловськом церкви встановлені хори у вигляді балконів які спирались на дві колони. В 1930 році верхній ярус дзвіниці був знищений, а в 1950 році добудована верхня частина у вигляді дерев'яного четверика з банею. Історичною цінністю планованої структури церкви відрізняється від інших українських храмів архітектурними формами раннього історизму з стилістичним переходом від пізнього класицизму до романтизму. Унікальна за архітектурою по-вздовж-осьова орієнтація внутрішнього простору з заокругленим аттиком і широкою декоративною банею в маври-

танському стилі з елементами неоготики Петропавловська церква притягує в до себе багатьох туристів.

Основним землевласником петрівських земель був барон Маєндорф, який в 1898 році побудував у Бикові поблизу Супою цукровий завод. Його землі протяглися до стану Загорож, який знаходився неподалік села Макіївки. Від цукрового заводу до Загорожі була висипана «чугунка» і побудована вузькоколійна залізниця для перевезення цукрового буряку з навколишніх сіл і селянських господарств. В 1923 році Петрівська сільська рада своїм рішенням надала петрівчанам земельні наділи біля стану Загорож і дозволила молодим сім'ям побудувати населений пункт. Був створений хутір в 1924 році, що отримав назву Запоріжжя.

Назва села Петрівка пов'язана з Апостолом Петром – старшим братом Андрія Первозданного. В Україні багато храмів та населених пунктів називали в честь Апостола Петра. Після закінчення Петрового посту 12 липня за церковним календарем у народі святкують свято апостолів Петра й Павла — або просто «Пётра». На Петра в селі Петрівці свято Петропавлівського храму. Мешканці заздалегідь прибирають садиби, підбілюють та фарбують хати вішають чисті рушники. На церковну службу ідуть з квітами. Випікають коржики із пшеничного тіста та зібраних під час Петрівки колосків і перевареної сироватки, а також додають сир та яйця. Назву коржиків – «мандрики», пов'язують з легендою про мандрування світом апостолів Петра й Павла, у яких зозуля вкрала одного «мандрика» і за це її Бог покарав. Саме о цій порі вона перестає кувати. Ще петрівчани з цього приводу говорять, що зозуля «мандриком подавилася», але якщо її кування було чути після Петра, то це вважають нещастям. А ще в селі багато рясних вишневих садів з сортом вишень, що називаються «петрівочки», з яких на храмове свято готують пироги.

До 1936 року петрівчани мали свою економічно-господарське упорядкування – економію з відділком у Запоріжжі і справно виконували державні заготівлі. Керівництво економії за відмову від створення колгоспу поплатилось життям. Голова і головний бухгалтер були убиті кобищанськими енкаведистами біля села в плавнях Супою, а

управляючий Запоріжського відділку Запорожець Сак Якович був підданий звірським тортурам і помер після року страждань.

ВПЛИВОВІ ДІЯЧІ МИНУВШИНИ

КОШОВИЙ ОТАМАН ОСТАФІЙ ДАШКОВИЧ

Остафій Іванович Дашкович (1455-1540) - перший гетьман Війська Запорожського (1511-1534). Історик Шимон Старовольський називає його засновником Запорожців і першим Кошовим отаманом, а історик Зеделлер стверджував, що рушницями (пищалями) і шаблями, запорізьких козаків озброїв у 1511 році Остафій Дашкович.

Засновник козацтва походив з давнього роду української аристократії, що посідала маєтності на Брацлавщині та Поліссі. Саме там він мав «отчизні і материзні маєтки – Жебровичі Волевщину селища Луку та Роставиці і два селища Носов на Камениці». Батько Остафія Іван Дашкович у 1470-х роках перебував на посаді вітебського ключника, а рідні брати Васько і Олехно були відповідно городничих ковельським і ловчим вітебським. Дід Остафія – Дашко дав назву майбутньому роду Дашковичів. Він служив у князя Свидригайла у 1437 році маршалком княжого двору. Місце і час народження Оста-

фія Дашковича поки документально не підтверджено, але зростав він в Овручі. Готуючись до військової та політичної кар'єри, ще замолоду побував у Німеччині та Франції, де вдосконалював освіту й набував військового досвіду. На початку XVI століття Дашкович дістає гідне поціну-

вання при дворі Великого князя Литовського Олександра-І Кричевське староство і постає «важним чоловіком і воєводою по багатьом містам на Україні», Землі цього староства межували з Московією. У 1501 році він разом з князем Михайлом Ізяславським ходив у похід проти московських військ, де отримали поразку. в 1503 року великий князь Олександр грамотою, даною на ім'я київського воєводи, князя Дмитра Путятича, завітав всю північну половину Переяславського повіту, що лежала по Трубежу і Супою, як вислуги, дворянину своєму Дашку Івановичу, якого син, відомий своїми подвигами черкаський і Канівський староста Остафій Дашкович, міцної організацією формувався тоді козацтва створив надійний оплот для відображення татарських набігів і дав швидкий хід нової колонізації південних частин Київщини, а разом і власних переяславських «вислуг , В яких «на ґрунтах Басанського і Биківському» незабаром стало 2 містечка: Басань і Биків і 9 сіл (Стара Басань, Марков, Юрков, Павлов, Максимов, Бреґінці, Кулажин, Карпіловка и Воронків).

У 1504 році, виконуючи таємне завдання великого литовського князя Олександра, Дашкович з козацьким загоном переходить на службу до московського володаря. Польський історик Леон Божаволя-Романовський стверджував, що Дашковича дійсно послали виконати благородну місію, визволити Константина Острозького, який потрапив у полон. Острозькому допоміг втекти Остафій Дашкович, який свою таємну місію зробив вдало, вивів князя Острозького «татарським шляхом» у Литву. Ця таємна місія підтверджена тим, що Костянтин Острозький був реабілітований і йому відразу була повернута гетьманська булава. Він отримав уряди волинського маршалка та старости луцького. Таємна королівська місія була підтверджена і тим, що Остафій Дашкович утік з Московії і вевдовзі прибув до самого Костянтина Острозького в місто Друцьк. З собою привів загін у 200 чоловік козаків Басанської і Биківської сотень. Острозький звернувся до короля Олександра Ягелона з проханням помилувати Остафія і його ко-

заків. Великий князь повернув Остафію усі маєтки, які раніше вилучив і передав київському боярину Т.Капусті. Але у 1507 році Московський уряд доручив Дашковичу виступити на чолі кінного корпусу на допомогу повстанцям М.Глинського, який намагався відділити Білорусію і Україну від Литовського намісництва. Поразка руху Глинського знову поставила перед Остафієм вибір примкнути до князівства Московського чи лишитись у Сімізгунда 1. В серпні 1508 року король пише Менглі-Гірею, що «людей Михайла Глинського багатьох убито, а частина їх з Остафієм Дашковичем перейшли на бік королівської милості». І знову Костянтин Острожський поручився перед королем Сігізмундом 1 за порядність Дашковича, про що повідомляє історик В. Сінютович-Бережний, і той призначив Остафія Канівським старостою. Все-таки Дашкович дійсно створив Острожському умови втечі з московського полону. Уже 1509 року Дашкович використав козаків в битві проти османів під командуванням князя Костянтина Острозького. Він був їх першим кошовим. Шимон Старовольський називає його засновником Запорожців і першим Кошовим отаманом. У 1514 року Остафій Дашкевич став Першим черкаським старостою, який до цього був старостою канівським. Таким чином два сусідніх міста — Київ і Черкаси були злучені надовго під орудою одного черкаського і канівського старости. При Остафію місто Черкаси продовжувало будуватись, а він не лише управляв містом, а й успішно очолював українську прикордонну варту. Дашкович, на своїй Биківській землі заснував декілька козацьких поселень, що отримали безпосередньо козацькі назви, такі, як Козацьке, Петрівка та інші. Він керував декількома вдалими походами черкасців проти кримських татар і турок, а 1533 року подав розроблений ним проект захисту південних кордонів від татарських вторгнень, в якому обґрунтував необхідність спорудження за дніпровськими порогами укріплення з постійною сторожею. Дашкевич згуртував навколо себе багато козаків, зміцнив роль придніпровських міст і містечок як центрів формування українського козацтва, урядуючи в Черкасах і Каневі до своєї смерті 1535 року. А за 2 десятиліття ідеї О.Дашковича знайшли відображен-

ня в Запорозькій Січі, яку організаційно започаткував інший черкаський староста Дмитро Вишневецький. Помер Остафій Іванович у 1535 році і похований в Успенському соборі у Каневі.

ФУДАТОР КОЗАЦТВА КНЯЗЬ ОСТРОЖСЬКИЙ

Князівський рід Острозьких походив від волинської гілки Мономаховичів-Рюриковичів, нащадків Романа й Данила Галицьких. Історія розпорядилися так, що великий гетьман Костянтин Іванович Острозький (1460-1530) опинився в тіні свого сина Василя-Костянтина. На відміну від сина Василя Костянтин Іванович, котрий серед усіх представників роду добився найвищих урядів, прославився як неперевершений воєначальник на посаді гетьмана литовського. Він мав незаперечний вплив у державі, мав авторитет у правителів великих князів литовських та королів польських. Він один із перших руських князів, який залучив до свого війська кращих представників українського козацтва і дякуючи тріумфальним перемогам досяг визнання його військової сили. Костянтину Острозькому неодноразово владарі влаштовували тріумфальні зустрічі в столицях. Про його звитягу повідомляли дипломати до усіх європейських дворів. Цей потомок Рюриковичів на українських землях фактично заснував «Острожчину».

Всенародну славу Острозькому принесла перемога над татарами під Брацлавом у 1497 році. Разом із братом Михайлом він у травні під Полонним та влітку під Брацлавом двічі побив татар, визволив людей з полону та забрав пограбоване майно. В схватках загинули царевич Акманлу і татарський полководець Мамиша Біру, а син хана Манглі-Гірея Мехмед-Гірей потрапив у полон. Саме у 1497 році 37-річний Костянтин Іванович доволі молодим став вели-

ким гетьманом литовським. У “Хроніці Биховця” зазначається, що його рекомендував перед смертю перший великий гетьман литовський Петро Кішка. З тих пір Константин Острожський брав безпосередню участь в усіх акціях та воєнних походах проти татар та московської держави.

Уже в 1498 році Острожський отримав уряди брацлавського, звенигородського і вінницького старости. Вони були порубіжними і своєрідними «запонами» державних територій від татар. На порубіжні Острожський упорядковує укріплення, військові поселення та застави, заселяє прикордонні території козаками.

Втім, у 1500 році розпочалася нова московсько-литовська війна. Війська Івана III захопили Брянськ, Дорогобуж, Путивль, Радогощ, Гомель і підійшли до Смоленська. Супроти 20 тисячного московського війська було відряджене 11 тисячне литовське на чолі з великим гетьманом К.І. Острожським. Генеральний бій відбувся 14 липня 1500 року біля с. Лопасна над річкою Ведрошшю (приток Дніпра). Він тривав шість годин і закінчився не просто поразкою литовського війська, але й полоном значної частини магнатів та шляхти. Майже сім років Острожський провів у московському полоні. Історик Леон Божаволя-Романовський стверджував, що Острожському допоміг втекти Остафій Дашкович, який прибув до Москви зі своїм загоном козаків і прийняв підданство Івана III. Історик стверджує що Остафій виконував таємну місію і зробив це вдало – вивів князя Острожського “татарським шляхом” у Литву. Костянтин Острожський був реабілітований і відразу була повернута гетьманська булава. Він отримав уряди волинського маршала та старости луцького. Ця місія була з погодження польського короля. Це підтверджується і тим, що невдовзі до самого Костянтина Острожського в місто Друцьк прибув загін козаків у 200 чоловік на чолі з Остафієм Дашковичем, котрі втекли в Литву з Московської держави. Острожський

клопотався перед королем за їх помилування і на прохання гетьмана вони були прощені королем. В 1508 році Остафій став засновником та першим кошовим отаманом, а в джерелах згадується гетьманом Війська Запорізького.

Упродовж наступних шести років Острозький воював із кочівниками степу. Дослідники нараховують за перші два десятиліття XVI ст. не менше двадцяти великих татарських нападів на землі. Під Вишневцем на р. Горині, де було розбите 25-тисячне татарське військо і звільнено 16 тисяч полонених). Похід наступного, 1512 р. приніс Острозькому нову гучну славу. Опис цього побоїща потрапив до хронік Мартіна Бельського і Бернара Ваповського та “Літопису Рачинського”. А коронний канцлер Криштоф Шидловецький доручив королівському секретарю Анджею Кжичецькому написати поему про цю подію та її головних діячів – Острозького і Каменецького. Така поема-панегірик “Про вбиття татар перекопських під Вишневцем року 1512-го” була складена й поширена. Основним персонажем поеми виступає Острозький з своїм козацтвом. В 1512 р. року розпочалася нова московсько-литовська війна, що тривала десять років і в якій кн. К.І.Острозький показав повною мірою свій неперевершений військовий хист, що, без перебільшення, виводив його в число найвидатніших полководців Європи. Славу великому гетьману принесла битва під Оршею 8 вересня 1514 року. Тут погромлено – 80 тис. московитів, з них 30 тис. вбито, інші були полонені. Написана народна пісня про битву під Оршею.

У скарбниці князів Острозьких, котра частково перейшла до Януша, згідно з описом майна Дубенського замку 1616 р., зберігалися “оршанські трофеї”: зброя з “московським гербом”, позолочена булава “царя московського” (ймовірно, головного воєводи Івана Челядніна). Острозький виконав почесну функцію в церемоніях зустрічі та шлюбу Жигимонта I з Боною Сфорца: зустрічав її у Моравиці на

Поділля, а 13 квітня, його приватні військові загони проходили парадним маршем у Кракові. Жигимонт I підтвердив попередні привілеї, надані К.І. Острозькому безмитного проїзду львівських, київських, кам'янець-подільських та молдавських купців на ярмарки Луцька. В останні роки життя К.І. Острозький належав до першої п'ятірки землевласників, а згідно опису війська 1528 року князь посідає шосту позицію за землеволодінням (в історіографії вона визначається, то як третя, то як четверта, оскільки йдеться про окремих осіб: Кезгайли виставляли 768 кінних воїнів, Радзівіли – 760, Троцький воєвода і староста жемотійський пан Станіслав Станіславович-Янович – 617, віленський воєвода Ольбрахт Мартинович Гаштовт – 466, князь Юрій Олелькович Слуцький – 433, князь К.І. Острозький – 426. Отже, Острозький на той час мав 5 козацьких сотень і володів за одними підрахунками – 6 816 димами та 40-41 тис. підданих, за іншими – 10 500 димами та 60 тисячами підданими і мав маєток у с. Красному. (Stecki T.J. Z boru i stepu: Obrazy i pamiątki. – Kraków, 1888. С. 4-7

ВАСИЛЬ ОСТРОЖСЬКИЙ – ТВОРЕЦЬ ПОСЕЛЕНЬ

Василь- Костянтин Острозький – наймолодший син князя Костянтина Івановича Острозького від другого шлюбу з князівною Олександрою Семенівною Слуцькою. Рід Острозьких – найбагатший. і найвпливовіший серед князівських родів Білорусі та України XVI – початку XVII століття. Серед його предків генеалогічна лінія згадує називає основоположника роду – князя Руса і його наступників – Ігоря Рюриковича, Володимира Святославича, Ярослава Мудрого і короля Данила.

З середини 1540-х років в офіційних документах Василь Залишившись фактично єдиним спадкоємцем свого

Благовірний К.В.Острозький

багатого батька, отримав у володіння величезні маєтності на Волині, Київщині, Поділлі та Галичині Острозький починає іменуватися батьковим ім'ям – Костянтин Замолоду він присвятив себе упорядкуванню батьківських земель, їх чисельному збільшенню і завдяки його умілій політиці і дипломатичним здібностям на середину 70-х рр. XVI століття він володів значною частиною сучасної України – землі Київської, Рівненської, Хмельницької і Тернопільської областей. 80 міст і містечок, 2700 сіл, 1000 хуторів і слобод, 3000 млинів, мануфактурні виробництва потану, селітри та дьогтю, незліченні табуни коней і, навіть, табуни верблюдів. Річний прибуток його становив більше 12000000 золотих. Він вважався одним з найбагатших людей в Європі. Статки князя дозволяли йому виставляти до 20 000 осіб війська.

Свою політичну кар'єру розпочав 1550 року, отримавши від великого князя Литовського посаду старости Володимирського і маршалка Волинського. Став найкращим захисником держави від татарських нападів. Розуміючи важливе стратегічне значення Запорозької Січі як форпосту проти осmano-татарської небезпеки, підтримував з козаками партнерські стосунки, зокрема, приймаючи їх на службу в свої козачі ескорти. В 1559 році К. В. Острозький став воєводою київським, що значно сприяло посиленню його впливу на політичне життя України. Не прагнучи військової слави, проводив енергійну колонізаторську політику в порубіжних землях Київщини, Переяславщини та Брацлавщини, засновуючи нові міста, замки та слободи.

Переяславське староство на той час включало місто Переяслав, містечка Гелм'язів, Биків, Яготин, Яблуневе [Яблонів]. При цьому основним населенням цього староства були козаки, осаджені тут ще від 1585 року князем Костянтином Острозьким на підставі привілею Стефана Баторія з "вольностями, правами і привілеями козацькими". К. В. Острозький підтримував повстання Северина Нали-

вайка у 1594-1596 роках. Польський дослідник Веслав Маєвський вказує на свідчення С. Наливайка від 9 квітня 1597 року, що К. В. Острозький мав з ним контакти і хоча у 1596 році повстанці пустошили його маєтки, Острозький війська проти них не вислав, а захищав людей, пов'язаних з повстанням. Весною 1596 року в козачих ескортах Острозького були відверті прихильники Наливайка.

Коли в 1594—1596 роках частина православного духовенства в Україні здійснила спробу укласти церковну унію, він виступив її рішучим супротивником віросповідання, різко засуджуючи рішення Берестейського собору. Але в своїй сім'ї він проявляв релігійну терпимість. Не зважаючи на своє православне віросповідання йому не заважало в подружньому житті з дружиною католичкою Софією Тарновською. Католицьку віру сповідували і його сини Януш та Костянтин.

ОСТАННІЙ З ДИНАСТІЇ ОСТРОЖСЬКИХ

Серед мало досліджених імен роду Острозьких - постать князя Януша (1554-1620). Після його смерті скінчилася чоловіча гілка цього роду. Документальні джерела історичні та краєзнавчі праці зберігають чимало фактів з його життя. Він син Костянтина-Василя Острозького та Софії Тарновської народився в 1554 році. Історик М. Теодорович пише, що при хрещенні він отримав ім'я Іоан, а Янушем був названий, коли перейшов від православ'я до католицизму. Свою освіту княжич здобував при дворі Габсбургів у Відні, де перебував з 1568 до 1573 року. Тут, набравшись магнатського блиску втратив православну віру і першим з чоловіків роду Острозьких став католиком.

Після повернення з Відня у лютому 1574 року був присутнім на коронації новообраного монарха, але невдовзі

король покинув Польщу. На польський престол став Стефан Баторій, якого активно підтримував його батько. У квітні 1576 року Стефан Баторій призначає Януша “справцею”, або підвоєводою київським. На цій посаді у березні 1577 року він отримав блискучу перемогу над татарами під Дубно.

Наступну перемогу над татарами, згідно з написом на меморіальній таблиці в Межирічному монастирі Януш здобув у лютому 1578 року знову ж таки над татарами, що виступили проти Івана Підкови. У наступному 1579 р. Януш Острозький разом із своїм надвірним ескортом 800 козаків, взяв участь у війні Польщі з Московією під час Полоцької кампанії Стефана Баторія. Він здобув перемогу над татарами біля річки СOT. У 1582 році Януш одружився з Зузаною Середі, дочкою одного з наймогутніших угорських магнатів – Єжия Середі. Можливо, він побудував для Зузани палац на рукотворному острові серед мальовничого краєвиду річки Мийки, де була заснована Серединська слобода. Але це тільки припущення, адже крім островця, який з століттями зменшився від течії, нічого не залишилось.

Завдяки протекції короля на початку 1585 р. Януш був обраний сенатором, а в січні того ж року отримав найпочесніше звання в руських землях – маршалок волинський.

На початку 1590-х років почалася колонізація українських наддніпрянських степів і згідно з постановою сейму 1590 року король надавав величезні ділянки на вічне володіння Костянтину-Василю та Янушу Острозьким. Януш відбудував близько десяти нових сіл і два міста: Василів та Обухів.

У другій половині 1592 року Косинський з кількома тисячами козаків пограбував володіння Острозького на Волині, зокрема, зайняв одне з найважливіших міст – Острополь. Василь – Костянтин мобілізував усе своє військо та загони синів. До них приєдналися старости прикордонних

міст. Перед наближенням з'єднаних сил магнатів Косинський залишив Остропіль і повів своє військо на схід. Під містечком П'ятка, біля Чуднова, що належав Янушу Острозькому, 2 лютого 1593 р. відбулася вирішальна битва, у якій військо Януша вщент розбило козаків. У них відібрали хоругви та 26 гармат. Повстання під приводом К.Косинського було першим значним виступом козаків і селян проти польських магнатів. 25 лютого 1593 р. за перемогу під П'яткою князь Януш отримав від Зигмунта III найвищу світську посаду в Речі Посполитій - каштеляна краківського. Крім посади каштеляна краківського, Зигмунта III відзначив Януша наданням йому кількох староств не дуже дохідних, але стратегічно важливих міст. Крім староств богуславського та білоцерківського, отриманих ще в 1590 році, у 1596 р. Януш отримав староство канівське та черкаське. Згодом, у 1603 р. від батька йому перейшло староство володимирське і в 1615 р. – староство переяславське.

Януш зайнявся вербуванням козаків на службу австрійському цесарю і робив це поза плечима влади. Разом з посланцем цесаря Ериком Лясотою він завербував близько 3 000 низовці. Козаки, які ще недавно були супротивниками князя, ставали його союзниками у боротьбі з Туреччиною. Самостійні дії Януша у царині закордонної політики не подобалися Яну Замоїському. Тому він доніс про плани Януша королю і попросив заборонити Острозькому всілякі самовільні дії, що король і зробив, вважаючи, що Корона ще не готова до війни з Туреччиною. На початку XVII століття найголовнішою проблемою зовнішньої політики Речі Посполитої стає московське питання. У справі самозванця Григорія Отреп'єва, який, видавши себе за чудом врятованого сина Івана IV – Дмитра, перебував довгий час у Биківських селах. Він збирав прихильників для захоплення московського трону. Януш, як і його батько, зайняв вкрай ворожу позицію до лжецаревича. Через посла Афанасія Па-

льчикова у 1604 році патріарх Івов просив не підтримувати Дмитра, як єретика і самозванця, а спіймати Отреп'єва і відправити до Москви. Але у цей час “царевич” вже покинув землі Острозьких і перейшов спочатку в Гощу – до Габріеля Гойського, а потім – до Адама Вишневецького та Юрія Мнішека і разом з цими магнатами отримав майже благословення Зигмунта III на похід до Москви. Коли Януш Острозький довідався про підтримку королем походу Лжедмитрія, у листах до Зигмунта, написаних 12 січня та 2 березня 1604 року, він спробував переконати короля, що претендент на московський трон є звичайним монахом, якого він знав як ченця ще під час його перебування в Дерманському монастирі. Проте справа зайшла вже занадто далеко. У листопаді 1604 р. “Дмитро” розпочав свій похід. Януш не змінив свого ставлення до нього навіть і тоді, коли 20 червня 1605 р. Дмитро сів на троні. У 1605-1607 рр. Януш активно виступав на сеймах, захищаючи права православних. Хоча сам був ревним католиком, робив це, виконуючи волю старого батька. Зокрема, він відіграв важливу роль у тому, щоб на сеймі 1605 р. архімандритом Києво-Печерської лаври був затверджений кандидат від православних Єлисей Плетенецький і була прийнята конституція Релігія грецька, згідно з якою жодна церква або монастир не могли бути відібрані від православної церкви.

Однією з найбільш болючих політичних проблем, що хвилювала Януша в 1610-ті роки, була проблема оборони земель України від наїздів татар. Користуючись тим, що з початком війни Речі Посполитої з Московією (1609 р.) більшість коронних військ була в Росії, татари нападали все частіше. Чи не найважливішу роль в обороні українських земель від татар князь надавав козакам і докладав чимало зусиль, щоб долучити їх до цієї справи. У листопаді 1614 р. Януш, як експерт по козацьких справах, разом з С.Жолкевським та Я.Заславським брав участь у перегово-

рах з козаками в Житомирі. Запорозці погодилися на умови, представлені їм комісарами, зобов'язувалися охороняти кордони Речі Посполитої від татар і турків, не пускати їх за Дніпро, а взамін отримували 10 000 злотих щорічно. У 1617 році Януш на чолі своїх надвірних козацьких загонів брав участь у поході гетьмана Станіслава Жолкевського проти турецької армії Іскандера Баши, у вересні 1618 р. командував своїми загонами в битві з кримськими татарами під Оринінім. У листопаді 1619 р. брав участь у чергових переговорах з козаками. Урядова комісія, членом якої він був, погодилася розширити козацький реєстр до 3 000 і регулярно виплачувати їм жалування, сума якого була збільшена до 40 000 злотих. Козаки цікавили Януша до кінця життя. Він розумів, що у боротьбі з Туреччиною польській армії не обійтися без їх допомоги. Чимало уваги приділяв він фортифікації своїх міст та замків.

На початку XVII ст. Януш став одним з найбагатших магнатів Речі Посполитої. Крім значних маєтків, які він отримав до того часу в спадок від матері, а також у посагу від першої дружини Зузанни Середі, величезних земель, подарованих королем на Наддніпрянщині. Опис його нерухомого та рухомого майна, у якому значилось 80 міст, 2700 сіл, 600000 золотих, 400 000 талерів, 30 бочок ламаного срібла, 700 їздових коней, 4 000 звичайних коней. Янушові належали значні території у Краківському, Сандомирському, Волинському, Київському воєводствах. Його стараннями була завершена справа життя трьох поколінь князів Острозьких – створена найбільша в історії Речі Посполитої маєткова імперія. Однак у князя не було нащадка, якому б він міг передати свою величезну спадщину. З дружиною Зузанною Середі він мав дві дочки – Елеонору, видану заміж за Ієроніма Язловецького, воеводу подільського, а після його смерті – за Яна Єжи Радзівіла, каштеляна троїцького, а також – Евфрузину, видану заміж за Олександра

Заславського, воєводу київського. Після втрати Зузани Середі, що померла в 1596 році, в листопаді 1597 р. Януш одружився з 15-тирічною Катериною Любомирською, дочкою тодішнього каштеляна Малопольського, але із другою дружиною дітей не мав. У листопаді 1612 р. 59-літній Януш несподівано втретє одружився з 18-літньою дочкою Сяноцького хорунжого Теофілою Тарлувною. Нарешті 23 квітня 1618 р. народився довгоочікуваний нащадок Януш-Володимир. Проте батько тішився ним недовго. Вже перед червнем 1618 р. малюк помер.

Після великих вагань Януш вирішив віддати ординацію своєму онукові Владиславу-Домініку, народженому від дочки Евфрузини з князем Олександром Заславським.

12 вересня 1620 року, напередодні сумної поразки Речі Посполитої під Цецорою, Януш помер. З листопада 1620 року його поховали в Тарнівському костелі біля його першої дружини Зузани Середі. Після смерті Януша ординацію разом з титулом князя Острозького успадкував малолітній Владислав-Домінік Заславський, який на той час перебував під опікою батька. Дідичну частину успадкував коронний канцлер Томаш Замойський - чоловік середньої дочки Олександра Острозького – Катерини. Із смертю Януша славна династія князів Острозьких припинила своє існування.

СПОДВИЖНИК ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ФЕДІР ЛУТАЙ

Федір Лутай

Биківський сотник Федір Лутай (Фесько Лютай) народився в селі Старий Биків. Він розпочинав військову кар'єру козаком і сотником до 1625 року, а потім військовим осавулом Переяславського полку поряд із Богданом Хмельницьким у реєстровому городовому козацтві, яке на той час досить вірно служило інтересам короля та Речі Посполитої. Перші пись-

мові спогади про нього датовані 1612 роком, але це не межа початку історії його діяльності, адже Биківська козаки, осаджені ще 1585 році князем Острожським, брали участь у козацько-селянському повстаннях Криштофа Косинського (1591 – 1593 рр.) і Северина Наливайка (1594 – 1596 рр.) і дехто поплатився своєю волею.

Нові заворушення у серпні 1637 року нереєстрових козаків, керовані Павлом Павлюком, який виступив із Запорозької Січі і вирушив на Київщину не мали всенародної підтримки. 12 серпня 1637 року Павлюк звернувся до селян, міщан та реєстрових козаків з універсалом, у якому закликав заарештовувати реєстрову старшину — прихильників шляхетської Речі Посполитої і вступати до повстанських загонів. 20 грудня 1637 року польські війська під Боровицею оточили загін повстанців і за кілька днів повстанці здалися. Їхніх керівників закували в кайдани і послали, як відомо, на страту. А рядових учасників М. Потоцький порозсилав по маєтках, звідки вони свого часу були виведені.

Що ж до козаків, які підтримали Павлюка розправитись було не легко. Та все ж таки на Запоріжжя був відправлений наказ: очистити Січ від нереєстрової черні й надалі не бунтувати. В самому реєстрі Потоцький затвердив нове командування. Гетьманом став І. Караїмович, військовим писарем Б.Хмельницький, а військовим осавулом Ф. Лутай.

Нове призначення Федір Лутай отримав в грудні 1638 року, коли поляки скликали в урочищі Маслів Став раду, під час якої працювала спеціальна урядова комісія, яка вирішувала долю козацтва. За її ухвалою Богдан Хмельницький був понижений і відправлений сотником Чигиринського полку, а Федір Лутай отримав сотництво Переяславського адміністративного полку.

Без сумніву Ф. Лутай був одним з перших, кому Хмельницький довірив плани нового повстання. Несподівана втеча Лутая з Переяслава на Січ, яка так здивувала багатьох, була спланованою акцією Хмельницького. Зрозуміло: перед тим, як самому податися на Січ, майбутній гетьман хотів мати там підтримку. Ф. Лутай добре прижився серед козаків, здобув їхню пошану і навіть визнання. За літопи-

сом С. Величка 11 грудня 1647 року січовики обрали Лутая кошовим отаманом.

Дізнавшись про це, Хмельницький міг бути певним: Січ його підтримає і коли він прибув на Запоріжжя, на одному з островів на нього із загоном козаків чекав кошовий Лутай.

Про участь кошового у визвольній війні відомо дуже мало. Зате відомо, що учасниками її стали далеко не всі запорізькі козаки, адже траплялись періоди, коли запорожці геть відмовлялися допомагати Хмельницькому. Так сталося, наприклад, 1651 року, коли Хмельницький звернувся до січовиків, щоб вони підсobili збройною силою. Поляки саме розбили корпус Данила Нечая і розгорнули наступ на корпус Богуна, отож потрібні були підкріплення. Але козаки, скликавши раду, Хмельницькому відмовили, і гетьман мусив удатися до хана, який... не відмовив. Чи не було це парадоксом? Можливо. Але факт є фактом: запорожці часом демонстративно дистанціювалися від армії Хмельницького, а коли й посиляли допомогу, то лише невеличкими загонами. І мали для цього свої резони: козаків не влаштуували умови угод, що їх Хмельницький підписував з поляками; не подобалося, що він дбав у цих договорах здебільшого тільки про старшину, забуваючи про інтереси простого люду, який зазнав чимало утисків від тих-таки поляків. Не могли козаки пристати й на порушення давніх своїх звичаїв. Адже всі звикли до того, що гетьманів обирали і скидали на Січі, а Хмельницький давно вийшов з-під контролю січового товариства.

Історик А. Кашенко пише: "Без участі Війська Запорізького року 1651 виникла Білоцерківська згода з поляками; року ж 1652-го, коли Хмельницький водив свого сина Тимора в Молдову брати шлюб з дочкою господаря, запорожці, з кошовим отаманом Лутай саме переносили Січ з Микитиноного Рогу на устя Чортотлика. Чому стався цей перехід невідомо, а тільки козаки обрали собі місце на березі Чортотлицького лиману, проти острова, на якому перебувала Стара Січ за часів Жигимонта III, і весь 1652 рік працювали над будівництвом тут куренів, церкви й окопів".

Ставити курені, копати окопи та зводити церкву край лиману в той час, як Україна палає в одній з найбільших у

своїй історії воєн, – це дуже дивна позиція січовиків. Але ще дивнішим бачиться те, що засновником Чортомлицької Січі був кошовий отаман Федір Лутай, який, без сумніву, чинив волю козацької ради, що постановила покласти сили на своє перебезування.

Заснування Чортомлицької Січі в набагато зручному місці і добре укріпленої, яка довго слугувала, козакам, це одна із вагомих сторінок в історії Запоріжжя.

У сотенному селі Старий Биків Федір Лутай мав родину і, можливо, один із останніх його правнуків Лутай Степан Євдокимович загинув в боях під час російсько-турецької війни 1877–1878 років.

ЗНАТНІ БУДІВНИКИ ОСАД

РОДИНА КОЧУБЕЇВ

Життя і діяльність знатної родини Кочубеїв досліджувалось відомим дослідником історії давнини Д. М. Бантиш-Каменським в праці «Історія Малої Росії» виданої в 1830 році. Він описав історію конфлікту В.Л. Кочубея з гетьманом І.С. Мазепою в 1707-1708 роках. Ці резонансні події розкривав у своїх спогадах М.А. Маркевич у 1842-1859 роках. Перелік заводів і фабрик Кочубеїв, представлено у виданні Чернігівського губернського статистичного комітету 1862 року. Генеалогічні дослідження князівських і дворянських родів Кочубея здійснив О. М. Лазаревського у своїй праці 1876 року. Ще одна праця, яка більш ґрунтовніше розкриває геологію роду Кочубеїв – «Малороссийский родословник» в авторстві В.Л. Модзалевського. Свій життєвий шлях та родинні зв'язки описав і один з представників роду Аркадій Васильович Кочубей у своїх авторських мемуарних записках «Сімейна хроніка», що побачила світ в 1890 році. Дослідницькі праці радянського періоду з історії часів Гетьманщини, представляли рід Кочубеїв, як клас феодалів експлуататорів селянства, прибічниками російської монархічної влади і зрадниками, а в літературних та

історичних джерелах засуджуються стосунки Івана Мазепи з Мотрею Кочубей.

Родинні друковані джерела повідомляють, що рід Кочубеї походить від знатного кримського роду. Родоначальник Кочубеїв, їх предок Кучук-бей, представник верховної знаті Кримського ханства, орди якого кочували Диким полем між Дністром і Дніпром в першій чверті XVI століття разом із татарськими загонами мурзи Лекси Мансуркіятовича (в хрещенні Олександра, князя Глинського). Кучук-бей переселився на побережжя Ворскли близько 1550 року в межі Литовсько-Руської держави, де й прийняв християнство і був охрещений іменем Андрій. Цікаво, що половецький словник іменує беями і беками тих князів, що стояли на чолі племені. Беки в свою чергу підпорядковувалися головам племінних союзів, або ж султанам, яких половці називали ханами, а поляни – великими князями. У перекладі з тюркського Кучук – молодший, а бей – володар, князь. Турки слово бей часто додавали до імені молодших братів падишаха, а ще мали бей-правителів удільних бейликів (князівств). У кримських татар бей, бий - титул, що йде від загально тюркського титулу бәк - вождь. Воно має значення вождя роду в складі племені, главою якого виступав хан. Вождь роду очолював військове родове ополчення в загально племінному війську. У загальній ієрархії титулів татар бек йшов другим після хана.

Рід князів і дворян Кочубеї внесений до V і VI частин родовідних книг Полтавської, Чернігівської і Петербурзької губерній. З плином часу від кримськотатарського коріння цього роду нічого не лишилось. Адже на протязі 4-х поколінь цей рід поєднався з багатьма знатними родами. Це княжі роди українського походження Розумовських і Васильчикових, Молдавський боярський рід Апостоламів, Польськими шляхтичами Безбородками, Туманськими, Яновичами, Жученками, Забілами, Скоропадськими. Великою гордістю Кочубеїв являвся родовий герб, який уперше вживався у 1696 році на печатках Василя Леонтійовича. Герб собою являв щит блакитного кольору, в центрі якого розміщено червоне серце, на якому два золоті хрести. Під

щитом написано девіз: «ELEVOR UBI CONSUMOR», що в перекладі з латинської мови: «коли живу, звеличуюся».

Коротко описуючи біографію представників роду Кочубеїв із Дубовичів Глухівського повіту Чернігівської губернії, а також трьох поколінь Кочубеїв із Згурівщини Биківської волості бачимо, що у 1890 році гілки родового дерева переплелися — Варвара Василівна Кочубей вийшла заміж за троюрідного брата — Василя Петровича Кочубея.

Найвідомішим серед Кочубеїв був генеральний суддя **Василь Леонтійович Кочубей** (бл. 1640-1708 рр.) Його трагічна доля у свій час допомогла авторитетно піднятися роду. Він займав посаду військового канцеляриста Військової Генеральної Канцелярії при гетьманах Брюховецькому та Петру Дорошенку. У 1675 році був уманським писарем, їздив посланцем до Москви в 1676 р. від архієпископа Лазаря Барановича, а пізніше в 1683 році від гетьмана Самойловича. З 1687 по 1699 рік — генеральний писар. З 1699 по 1708 рік — генеральний суддя. Був одружений з Любов'ю Федорівною Жученко. З нею мав семеро дітей: двох синів — Василя і Аркадія та п'ятьох доньок — Анну, Катерину, Мотрю, Параскеву і Марію. Згідно універсалу 1687 року Івана Мазепи, В.Л. Кочубей отримав у володіння с. Диканьку Полтавського повіту, та с. Ярославець Глухівського повіту. Наступний універсал гетьмана І.С. Мазепи від 1 липня 1689 року ухвалює за Василем Леонтійовичем чергові маєтності: «Єнеральний писар війська їх царської величності Запорозького в повіті Кропивецькому на річці Ретику, що неподалік с. Дубовичі, на хорошому місці, яке було ним придбане, звів греблю і побудував млин, а при млині облаштовує собі хутір... за його проханням для цього дозволено йому до того хутора зайняти ліси хвойні і березові, які з обох сторін р. Ретик... і дозволено зайняти у володіння поля і сіножаті і господарювати на них і на цій стороні від с. Бистрика, де хутір сто-

їть, і понад дорогою до Дубович...» Пізніше, на ці володіння родина Кочубеїв отримала 28 квітня 1688 року царську грамоту. Дружина Василя Леонтійовича **Любов Федорівна Кочубей (Жученко)** — донька полтавського полковника Федора Жученко, який заповів «...зятю своєму пану Василю Кочубею, судді енеральному, року 1707, с. Жуки. Пізніше, 8 липня 1707 р. Василь Леонтійович Кочубей купив у старожила дубовицького Грицька Мельниченка ще один млин на р. Реті. А уже через рік, 14 липня 1708 року за донос Петру I, в якому були викладені зв'язки гетьмана зі шведським і польським королями за наказом того ж гетьмана І.С. Мазепи буде страчено генерального суддю Василя Кочубея та полтавського полковника Івана Іскру в пристолічній Борщагівці. Тут можна дискутувати про правомірність смертного вироку і, можливо, його завчасність. Як би ми не відносилися до цієї правдивої інформація небіжчиків, вона все ж стосувалась військової таємниці, хоч і ще не визначені майбутні військові дії. З історичних джерел відомо, що лист, надісланий царю від Кочубея і Іскри точно не повідомляв конкретних аспектів змови і майбутніх військових дій і більш того, жодним чином не вплинув на поразку І.Мазепи і шведського короля чи перемогу російського війська. Крім того битва під Полтавою відбулася 8 липня 1709 року, через рік після страти Кочубея і Іскри.

Після страти Василя Леонтійовича вдова Кочубея, щоб уникнути репресій переховувались з дітьми, де тільки могла і все ж таки наважилась звернутися до імператора Петра I з проханням повернути конфісковані маєтності Василя Леонтійовича родині. Згідно маніфесту царя страчених Кочубея і Іскру було реабілітовано посмертно, маєтки повернуто. Любов Федорівна вміло вела господарство, навчала цьому дітей і передала маєтки у спадок сину Василю Васильовичу Кочубею села Дубовичі та Ярославець з 180 дворами господарів та 39 дворами підсусідків. А ще Василь Васильович 14 червня 1716 року отримав з братом Аркадієм універсал на володіння маєтком Івана Іскри сіл Іванчинці, Івашівку, Грабинівку. слобідку Іскрівку, хутір Трибовський. Василь Васильович примножував володіння.

Він був двічі одружений. Першою дружиною була Анастасія Данилівна Апостол — донька гетьмана. Друга — Марфа Іванівна Янович, сестра шевського отамана Івана Яновича. Від обох мав 10-ро дітей — Іван, Семен, Василь, Павло, Петро, Олена. Марфа. Анастасія, Анна, Уляна.

Його брат Семен Кочубей — онук генерального судді Василя Леонтійовича Кочубея політичну кар'єру розпочав з отримання титулу бунчукового товариша в 1743 році. Мав безпосередні зв'язки з родиною Розумовських, одружився з Ксенією Герасимівною Демешко — двоюрідною сестрою Кирила та Олексія Розумовських. Подружжя Семена і Ксенії Кочубей мали дітей: доньку Надію, яка в 1765 р. вийшла заміж за капітана Потьомкіна [106, с. 11] та сина Михайла, якого у 1776 р. одружили з Агафією — донькою бунчукового товариша Степана Дашкевича.

Василь Васильович Кочубей (1728-1791)— син Василя Васильовича та Марфи Янович, служив бунчуковим товаришем, підкомірним Глухівського повіту, предводителем дворянства (1772-1779), надвірний радник Новгород-Сіверського намісництва (1782-1783), колезький радник (1786), статський радник (1790). Одружений був на доньці генерального судді — Марфі Дем'янівні Оболонській. Мав двох дітей — Василя (1750-1800) та Єлизавету (1744-1800). Мешкав у с. Дубовичі.

Василь Васильович Кочубей (1750-1800) — син попередника тезки Василя Васильовича і Марфи Оболонської одружився на Олені Василівні (1762-1836), донці генерального писаря Василя Григоровича Туманського. У шлюбі народилися Василь (1784-1844), Дем'ян (1786), Олександр (1787), Аркадій (1790), Іван (1791), Клавдія, Варвара і Олена. Василь Васильович у 1777 р. в центрі села с. Дубовичі збудував приходський кам'яний храм в ім'я Різдва Пресвятої Богородиці. Цю будову благословив митрополит Гавриїл (Кременецький).

Аркадій Васильович Кочубей (1790-1878) — син Василя Васильовича Кочубея і Олени Василівни, уродженець Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії, активний учасник суспільно-політичного життя Російської імперії, своїми капіталами інвестував будівництво залізниць. Дитинство провів у с. Ярославці Кролевецького повіту, де жила в той час родина Кочубеїв, а батько був маршалком місцевого дворянства. Коли Аркадію минуло 10 років, для нього і братів найняли вихователем француза абата Фромана, присланого з Петербургу двоюрідним дядьком Віктором Павловичем. Дядько організував у маєтку с. Ярославці навчання племінників і переслав дітям справжні французькі книги. Це забезпечило вільне володіння іноземною мовою та присвоєння Аркадію ще в 17-ти річному віці фаху перекладача. Інший родич, що користувався беззаперечним авторитетом у родині Кочубеїв, був двоюрідний дід — Олександр Андрійович Безбородько (1747-1799). Він був полковником Ніжинського та Київського полків Гетьманщини, потім царським сенатором і канцлером уряду Катерини II. Завдяки високій посаді при дворі Безбородько зміг дати дядьку Аркадія і своєму племіннику Віктору Павловичу Кочубею блискучу освіту спочатку у приватному пансіоні Санкт-Петербурга, а потім у кращих освітніх закладах Європи.

Таким же чином вирішив з набуттям освіти для свого племінника Аркадія і Віктор Павлович Кочубей. Він забирає Аркадія в 1802 році до Петербурга на навчання у відомому в той час пансіоні абата Ніколя. У творчій атмосфері студентства, проявились організаційні здібності та ерудованість А. Кочубея. Він зі своїм товаришем графом Потьомкіним написав оперу у віршах «Душенька», по сюжету, взятому з поеми поета з Полтавщини І. Ф. Богдановича. Аркадій Кочубей мав неабиякий хист до музичних творів, знався на поезії та був прихильником народної художньої творчості. Крім того, за спогадами рідних і знайомих, відмінною рисою Аркадія Васильовича, як і його братів, була гостинність, хлібосольність і бажання допомогти ближньому. Од-

ночасно з навчанням у 1802 році розпочалася і службова кар'єра А. Кочубея. Його зарахували в Колегію іноземних справ спочатку юнкером, а з 1806 року перекладачем. У 1807 році він закінчив навчання у пансіоні і він продовжувати працювати в Колегії перекладачем.

У вересні 1809 року він був призначений канцелярським чиновником в Експедицію водних і сухопутних шляхів, а потім з 1810 року помічником столоначальника, титулярним радником, камер-юнкером. У 1812 році А. В. Кочубей перейшов на військову службу в чині поручика Гродненського гусарського полку. З 1813 року він призначений штаб-ротмістром цього полку, а з 1814 року — ротмістром. У складі Гродненського гусарського полку А. В. Кочубей воював на фронтах франко-російської війни 1812 року з військами Наполеона, потім бував у закордонних походах, а згодом у складі окремого корпусу графа Воронцова в званні підполковника Тверського драгунського полку. Перебував в складі полку у Франції з 1816 по 1818 рік. За участь в численних військових походах удостоєний ордена Володимира 4-го ступеня з бантом (1812), золотою шаблею з написом «За хоробрість», орденом Анни 2-го ступеня (1813), а в 1814 році йому були вручені алмазні знаки ордена Анни.

Аркадій часто гостював у дядька Віктора Павловича і діда Іллі Андрійовича Безбородька, де завжди почувався рідним. Не втрачав нагоди бувати в родинних маєтках Диканьці, Ярославці, чи Царському Селі. Завдяки державницьким поглядам дядька, Аркадій Васильович притримувався виважених поглядів на адміністративно-економічний устрій держави і не втрачав надії змін на краще. Ліберальні вподобання представників родини Кочубеїв насторожували прихильників монархії і, навіть, Імператор Олександр I (1777-1825) двічі відкладав подання в підвищенні по службі на Аркадія Кочубея. Можливо, з цієї причини у 1824 році Аркадій вийшов у відставку в чині полковника та зайняв посаду незначну посаду чиновника з особливих доручень при головному начальнику над Поштовим Департаментом. Надалі виконував обов'язки державного службовця: з 1825

року — надвірного радника, колезького радника, а з 1827 року — статського радника.

Після відставки Аркадій Кочубей 15 вересня 1824 року обвінчався в Диканьській церкві з княжною Софією Миколаївною В'яземською (1798-1834). Аркадій Васильович у своїй «Сімейній хроніці» згадує: «Разом з дядьком Віктором Павловичем приїхала в Диканьку племінниця графині Кочубей, княжна Софія Миколаївна В'яземська. За декілька років перед сим Софія Миколаївна мала нещастя втратити матір. Тітка її, графиня Марія Василівна Кочубей, як найближча родичка прийняла на виховання до себе Софію Миколаївну. Граф і графиня їхали в Крим і як не умовляли племінницю лишитися в Петербурзі, вона з прихильності до тітки поїхала разом з ними. Цей поступок Софії Миколаївни так сподобався її діду Перту Кириловичу Розумовському, що незадовго до смерті він згадав про неї і записав їй частину маєтку в так званій «Биківській волості». Отже, Згурівський маєток належав Софії Миколаївні, ще до укладення шлюбу і деякі історики помилково вважають його за посаг, який наділявся батьками молодій сім'ї після шлюбу. Про власність дружини пише у своїй «Сімейній хроніці» і Аркадій Васильович: «Згодом, по приїзду в Ярославець влітку 1825 року я поїхав приймати Згурівку, маєток моєї дружини, який по ці пори був в управлінні дядька нашого Д.Васильчикова, а наглядав за ним управитель Фанкук. В Козельці Жив в ту пору поміщик Стноєвський, який знав межі. Це дало мені привід познайомитись з ним. Я попросив Стноєвського поїхати зі мною в Згурівку. Я побачив маєтності відмінними: ґрунт чистих чорноземів, але господарство знаходилось у великому безпорядку. Із будівель була хатина, яку займали прикажчик і писар. Пробувши два чи три дні в Згурівці в цій хатині, я відбудув не зробивши ніяких змін і оставив маєток в управлінні Фанкука. Зимою того ж року я їздив знову в Згурівку разом з дружиною и ми зупинилися в Бикові, так як в Згурівці нам було неможливо жити з дружиною за не достатком приміщень. Приїхавши на ранок в Згурівку, я представив кріпосним володарку і зробив їм обід. Поїздка знову завершилась одним оглядом і ми повернулись в Ярославець. Я уже розгледів, що таким

чином маєток не може бути упорядкованим і вговорив Стноєвського прийняти на себе посаду управляючого. Зимою 1827 року я їздив з дружиною в її маєток, внаслідок чого ми знову провели кілька днів у нашого родича Васильчикова у Бикові». Згурівський маєток весь час залишався власністю княгині Софії Миколаївни і тільки після 1834 року був успадкований Аркадієм Васильовичем, коли він пережив тяжку втрату своєї дружини. Слід наголосити, що тільки на початку 1826 року між трьома братами Кочубеїв був розділений батьківський маєток, яким управляла їхня матінка Олена Василівна. Олександр забажав мати Конушівку і Білі Вежі, Дем'ян – Ярославець і Ретик, а Аркадію віддали Гути, родинний маєток його діда Василя Леонтійовича Кочубея. На час проведення Рум'янцівського опису Гутянська економія Кочубеїв, включала в себе Стару Гуту, Нову Гуту, Березівку і хутір Березівський. За час володіння Старої Гутою А.В. Кочубея побудував в селі цукровий завод з трьома гідравлічними пресами (1855), запустив гуральню і відновив завод з виробництва скляних виробів, на якому на початку 50-х років XIX століття вироблялося продукції на суму до 8000 руб. сріблом. На скляному заводі Кочубея виробляли різноманітний скляний посуд методом вільного дуття в основному пляшки для вина, горілки та ліків, які мали стійкий попит на території України, Росії та в деяких зарубіжних країнах. На початку 1860-х років завод був одним з найбільших підприємств своєї галузі в Чернігівській губернії і виробляв 50638 пляшок на рік на суму 9713 руб. Напередодні скасування кріпосного права, в 1859 році, в Старій Гуті значилося 179 дворів, в яких проживало 754 жителя, в тому числі 410 кріпаків чоловічої статі, що належали А.В. Кочубею. Аркадій Васильович згадує: «Після розділу ми з братами поїхали в Згурівку і зупинились знову у Бикові, куди ми всі були запрошені на обід. Рано вранці брати поїхали до князя Репіна, а я відбув прямо в Згурівку, щоби передати маєток в управління Стноєвського. Із Згурівки я поїхав до князя Репіна в Яготин мужи-

чими кіньми, але коли виїхав з дому і порівнявся з левадою, коні понесли и перевернули мене в рів разом з коляскою. Прибігли люди і витягли екіпаж, який лишився цілим і неушкодженим, то я на цьому екіпажі доїхав до Яготина. Брат мій Дем'ян, я і Васильчиков перед від'їздом купили у Репіна для свого господарства декілька бичків, якими господар дуже гордився. Згодом я почав займатися приведенням до порядку як мого, так і дружини маєтків. Щоб мати хоча би якийсь притулок в Згурівці, я перевіз туди невеликий будинок, що був у мене в Гутах. Стноєвський розумівся в архітектурі і почав будувати так, що через рік (1827) у Згурівці був збудований затишний будинок, конюшні і сараї».

З 1828 по 1830 рік Аркадій Васильович перебував на посаді Київського віце-губернатора, а з 1830 по 1837 рік займав пост губернатора Орловської губернії, займався добродійністю, керував опікунською радою лікарні «Больница Богородицы «Всех Скорбящих Радость».

Восени 1937 року після відставки Кочубей остаточно переїхав у Згурівський маєток. З цього часу він контролює

Аркадій Кочубей з дружиною Софією стоять біля дуба. Згурівка 1834

діяльністю економії, виховує дітей. Він згадує: «Вся зима була проведена в Згурівці в заняттях з економії, читанні книг і вихованні дітей. Я сам займався викладанням для них російської мови і історії, тому що в них не було вчителя, а просто був дядько Мейер. Бажаючи повеселити дітей я створив

на ставку гірки і катання на ковзанах. Весною я взявся за господарювання і зайнявся насадженням дерев, для чого запросив садівника швейцарця Гриппа, який жив поруч в хуторі, якому я раніше в 30-х роках доручав розбити сад перед будинком, що він виконав з великим мистецтвом...»

Із спогадів А.Кочубея, можна робити висновок, що створення садово-парковий дизайну навколо Згурівського помістя розпочато з 1830 року, а весною 1837 року терито-

рію паркової зони розширено декоративними насадженнями і рідкісними деревами. Засновником Згурівського дендропарку слід вважати Аркадія Васильовича Кочубея, а безпосереднім виконавцем садівника швейцарського походження Гриппа. У цій природоохоронній справі слід віддати належне і його сину Петру Васильовичу, який остаточно упорядкував і розширив межі дендропарку.

Аркадій Васильович заснував ряд населених пунктів на землях Згурівського маєтку. Так село Аркадіївка він назвав своїм іменем, а село Софіївка в пам'ять покійної дружини княгині Софії Миколаївни. Він згадує: «На початку серпня 1837 року я з сестрою я їздив в Крим і повернувшись, знайшов в моїй економії великі безпорядки і переконався в повній нездатності управляючого Дженєва. Я узнав, що в сусідньому селі Вейсбахівці (нині с. Білорічиця Прилуцького району) у поміщика Корби знаходиться кмітливий управитель Дубицький, який шукав інше місце. Я його викликав, переговорив з ним про справи економії. Він мені сподобався і я йому запропонував прийняти в управління наш маєток. Не бажаючи образити Дженєва, я знову доручив йому Гути. Мій новий управляючий завзято взявся за свою справу. Щоби полегшити польові роботи і, з огляду на те багато земельних уділів були віддалені від села, я з його пропозиції створив два нові села: Аркадіївку і Софіївку, - перше моїм ім'ям, а другу в пам'ять покійної дружини, а хутір Петрваснік – по іменам моїх трьох синів. Зрозуміло, що це було зроблено наступного року.»

Позначки на книгах А.Кочубея з гербом

З 1840 року А.Кочубей увійшов до складу урядової Комісії для розгляду звернень петербурзьких кондитерів щодо утисків міської думи. З 1842 р. отримав ранг сенатора та дійсного статського радника, був активним учасником фінансування будівництва перших залізниць. За сумлінну службу був нагороджений орденами Володимира 3-го ступеню (1829), Станіслава 1-го ступеню (1833), Анни 1-

го ступеню (1834), Володимира 2-го ступеню (1848) та Білого Орла (1851) за зразкову службу і особисті заслуги по облаштуванню лікарні.

На схилі літ Аркадій Васильович відійшов від службових справ і став письменником-мемуаристом.

Подружжя Кочубеїв мало трьох синів: Петра (1825-1892), Василя (1826—1897) і Миколу (1827-1865). Також у шлюбі були народжені Леонтій і Віктор, що померли під час епідемії холери.

Штамп бібліотеки Згурівського палацу А. В. Кочубея

Аркадій Васильович Кочубей зібрав власну бібліотеку, яка містила близько 10 тисяч томів, переважно історичного змісту Професор Київського університету, вчений-історик. історіограф, джерелозна-

вець В.С. Іконников у київському виданні результатів своїх досліджень 1892 року подає інформацію про бібліотеку Аркадія Васильовича, яка знаходилася в Згурівському маєтку. Книгозбірня перейшла до спадкоємця Петра Кочубея. Т. Є. Мяскова — старший науковий співробітник Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, досліджуючи особові бібліотеки видатних діячів минулого, наводить відомості про наявність у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ книжкового зібрання Олександра Васильовича Кочубея (1825-1866) і припускає належність до книгозбірні молодшого брата Аркадія. Відповідно до цього молодий власник Згурівки Петро Кочубей зберігав у маєтку книжкові колекції не тільки батька, а й дядька. На даний час у відділі зібрань Національної бібліотеки України ім. Вернадського зберігається 770 книг родинної книгозбірні Кочубеїв, переданих в 1936 році зі Згурівки завідувачем бібліотеки Червоноармійської цукроварні К.О. Воліченком, з них 14 книг що належали Аркадію Кочубею і мають штамп «Бібліотека А. В. Кочубея. Згурівська». Одна книга з написом «Із бібліотеки Петра Кочубея», що також підтверджує власника. Решта 700 одиниць історичного, філософського, політичного змісту мають ознаки належності до бібліотеки наступного володаря Згурівського маєтку – Олександра Кочубея.

Один із представників дворянського та князівського роду Кочубеїв, які протягом декількох століть були господарями численних маєтків в Україні – **Петро Аркадійович Кочубей** (17 червня 1825 року Москва — 22 грудня 1893,

снт. Згурівка) учений хімік, історик техніки, голова Російського технічного товариства – старший син Аркадія Васильовича Кочубея і княгині Софії Миколаївни Кочубей (В'яземської). Початкову освіту отримав вдома. У 1845 році закінчив Петербурзьке Михайлівське артилерійське училище, потім продовжив навчання за кордоном. В м. Лютіхе (Бельгія) вивчав військову справу, досліджував міцність капсул від гільз та лиття гармат, в Парижі поглиблено вивчав фізику і хімію, під час цього навчання захопився мінералогією. Після повернення закінчив Офіцерські класи Михайлівської артилерійської академії і був призначений на посаду викладача хімії і практичної механіки. Невдовзі став ординарцем імператора Олександра II, а згодом флігель-ад'ютантом.

В 1850 році успадкував усі Згурівські маєтки своєї матері, які до 1850 року були в управлінні батька Аркадія Васильовича. Про цей факт історії життя Кочубеїв у «Сімейній хроніці» автор повідомляє: « В 1850 році я зажадав передати в управління сину Петру всі маєтки дружини. В травні місяці він узяв відпустку щоб прийняти в мене Згурівку. В той час я купив маєток Воронки для Миколи і відділив його цілковито, а Петро і Василь поділили між собою Згурівську економію (маєток їх матері), при чому Петро отримав цілковите доручення на управління маєтком».

В 1850 році успадкував усі Згурівські маєтки своєї матері, які до 1850 року були в управлінні батька Аркадія Васильовича. Про цей факт історії життя Кочубеїв у «Сімейній хроніці» автор повідомляє: « В 1850 році я зажадав передати в управління сину Петру всі маєтки дружини. В травні місяці він узяв відпустку щоб прийняти в мене Згурівку. В той час я купив маєток Воронки для Миколи і відділив його цілковито, а Петро і Василь поділили між собою Згурівську економію (маєток їх матері), при чому Петро отримав цілковите доручення на управління маєтком».

14 січня 1851 року одружився з графинєю Варварою Олександрівною, донькою графа Олександра Григоровича Кущельєва-Безбородька.

У 1855 році, за дорученням Олександра II, здійснив перевірку крадіжок пороху та патронів в особливо великих розмірах у фортеці Нарва. На її основі подав імператору пропозиції про недопущенню по-

Графиня В.О.Кочубей

дібних порушень. Але ці пропозиції залишилися на папері, тому в 1857 році П. Кочубей пішов у відставку і разом з родиною переїхав у с. Згурівку, де він продовжував справу свого батька – розширив площу господарських земель та насаджень парку до 309 га. Крім того, він успадкував 6900 га землі в Полтавській і Чернігівській губерніях та ще сам придбав 11310,9 га. Так, Петро Аркадійович в другій половині XIX століття повернув у власність родини садиби свого відомого прапращура Василя Леонтійовича Кочубея. Він викупив садибу в Батурині з державної казни, куди вона у 1836 році потрапила після смерті попереднього власника – Андрія Кириловича Розумовського. М.Ісаєнко у «Чернігівських губернських відомостях» за 1860 року статтею «Батурин містечко Чернігівської губернії» повідомляє: «...Неподалік від Тепловки знаходиться те місце, яке називається Кочубеївщиною, де жив Василь Леонтійович Кочубей. Воно раніше належало Розумовському, але недавно куплено одним з потомків колишнього його володаря...», а Олександр Олексійович Васильчиком у монографії «Сімейство Розумовських» за 1880 рік засвідчує приналежність садиби Петру Аркадійовичу: «...в самому Батурині в саду Петра Аркадійовича Кочубея, називаному Кочубеївщина, існував ще дубовий пень, на якому, по переказам, любив сидіти Розумовський». Ще одним важливим джерелом, що дає нам підстави вважати власником батуринської садиби Петра Аркадійовича, це листи, опубліковані в праці «Власник батуринської садиби В.П. Кочубей».

Опікуючись своїми маєтками, Петро Аркадійович не забув й про своє захоплення мінералогією. Спільно з друзями він приймає рішення про створення товариства розвитку техніки та технічної промисловості. У 1866 році вони відкривають Російське технічне товариство і П.А. Кочубея обирають головою першого відділення хімічного виробництва та металургії. Для підтримки товариства він систематично вкладав власні кошти, але особливо піклувався про відкриття «Технічного музею». Крім того, за його сприяння та фінансування відкритий «Музей Прикладних Знань».

У власному маєтку П. Кочубей започаткував ряд будинків і приміщень. Після смерті А.В. Кочубея, що настала 4

березня 1878 року володіння в Старій Гуті успадкував Петро Аркадійович Кочубей, а від нього вони перейшли до його сина Василя Петровича Кочубея.

У графській сім'ї народились дві доньки (Софія (+1860 р.), Любов (1862-1884 рр.) та четверо синів (Дем'ян (+ 1856 р.), Аркадій (+1859 р.), Олександр (+1860 ?), Василь(1860-1940 рр.). Родина проживала в Петербурзі.

П.А. Кочубей був знайомий з Т.Г.Шевченком і замовив йому портрет свого прапрадіда Василя Леонтійовича Кочубея. Портрет в овалі був виконаний у 1859 році. Петро Аркадійович замовляв й інші роботи Тарасу Григоровичу на які витратив більше 4-х тисяч рублів сріблом. Серед них — «Русалки на Дніпрі». Художник виконав замовлення сепією (світло-коричневі барвникові фарби) з білилами, малюнок мав стати ескізом розпису плафона в будинку П.А. Кочубея в Петербургівському маєтку. Про цей малюнок Тарас Григорович згадував в листі від 12 квітня 1860 року, що написав Миколі Яковичу Макарову, виклавши прохання: «Попросіть у Петра Аркадійовича [Кочубея] до осені мій малюнок «Русалки». Я хочу дещо поправити і вигравірувати до виставки...». Шевченко хотів показати цей малюнок на академічній виставці творів, що відбулася в 1860 році в Петербурзі та, нажаль, робота на даній виставці не була представлена, як і не здійснився розпис плафона в будинку Кочубея. Нині картина зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка.

Тарас Григорович написав 26 листопада 1860 року вірш під назвою «Бували війни й військові свари...», в якому пригадав козацьких полководців.

Галагани, і Киселі, і Кочубеї-Нагаї

Було добра того чимало.

Минуло все, та не пропало.

Завдяки фінансовим можливостям Петра Аркадійовича та дружнього ставлення до Тараса Григоровича Шевченка, його цінування, як поета, художника і академіка графюри, до нас дійшли неперевершені художні твори, які виставлені у найбільших музеях України.

Помер П. А. Кочубей в 1894 р .; похований в парку рідного маєтку в Згурівці; поруч упокоїлася і його дружина.

Його молодший син **Василь Петрович Кочубей (1868-1940)** – власник особняка в Царському Селі по Радищева, величезних земельних наділів Згурівського та Гутівського маєтків. Як усі представники цього роду, Василь отримав прекрасну освіту в Санкт-Петербурзькому університеті. Уже в юному віці він успадкував від батька пристрасть до

Василь Петрович і Варвара Василівна Кочубей.
Згурівський палац, 1910 рік.

колекціонування: продовжував поповнювати знамениту колекцію мінералів батька, що знаходилась у його Згурівському палаці. Він також колекціонував твори мистецтва російських і західноєвропейських майстрів. Але найбільшою його пристрастю були книги. Бібліотека представляла унікальне зібрання видань з історії Стародавньої Русі і раннього Середньовіччя, а також з історії архітектури; в її склад входили рідкісні рукописи і манускрипти.

Згідно Табелю про ранги В. П. Кочубей був дійсним статським радником, церемоніймейстер Імператорського двору. Займаючи посаду предводителя дворянства Глухівського повіту, Василь Петрович багато уваги приділяв благоустрою територій, направляючи кошти на боротьбу з ярами, на прокладку доріг, на розвиток захисних лісосмуг.

Одружився В. П. Кочубей був на своїй двоюрідній племінниці Варварі Василівні Кочубей (1869 - 1948), дочки В. В. Кочубея в шлюбі з княгинею М.І. Драгневич. Щасливе сімейне життя послало подружжю восьмеро дітей: чотири дівчинки і чотири хлопчики. В 1910 році він добудовує праве крило Згурівського палацу, зводить башту з просторим в'їздом у гостинний двір.

Палац В.П.Кочубея в Царському Селі

Старший син, Василь Васильович Кочубей, служив ад'ютантом у гетьмана Скоропадського, що багато в чому визначило стосунки Кочубейів з українським гетьманом і їх рішення покинути Росію, якої вони і їхні предки служили протягом двох століть.

Наближення Василя Петровича до Імператорського двору зумовило придбати земельну ділянку для будівництва будинку в Царському Селі, і у 1911 році він став власником дерев'яної будівлі, зведеної архітектором С. І. Черфоліо ще у 1835 році для колезького асесора А. А. Половцева.

На його місці в 1911-1913 рр. за проектом архітектора А. І. Таманова (Таманяна) Василь Петрович звів справжній палац. Будівництво здійснили досить швидко і восени 1913 року сімейство Кочубеї переїхало в новий будинок, а в січні 1914 року князь влаштував бал-новосілля.

Життя в палаці нічим не відрізнялася від життя багатьох інших дворянських особняків. Як згадували сучасники В.П.Кочубея, "він був наповнений музикою, сміхом дітей, дзвінками голосами гостей і незвичайним привітністю самих господарів".

Перша світова війна, що почалася влітку 1914 року поглинула Василя Петровича службовими справами. Старший син Василь воював, а доньки Варвара і Марія працювали в лазареті в с. Згурівка. Разом з ними жив і молодший брат Григорій.

В кінці 1916 року в Згурівку поїхала Варвара Василівна, забравши з собою дітей, а незабаром В.П.Кочубей привіз у Згурівський палац частину своєї унікальної колекції. Сімейство Кочубеї проживало в Згурівці до 1917 року.

Після жовтневого перевороту особисто нарком освіти А.В.Луначарский запропонував князю Кочубею працювати в НКЗС під керівництвом Троцького,

на те він відповів прямолінійно: «Я присягав государю і на інший уряд працювати не буду». Після чого сім'ї було запропоновано протягом доби забратися з РРФСР і вся сім'я Кочубеї емігрує до Бельгії. Після від'їзду господаря у вестибюлі палацу, який зберігся до цього часу в Царському Селі (нині м. Пушкіне вул. Радищева, 4)

дообудована частина Згурівського палацу в 1911 Кочубея

виявили складений удвічі аркуш паперу, на якому було написано: «Від Росії отримав - Росії повертаю». Після його еміграції Василя Кочубея усі маєтки були націоналізовані.

В.П. Кочубей помер у 1940 році і похований у Варшаві на православному цвинтарі.

БАРОН МЕЙЄНДОРФ

Містечко Новий Биків і селище Згурівка в своїй історії тісно пов'язані з відомими особистостями князів Розумовських і Васильчикових, а також з останнім його власником – бароном Миколою Єгоровичем Мейєндорф (1835-1906) - учасником російсько-турецької війни 1877-1878 років, начальником 13-ї кавалерійської дивізії, генералом від кавалерії.

Народився він 11 червня 1835 року і належав до стародавнього прибалтійського дворянського роду Мейєндорф, який дав багатьох видатних військових і державних діячів. Його батько барон Єгор Федорович Мейєндорф займав провідне службове становище, був генералом від кавалерії, генерал-ад'ютантом, обер-штабмейстером, кавалером ордена Святого Андрія Первозванного.

Здобув освіту в Пажеському корпусі, Мейєндорф 13 серпня 1853 року в чині корнета був зарахований в лейб-гвардії кінний полк, яким раніше командував його батько.

Микола Єгорович брав участь в Кримській війні 1853 – 1856 років. З 30 серпня 1858 року був підвищений до поручика, а з 23 квітня 1861 року став штаб-ротмістром. З 1861 року він протягом двох років служив світовим посередником в Дмитрівському повіті Курської губернії. Після одруження в 1864 році на Олександрі Миколаївні Протасовій (1842–1922), внучці графа Дмитра Васильовича Васильчикова (1778-1859) і Адеалейди Петрівни Васильчикової (1785-1851), однієї із спадкоємців Кирила Розумовського, Мейєндорф отримав за дружиною Новий Биків з ґрунтами. Це була колишня резиденція графа Васильчикова, з дерев'яним маєтком біля річки Су-

Дерев'яний маєток Васильчикових над Сулою, Биків

пій, де також проживала і його донька, графиня Єлизавета Дмитрівна Протасова (Васильчикова).

Після одруження барон Микола Мейендорф пройшов блискучу кар'єру. У 1866 року одержав чин полковника, потім був зарахований в свиту Імператора з присвоєнням генерал-майора Свити. Він брав участь у Російсько-турецькій війні 1877–1878 років, за що 17 грудня 1877 року був нагороджений золотою зброєю з написом "за хоробрість". З 6 січня 1902 року йому присвоєно звання генерала від кавалерії із звільненням від служби на пенсію та правом носінням мундиру. Чотири роки по тому, 12 січня 1906 року, він помер у французькому місті По у віці 70 років.

Сім'я постійно мешкала в Новому Бикові. На кошти барона Мейендорфа був збудований кам'яний будинок, який до цього часу височить над річкою Супій. Це була літня резиденція, адже взимку сім'я жила в дерев'яному наслідному маєтку Васильчиків, який у роки війни 1942-1943 роки був пристосований під німецький штаб. Під час наступу радянських військ будинок був підірваний і згорів. На замковищі, над річкою Супій, лишився двоповерховий маєток з червоної цегли. Після війни частина будинку слугувала шкільною майстернею з верстатами по металу. Вся територія маєтку була захищена ровом, заповненим водою і тільки для проїзду споруджений міст. Він зберігся. З північного заходу над річкою Супій красувався фруктовий сад. Поряд з маєтком був невеликий парк з декоративними деревами та кущами та клумбами рідкісних квітів. Помістя і парк охоронялось

Маєток барона М. С. Мейендорфа. Новий Биків. Фото 1998 р.

вартою з прислуги баронів. Селище Новий Биків було компактним, гарним і впорядкованим. Алеї тополь красувались на замковій території і обабіч вулиць селища, і височіли від маєтку до церкви, де по твердженню старожилів існує підземний хід.

Після смерті барона, його дружина Олександра Миколаївна супроводжувала труну з Франції до станції Бобро-

виці, а потім 25 кілометрів люди несли покійника Нового Бикова, зупиняючись в кожному селі. Окрім людей за труною ішов його відданий кінь, в якого з очей текли сльози. Це так вразило людей, що до цього часу існують перекази тієї похоронної процесії. У містечку Миколу Єгоровича поховали в оцинкованій труні на церковному цвинтарі з північно-західного боку у склепі з обладнаним віконцем. Забальзамоване тіло барона одягли в генеральський мундир з усіма нагородами і поруч положили нагородну золоту зброю. Його багатий наряд звабив злочинців. Вони пограбували покійника. Тоді дружина перепоховала прах барона, але місце поховання по цей час залишається невідомим. Лише в шкільному музеї зберігся надпис з надгробної плити.

Родина барона була освіченою, культурною. Його дружина правнучка графа Розумовського мала медичну освіту, допомагала бідності, безкоштовно лікувала мешканців села. Коли наближався буремний 1917 рік, баронеса передала землі управляючому пану Протасову, а сама переїхала до Києва. Усі цінності вона перевезла в нове помешкання. Залишки речей віддала місцевим жителям. Вона мала надзвичайно велику бібліотеку. Шафи, в яких вона зберігала книги, після її переїзду перенесли до школи у клас фізики. У них зберігались хімічні реактиви, а після 2000 року розібрали і спалили в шкільній топці.

Барон Мейендорф у селі побудував цукровий завод, який запрацював у 1900 році. До смутних днів 1917 року заводом управляв Манєв, член акціонерного товариства.

Тож основні будівлі заводу мають більш ніж сторічну історію, а деяке обладнання відпрацювало по 20, 30 і навіть 40 років. В 60-х роках минулого століття завод був реконструйований і став промисловим гігантом – Новобиківським цукровим комбінатом в склад якого увійшло декілька підприємств і в тому числі Бахмачський і Катеринівський бурякопункти. На протязі тридцяти років на підприємстві постійно трудилося 220 працівників, проте в сезон кількість працівників збільшується вдвічі від 450 до 680 чоловік. У перше десятиріччя незалежності України керівництво заводу довело його до банкрутства і нині залишилися там лише ди-

марі – погребальні стели над заводськими руїнами минулого століття.

Лишився і замок серед руїн, який колишніми мрійниками світлого майбутнього був ненадовго перевлаштований під житлові квартири. Від Нового Бикова до Кобижчі донедавна сягала 28-кілометрова залізниця, збудована Миколою Мейендорф. На її шляху поля сіл: Свидовця, Катеринівки, Вороньків, Веприка, Лідина, Миколаївка та Козацького на яких вирощували цукрові буряки і підвозили до вантажних потягів Жителі цих сіл, а також мешканці Нового Бикова та Кобижчі раніше користувалися і приміським поїздом, який називали „кукушкою”. Він регулярно курсував по залізниці між Кобижчею і Новим Биковим. Ще один вузькоколіїний поїзд курсував з Нового Бикова до Миколаївки Українки Гаврилівки і Запоріжжя. Обидві залізниці використовувалися для виробничих процесів з доставки сировини для Новобиківського цукрового заводу.

ІСТОРИЧНІ СУМІЖНІ ПОСЕЛЕННЯ

ВЕЙСБАХІВКА (з 1945 -Б ІЛОРІЧИЦЯ) — село Прилуцького р-ну, центр сільської Ради народних депутатів, якій підпорядковані села Бажанівка, Боротьбарівка і Володимирівка. Розташована за 35 км від Прилук і за 15 км від залізничної станції Галка. Колишня назва іншомовного походження — від назви річки Білої (Вейс) — так називав її землевласник, німець за походженням. Вперше згадується 1629. У 1727 належні селу землі купив генерал, граф Вейсбах (звідки і інша версія про назву села). Пізніше землі належали офіцеру Ізмайлівського полку О. Гампфу, полковнику І.Корбе, якого 22.1 1844 відвідав Т. Г. Шевченко. 1873 поміщик Рахманов одружився на дочці декабриста С. Г. Волконського, онуці героя Вітчизн. Війни 1812, генерала М. М. Раєвського — Олені Волконській-Кочубей і землі Вейсбахівки перейшли до подружжя. У 80-х рр. 19 століття Олена Рахманова-Кочубей побудувала житлові і господарські будівлі своєї економії. У її маєтку жили український Архітектор О. Е. Ю. Ягн (1848—1922) і художник В. М. Соколов (1841—1921). За проектом Ягна у Вейсбахівці спорудили

джено флігель (1878) та палац (1886) у стилі українського модерну; розписував їх художник Соколов. На території Вейсбахівки у XIX столітті було два парки, три фруктових сади з теплицею, озеро Мокрець (перейменоване в Криве), ставок Ревня за 200 м від маєтку з штучно насипаними двома острівцями та став Млаки. З кінця XVIII століття в селі діяла церковнопарафіяльна школа, а в XIX столітті збудована земська школа. У маєтку княгині Олени Рахманової була велика бібліотека. В селі щорічно 26 вересня проходила ярмарка. З 1750 році збудована дерев'яна церква. Церковним хором опікувався дяк *ігумен* М. Тарнопольський. До революції в Вайсбахівці було біля 2500 жителів.

ГАЛИЦЯ - село ніжинського р-ну, центр сільради. Розташована нар. Галці (правій прит. р. Удаю), звідки й назва села, за 48 км від райцентру та за 12 км від залізничного ст. Галка. 2216 ж. (1988). Вперше згадується 1634. З 1649 - центр Галицької сотні Прилуцького полку, яка згадується і 1654; 1672 її вже не було - Г. входила до Монастирищенської сотні Прилуцького полку, до Прилуцького повіту (1782 - 10-ті рр. 19 ст.), Г. поселена в пер. пол. 17 ст., відома як «містечко», що мало «фільварок». Була багатим селом, 1653 мала Іллінську церкву. Після розорення в 60-х рр. 17 ст. татарами село запустило. Пізніше прилуцький полковник Лазар Горленко заселив Г. заново й володів нею, потім (1672-76) віддав своєму зятю полк, писарю Семену Раковину. Після його смерті (1686) селом володіла удова Агафія і син б.т. Павло, за яким Г. лишалася 1737, коли в ній було 93 госп. селян і 2 госп. козаків підпомічників. Г., за винятком тієї частини, яку П. С. Ракович виділив своїй дочці, успадкував його син Андрій. Після нього Г. володіли його сини Захар і Лаврентій. Садиба останнього 1767 описана так: «житловий двір, у ньому будинок на 9 кімнат, новозбудований з соснового дерева, усереднені усі кімнати оббиті столярними панелями, без печей. Світлиці дві, без кімнат, полотняними шпалерами оббиті, в них груби зелені, між ними (світлицями) сіни і комора рублені...Хата одна з коміркою, рублена, в якій і льодовник мається. Кухня плетена, навпроти хата рублена; конюшня і комори рублені, між ни-

ми возовня; два погребі рублені вхідні; сад з різних родючих дерев і в ньому дерев'яна галерея, паперовими шпалерами оббита. При дворі хата-мазанка, в якій живе двірник, винокурня новозбудована, плетена, колодязь рублений». 1780 - 88 дворів на 144 хати. хати селян, 1 двір (1 хата) козаків. 1797 налічували 801 душ чол. статі податкового населення; діяла дерев. Воскресенська ц-ва (збудована між 1756 і 1767). Під час розмежування Чернігівської і Полтавської губерній Галиця близько 1810 відійшла до Ніжинського повіту Чернігівської губернії.

МАКІЇВКА. Першими свідченнями людської діяльності на території сучасної Макіївки є розташовані поблизу неї могили епохи бронзи (II тис. до н.е.)^[1]. Щодо власне села Макіївки, то на картах початку XVII століття французького військового інженера Гійома де Боплана, виданих в Амстердамі 1657 року є нанесені села Биків і Галиця, а між ними, на місці сучасної Макіївки, розташована Sualan-Dabrova Зелена діброва. Трохи південніше від Зеленої діброви нанесене поселення Derzkegrai (Держикрай). Можливо це старіша назва села^[2].

Перша згадка про Макіївку (початкова назва — Мокієвка) відноситься до 1695 року і пов'язується з іменем родича і соратника Івана Мазепи полковника Костянтина Мокієвського, який населив це село людьми^[3]. Після смерті полковника Макіївка була відібрана від його нащадків Мокієвських-Мировичів і належала «гетьманській булаві», а згодом і особисто гетьману Івану Скоропадському. З 1715 року село з усіма прилеглими угіддями, церквою, млином і греблею належало полковникові Київському Антіну Танському. Він заселив Макіївку людьми з території Білоцерківського полку — своїх колишніх володін^[4].

В описі Київського намісництва при описі Кобижчанської сотні, куди входила Макіївка, за 1781 рік можна знайти відомості про те, що в цей час в селі налічувалося 125 хат^[5]. У 1866 році Макіївка налічувала 271 двір та 1566 жителів. А в 1897 році Макіївка була містечком з 539 дворами та 3547 жителями. В містечку була дерев'яна Вознесенська церква (збудована 1871), школа, бібліотека, винокурний завод та чотири ярмарки на рік^[6]. Цікавий опис Макіївки

подано в VII томі книги «Росія», виданої в Петербурзі в 1903 році під редакцією П.П.Семенова: «Верст в 9 юго-западнее с. Шняковки, при речке Переводе лежит волостное село Макіевка; в нем болем 2,5 тыс. жителей, православная церковь, еврейский молитвенный дом, несколько лавок, базар и три ярмарки. При селе находится имение Е.В.Галаган «Макіевка», площадью около 3,5 тысяч десятин. Полеводство ведется при трехпольном севообороте. При хозяйстве имеется винокуренный завод, перекурывающий свои продукты и вырабатывающий в год более миллиона градусов спирта; ежегодная стоимость производства — около 16 тысяч рублей».

У кінці XIX і на початку XX століття в Макіївці було кілька великих поміщицьких садиб. Окрім маєтку графа Галагана, 700 десятинамиземлі володів поміщик Висоцький, по 200 десятин мали поміщики Федорченко та Іваненко. Провідною системою землеробства в таких господарствах було трьохпілля. У 1903 році в селі було створене Макіївське дослідне поле. Це була науково-експериментальна установа, головним завданням якої було вироблення на підставі дослідів найліпших за місцевими умовами технічних засобів ведення сільського господарства. Макіївське дослідне поле діяло до 1919 року.

Революційні події 1905 року не оминули і Макіївку. У квітні того ж року відбувся страйк селян і сільськогосподарських робітників у зв'язку з орендою в поміщиків Галагана і Висоцького пасовиськ для випасу худоби. Влітку знову відбувся страйк селян, які вимагали зниження орендної плати за землю під озимину і підвищення плати поденним робітникам. Коли поміщики не задовольнили цих вимог, селяни вдалися до бойкоту поміщицьких економій. Попри арешт ватажків, селяни продовжували чинити опір заgonу козаків та стражників, надісланих для придушення страйку.

Тільки після того, як поміщики задовольнили вимоги селян, страйк припинився. Після проголошення Української Народної Республіки село Макіївка увійшла у складі Ніжинського повіту Чернігівської губернії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Архівні джерела

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Архів Коротчевських. Ф. 135. № 40. Інструкція Семена Кочубея. 2 арк.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Документи маєткові (гетьманські універсали, царські жалувані грамоти, акти судові, листи, купчі й мінові, духівниці та ін.), Ф ПО. № 613. Тестамент пана Федора Жученка, з розпорядження добра зятю своєму пану Васплюю Кочубею, судії генеральному. 3 (ориг), арк. 54-НУ
3. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Колекція В. Модзалевськог. Ф. XII, спр. 381 Лист С. Лашкевича до майбутнього свата генерального обозного С. Кочубея, арк. 2.
4. Приватний архів Олександра Кочубея.
5. Российский государственный исторический архив. Ф. 789. Академия художеств Министерства императорского двора. Оп. 14. Д. 13 *3<<. Личные дела. Засела Пармен Петрович. 1868-1869 - 62 л.
6. Центральний державний історичний архів України. Ф. 51 Фонд Генеральної військової канцелярії, оп. 3, арк. 99-09.
7. Центральний державний історичний архів України. Ф. 260 Фонд канцелярії гетьмана Розумовського, оп. 1, спр. 332. арк. 1, 15, спр. 686 ст. 28, 2769. арк. 2, 1443. арк. 1а-2
8. Центр. державний історичний архів України. Ф. 269
9. Центральний державний історичний архів України. Ф. 7(Г) Управління Київського учбового округу, оп. 20, спр. 19. Циркулярні по Управленню Киевским учебным округом за 1854 г., арк. 22. оп. 20, спр. 141 Дозвіл Кочубею.
10. Центральний державний історичний архів України. Ф. 1219 Фонд Скоропадських, оп. 1, спр. 5. Письма вдови генерального судьи Кочубея и полкового асаула Петровского гетьману Скоропадскому 8 арк.
11. Центральний державний історичний архів України. Ф. 320. Полтавське губернське жандармське управління. 1876-1917 рр. Оп. 1. Спр. 318. Донесення і листування Прилуцького повітового справника з Полтавським губерна-

тором про підпали і розгроми поміщицьких економій. 1905 р., арк. 208.

Літературні джерела та електронні ресурси

12. The miracle at Dubovitchi [Електронний ресурс].— Режим доупу: [http:// kotchoubey.com/estates/the-miracle-at-dubovitchi/](http://kotchoubey.com/estates/the-miracle-at-dubovitchi/)- Заголовок з екрана.

13. Wiemann Gbnter.Lehrgangsausbildung: a European prototype of a universal industry- based training method //Towards a history7 of vocational education and training (VET) in Europe in a comparative perspective / Proceedings of the first international conference. — October 2002. Access item:

http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/5153_1_en.pdf?page=143. — Title from the screen.

14. Антонов В. В. Петербург: Вы это знали? / В. В. Антонов / Под ред. В.Н. Середняко- ва. — СПб.: Центрполиграф. 2012. — 416 с. — Серия: Все о Санкт-Петербурге.

15. Аркас М. Історія України-Русі, СПб., 1908.М. Аркас.Історія України-Русі / Бібліотека історичного клубу «Холодиний Яр». — Київ: Наш Формат, 2015. — 464 с. (репринт другого видання від 1912 р.) -Заголовок з екрана.

16. Бантыш-Каменский Д. История Малой России: в 3 ч. / Д. Бантыш-Каменскпй. Ч.

17. От избрания Мазепы до уничтожения Гетманства. — М.: Типография С. Селиваповскаго, 1830.- 264 с. *

18. Василь Лпкпівськпй (Правобережець) [Елеістронний ресурс].— Режим доступу7: [1шр://пекгоро1е. іп-Го/ly/рег8Оп/уіе^7?іс! =2720466..](http://пекгоро1е. іп-Го/ly/рег8Оп/уіе^7?іс! =2720466..)

19. Вергунов В. А .Аграрне дослідництво П. А. Кочубея у Згурівці як предтеча сучасної світової «синьої економіки /В. А. Вергунов // газета «Панорама* — _4 квітня 2015.

20. Вергунов В. Князь П.А. Кочубей та його згурівська сільськогопдарська навчально-дослідна ферма: забута сторінка аграрної історії України / В. Вергунов // Панорама. — 2015.— 13 лютого [№7 (6196)]..

21. Вергунов В. А. Аграрністуді .у життіта творчій спадщині П.А. Кочубея (до 150-річ- чя створення Полтавського товариства сільського господарства) / В. А Вергунов // Вісник

- аграрної історії: зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгомапова, Нац. ун-т біоресурсів і природокопст. України, Нац. наук. б-ка НААН. — 2014. — № 8-9. — С. 251-2" 1.
22. Внучкова Л. 1. Авторські дарчі написи на малюнках і «Кобзаря» Т.Г. Шевченка 1860 року / Питання шевченкознавства. — К.: АН УРСР, 1978. — Впп.5. — с. 85.
23. Гаврилпшина Г.А. Генеральний обозний Семен Васильович Кочубей (1725-1 ТО) / Н.А. Гаврилишина // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Зап: ЗНУ, 2013. — Вип. XXXTI. — С. 50-54.
24. Гаврилишина Н.А. Рід Кочубеїв в історії Лівобережної Гетьманщини (середина XVII— кінець XVIII ст.): автореф. дис. на здобуття наук, стутеня кавд. іст. наутс: спец. 07.00.01 «Історія України. —Київ, 2014. — 18 с.
25. Гай-Нижпк П.П. Особисті ад'ютанти й секретарі П.Скоропадського./ Український історичний журнал. — 2010. — № 6. — С. 106-126.
26. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату: Дослідження з політичної та соціальної історії ранньомодерної України / НАН України. Інститут історії України / В. Горобець. — К.: Інститут історії України. 2009. — 271 с.
27. Гуржій І.О. Розвиток товарного виробництва і торгівлі на Україні (з кінця XVIII ст. до 1861 року) /І.О. Гуржій — К.: Видавництво АН УТРСР, 1962. — 206 с.
28. Демуз І.О. Науково-технічні товариства України кінця XIX — почато- XX ст. Вісник Харківського націон. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. — 2013. — № 1055. вип. 16. — С 23-28.
29. Домонтович М. Матеріали для географії н статистики генерального штабу. СПб. — 1865.
- 30- Дробязко Н. В. Життєвий шлях господаря батуринської садиби П. А. Кочубея. К.: Глухі в. 2013. — Вип. 6. — С. 32'''—330. ''
31. Дробязко Н.М. Місця, де знайшли вічний спокій представники родини Кочубеїв
32. М. Дробязко // Сіверщина в історії України: Зо. наук. пр. — К: Глухів. 2013. — Вип. 6. — С. 330-332.
33. Дробязко Н.В. Невтомний громадський діяч П.А. Кочубей / Н.В. Дробязко // Бахмацька районна незалежна газета. — 2014. — 28 березня [№ 13 (377)] — С. 4.]

34. Дубовичі і Кочубеї [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dubovichii.sumy.in.ua>.
35. Жур П. В. Третя зустріч: Хроніка мандрівки Т. Шевченка в Україну / П. В. Жур. — К.: Дніпро, 1970. — 306 с.
36. Заруба В. М. Козацька старшина Гетьманської України, (1648-1782): персональний склад та родинні зв'язки / В.М. Заруба. — Дн-ськ: ЛІРА, 2011. — 931 с.
37. Згуровка,
http://www.proher.ru/RF_Ukraine/Kiev_Reg/Zgurovka.htm
38. Згурівщина: історичні екскурси / Під ред. Н. Ничипорук; ред. кол.: В. Янішевський, В. Баран та ін. — К.: Аванпост, 1996. — 127 с.
39. Зіборова І. В. Доля бібліотеки П.А. Кочубея (1825-1892)— запитання історії /16 трав. 2016 р., м. Київ. / Мац. акад. аграр. наук України; Над. пауж с. — г. б-ка НААН: Ін-т кормів та сіл. госп-ва Поділля ПЛАН [та ін.]. — Вінниця, 2016. — С. 104-107.
40. Зіборова І. В. Науково-дослідна діяльність П.А Кочубея і розвиток інфраструктури сіл. Центр пам'яткознавства ПАН України і УТОПІК, 2016. — Вип. 9. — С. 322-325.
41. Києво-Могилянська академія в іменах: XVII-XVIII ст.: енциклопедичне видання/ відп. ред. В.С. Брюховецький: наж. ред., \тюряд. З.І. Хішіяк; рец. Н.М. Яковенко. — К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. — “33 с.
42. Київщина в творчості Т. Г. Шевченка: до 190— річчя з дня народження / Упор. А. Гай, О. Дмитренко. — Біта Церква. — Буква. — 2004. — 144 с.
43. Клепацький П. Г. Матеріали до історії Диканського маєтку Кочубеїв. Т. 1. Документи маєткові (гетьманські універсали, царські грамоти, жалувані грамоти, акти судові, листи купчі й мінові, духівниці та інші) / П.Г. Клепацький. — Полтава, 1928. — 229 арк. / Машинопис.
44. Клпровая книжка Полтавской епархии на 1902 год. — Полтава: [б. п.], 1902. — 570 с.
45. Корені та парості: український генеалогії / [упоряд. тексту7 та іл., авт. вступ, ст. та приміт. В. Шевчук — К.: Лпбідь, 2008. — 472 с.
46. Кочубеї /Російський біографічний словник 25 т. / Изд. под набл. предс. Имп. Рус. И стар. О-ва А. А. Половцова.

- СПб.: Тип. Гл. упр. уделов, 1903 [2]. — Т. 9: (Кнаппе-Кюхельбекер). — С. 366-382. с.
47. Кочубей, Петро Аркадієвич // Академія наук СРСР. Персональний склад. — М: Паута, 1974.- Кн. 1 (1727-1917).
48. Кочубей А. В. Семейная хроника. Записки Аркадия Васильевича Кочубея. 17901873 / А. В. Кочубей — СПб.: Тип. Пантелеевых, 1890. — 314 с.
49. Краткие справочные сведения о некоторых русских хозяйствах.— СПб., Тип. В. Киршбаума, Дворц. Площ. д. М-ва Финансов, 189Т — 176 с.
50. Кривошея В. В. Генеологія українського козацтва. Нариси історії козацьких полків / В. В. Кривошея — 2-ге вид., доп. — К.: Стилос, 2004.
51. Кривошея В. В. Українська козацька старшина / В. В. Кривошея — Ч. 1: Урядники гетьманської адміністрації. Реєстр. — К.. 1997..
52. Крыжановский Л. А. Из недавнего прошлого минералогической коллекции Кочубея / Л. А. Крыжановский // Ежегодник по геологии и минералогии России; под ред. И. Криштафовича. — Ново-Александрія, 1914. — т. XVI, вып. 2-4. — С. 102-103.
53. Культура і побут населення України: В. І. Наулко, Л.Ф. Артюх, В.Ф. Горленко — К. Либідь. — 1991. — 232 с.
54. Лазаревский А. Очерки малороссийских фамилий. Материалы для истории общества в ХУП-ХУШ вв. Коч^{^^}беи (В. Л. Кочубей), Мазепа и М. Кочубей / А. Лазаревский Русский архив. — 1876. — Т. 3.
55. Шкоропад Д. О. Прилуччина: енциклопедичний довідник
56. Лутдів В. Гетьман Іван Мазепа. — Торонто, 1954.
56. Маркевич Н. История Малороссии: в 5 т. / Маркевич Н. — Т. 4. — М.: Типография Августа Семена, 1842. .
57. Маркович Я. Дневные записки Малороссийскаго подскарбля. Москва- Типография О. Гитъс, 1659. — Ч. II..
58. Мілорадович Г. А Аркадій Васильович Кочубей (1790-1878): Некролог / Г.А Милорадович // Русская старина. — 1878. — Т. 23. — № 12. — С. 546-5500. Милорадович Г.А Родословная дворян и князей Кочубеев / Г.А. Милорадович // Киевская старина. — 1888. — Т. 22. № 8. — С. 46-49.

59. Модзалевській В.Л. Малоросійській Родословник /В.Л. Модзалевській. — Київ: Тип. тов. Г.Л. Фронцкевича п К°, 1910. — том II (Е - К). — 720. Модзалевский В.Л. Малоросійський родословник: в 4 т. / В.Л. Модзалевский — Т. 2 .
60. Модзалевській В.Л. Малоросійській Родословник / В.Л.
61. Морозова А В. Пам'яткоохоронна діяльність Прилуцької земської управи за доби Директорії УНР / А. В. Морозова // Архіви України, — 2016.— № 3-4 (302-303).
62. Нечкина М. В. Декабристы / М. В. Печкина. Пзд. 2-е, испр. идоп. — М.: Наука. 1982.— 183 с. — Серия: «Страницы истории нашей Родины», с. 100-101.
- 63. Огляд політичного стану СРСР за січень 1925 р. Інтернет ресурс: <http://istmat.info/node/25084>**
64. Огієвська РІ. Батуринська садиба Кочубеїв у 1923-1924 роках за матеріалами Державного архіву Сумської області // Сіверіциа в історії України:. — К.: Глуків, 2013. — Вип. 6.
65. Окиншевич Л. Генеральна старшина па Лівобережній Україні ХАП — XVIII вв. / Л. Окиншевич — К, 1926. — 93 с.
66. Описи Київського намісництва 70-80-х років XVIII ст.: Описово-статистичні джерела І АН УРСР. Археогр. комісія [та ін.] / Упоряд. Г.В. Болотова [та ін.]; редкол.: І.С Сохань (відп. ред.) [та ін.] - К.: Намова думка,
67. Павлович П.Е. Дубовіічн. Имение Варвары Васильевны Кочубей, Глуховского уезда, Черниговской губернии / П.Е. Павлович -К: тип. Кульженко,-. 1903-145 с.
68. Путро О.І. Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія в 2-х частинах / О. І. Путро. К.: ДАКККІМ, 2008. - Ч. І.
69. Пшеничний Н.И. Сельскохозяйственное опытное дело в России и на Украине от его зарождения до Великой Октябрьской социалистической революции: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. с. — х. наук / Н.И. Пшеничный. — К, 1964.
70. Россия. Полное географическое описание нашего отечества. Настольная и дорожная книга для русских людей / под ред. В. П. Семенова. — т.7. Малоросія. — СПб.1903.

71. Ситий 1. Герб і печатка Кочубеїв [Текст] / 1. Ситий // Сіверянський літопис Ђсеу- кр. наук журнал. — N. 5. — 008. — С. 8-10
72. Скоропадський Павло. Спогади. Кінець 1917 — грудень 1918: Марс вид.: гол. ред. Я. Пеленський / Павло Скоропадський. — Київ-Філадельфія: Ін-тукр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України; Ін-т східноєвроп. доел. НАН України: Схід- ноєвроп. досл. ін-т ім. В. Лппннського. 1995.
73. Скрпченко Н.А. Історія фамільного архіву Кочубеїв (II половина XVII ст.— P85 p.) / Н.А. Скрипченко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. — Запоріжжя: ЗНУ, 2012. — вип. XXXIII с.12
74. Сокирко О. Г. Артилерія козацької держави: створення, розвиток внутрішня організація (1648-P81 pp.) Український історичний журнал. — 2012. — № 4. — С. 35-51.
75. Списки населенных мест Российской Империи: в 41 т. / Составл. и изд. Центр, стат. ком. Мин. внутр. делМин. вгутр. дел.1861-1885 гг. — Т XXXIII: Полтавская губерния / Обрaб. Н. Штнглицом. — 1862,— XXXIII. 262 с.; 1 л. карт.
76. Срезневский В. И. Очерк жизни и деятельности Петра Аркадьевича Кочубея. 1825-1892 г. / В.И. Срезневский: Речь, произнес, в торжеств, собр. Пмп. рус. техн. о-ва 22 дек 1893 г. в годовщину смерти П.А. Кочубея. — СПб.: «Владим.» паровая типо-литограф., 1893.- 24 с.
77. Таїрова-Яковлева Т. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія зради / Т. Таїрова-Яковлева - К.: Кліо, 2013. - 403 с.
78. Ткаченко М.М. До питання про соціально-економічний розвиток Лівобережної України (друга половина XVII — початок XVIII ст.) / М.М. Ткаченко //Укр. історичний журнал. — 1964. — № 1. С. 77-81
79. Томазов В. В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII — початок XXI ст.) / В. В. Томазов — К.: Стнлос, 2006. — 2
80. СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ Збірник наукових праць ВИПУСК 11 Вид. Чернігівського ЦНТЕІ 2009 стор.175-181

81. Уварова П.С. Труды Московского предварительного комитета по устройству XIV Археологического съезда. – Вып. 1. – М., 1906. – С. 73–93.
82. Любов Лугова, Роман Луговий, Олександр Ткаченко (м. Полтава) ДО ІСТОРІЇ ВИВЧЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ В М. ЩЕРБАКІВСЬКОГО /ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОЗКОПОК НА ПЕРЕЯСЛАВЩИНІ.
https://www.academia.edu/30403844/_Наукові_записки
83. Плачинда С. П. Словник давньоукраїнської міфології: — К.: Укр. письменник, 1993. — 63 с. Культурно-історичний портал СПАДЩИНА ПРЕДКІВ
<http://spadok.org.ua/slovyany/triada-davnoruskykh-derzhav-kuyaviya-slaviya-artaniya3>.
84. Kempa T. Konstany-Wasil Ostrogski (ok. 1524/1525-1608) wojewoda kijowski i marszalek ziemi wolynskiej. – Torun: Wydawnictwo Uniwersytetu M. Kopernika, 1997. – 228s. – С. 207.
85. Яковенко Н.М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – Київ: Наукова думка, 1993. – 414с. – С. 91 – 93
- 86.** Щур Галина, Населені пункти Згурівського району Київської області у XVIII столітті за Описом Київського намісництва 1781 року та Книгою Київського намісництва 1787 року. <http://kozakbiblio.web-box.ru/naukovo-doslidnij-centr-chasi-kozack/vipusk-16-j/storiko-kraznavch-doslidzhennja-pamjatok-pznog>.
87. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego I innych krajów słowiańskich. / Wydany pod redakcją Filipa Sulimierskiego, Bronisława Chlebowskiego, Władysława Walewskiego. Warszawa: Druk «WIEKU», Nowy-Swiat Nr. 59. — 1881. — С. 199-200.

Науково-популярне видання

Проценко Володимир Миколайович

ДОМЕНИ ЗГУРІВСЬКОЇ ПРОВІНЦІЇ

Дослідження, історико-краєзнавчі нариси

Технічний редактор М.Сіренко
Дизайн обкладинки В. Чорномора
Комп'ютерна верстка В. Ткаченко
Коректор Г. Смілянець

Збережена стилістика авторського оригіналу
Використані фотографії із архівів і інтернетджерел

Здано в набір 22.07.2019.
Підписано до друку 12.08.2019.
Формат 84x108 1/32. Папір офсетний.
Гарнітура Arial. Умовн. друк. аркуш. 5,87.
Наклад 100 прим.

Видавництво
СМО „Просвіта” ВУТ ім. Тараса Шевченка
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
№ 007 від 8 січня 2013 р.

Надруковано
ТОВ РЕФОРМА ЛТД
E-mail:reforma-ltd.uaprom.net
Київ, Російська,47